

ΠΗΓΑΣΟΣ

ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΡΑΛΗ

Σχέδιο για ανάγλυφο σε μάρμαρο ή μπρούτζο. Διαστάσεις 1.75 × 1.60μ. Θα τοποθετηθῆ στην πρόσοψη τῆς Πνευματικῆς Στέγης τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου Ἀρτης «Ὁ Σκουφᾶς».

ΣΚΟΥΦΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ★ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ★ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ ΙΒ' ● ΝΟΕΜΒΡΗΣ 66—ΑΠΡΙΛΗΣ 67 ● ΤΟΜΟΣ Γ' ΤΕΥΧ. 33

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΣΚΟΥΦΑΣ»,

Του καθηγητού κ. ΑΝΤΩΝΗ ΜΥΣΤΑΚΙΔΗ*

“Όσες φορές πέφτει στα χέρια μου κανένα από τα λιγοστά φιλολογικά και ιστορικολαογραφικά περιοδικά που εκδίδονται στην έπαρχία, συγκίνηση βαθειά με κυριεύει, σαν ν' άκούω τη φωνή της ελληνικής ύπαιθρου, που με τις δικές της δυνάμεις αγωνίζεται για την πνευματική και κοινωνική της ανέλιξη. Το αίτημα της πνευματικής ανάπτυξης της έπαρχίας είναι παλαιό, και το γεγονός ότι ακόμα εξακολουθεί να βρίσκεται στα πρώτα βήματα της πραγματοποίησής του όφειλεται κυρίως στη μόνιμη ανεπάρκεια της ελληνικής παιδείας και στην κρατική άστοργία. Δείχνει ακόμα πώς δεν έχουμε πάρει είδηση για το τι γίνεται στις γειτονικές μας χώρες, όπου το κάθε χωριό έχει τη βιβλιοθήκη του και το θέατρο λειτουργεί στις πιο μακρινές γωνιές της κάθε επικράτειας. Οι εξωτερικές συνθήκες δεν έχουν οργανικό σύνδεσμο με το χρόνιο πρόβλημα της καθυστέρησης.

Τά περιοδικά που μεταπολεμικά τυπώνονται στην έπαρχία είναι και σήμερα έκφραση της πνευματικής καχεξίας του τόπου μας. Από την άποψη του άριθμού, πολύ όλίγα. Από την άποψη της ποιότητας, τα περισσότερα ύστερούν τόσο στο περιεχόμενο όσο και στην τυπογραφική εμφάνιση. Ήλάχιστες περιπτώσεις παρουσιάζουν πληρότητα και πείρα αποδείχνοντας την ύπαρξη συγκροτημένων πυρήνων που τείνουν να δημιουργήσουν αυτοδύναμη πνευματική παρουσία έξω από την πρωτεύουσα. Σχεδόν όλα, άνήμπορα οικονομικά, παλαίβουν ενάντια σε συνθήκες αντιπνευματικές, ενάντια στην άδιαφορία πολιτείας και πνευματικής ήγερσίας, όπως και στην άδυναμία των πολλών να εκτιμήσουν την προσφορά τους. Μερικά εκδίδονται από σωματεία, που από χρόνια καλλιεργούν το έπαρχιακό έδαφος, χωρίς ωστόσο να παύσουν να αντιμετωπίζουν σοβαρότατες δυσκολίες στην έκδοσή τους.

Ένα τέτοιο περιοδικό είναι ο «Σκουφάς». Εκδίδεται στην Άρτα από τον όμώνυμο μουσικοφιλολογικό σύλλογο. Η έκδοση αυτή αξίζει την προσοχή μας. Κι όχι μόνο ως προσφορά παιδείας που είναι θετική, παρά γενικότερα ως παρά-

* Ο καθηγητής κ. Αντώνης Μυστακίδης ζει στο Μάλμμε της Σουηδίας και διδάσκει ελληνική φιλολογία. Έχει μεταφράσει πολλά έργα έλλήνων λογοτεχνών στη σουηδική και σουηδών στην ελληνική γλώσσα. Το άρθρο που αναδημοσιεύουμε πρωτοδημοσιεύτηκε στο ύπ' αριθ. 615)27—41—66 φ. της έφημερίδας «Έλεύθερος». Περίληψή του δημοσιεύτηκε και σε άλλες έφημερίδες των Άθηνών.

δειγμα έποικοδομητικού μόχθου στο χώρο τής πνευματικής προκοπής τής έπαρχίας. 'Ο σύλλογος «Σκουφάς» είναι από τὰ γνήσια δημιουργήματα τής θέλησης τής έπαρχίας ν' αποκτήσει πνευματική ζωή. 'Ιδρύθηκε στα τέλη του περασμένου αιώνα «άπο τή φλογερή αγάπη για τήν ιδιαίτερη πατρίδα τους μερικών νέων άρτινών επιστημόνων και έπαγγελματιών». 'Η μακρόχρονη δράση του όφείλεται ασφαλώς όχι μόνο στην καλή διοίκηση, παρά κυρίως στις γενές βάσεις που τού'δωσαν οι ιδρυτές του, έχοντας σκοπό να ύπηρετήσουν τó σύνολο κι' όχι πρόσωπα. Κι' άληθινά ή δράση του «Σκουφά» μπορεί να χαρακτηριστεί ως έργο κοινωνικής σημασίας, πολύπλευρη κι' εύεργετική καθώς στάθηκε σ' όλο τó διάστημα, άρχίζοντας από τήν ίδρυση τής φιλαρμονικής ως τήν όργάνωση θεατρικών παραστάσεων και τήν έκδοση του περιοδικού. Μιά μελέτη αυτής τής δράσης θα έδειχνε τήν επίδραση που τó καλό αυτό σωματείο είχε στην κοινωνία τής Άρτας και γενικότερα τής ήπειρωτικής αυτής περιφέρειας.

'Ιδιαίτερη έντύπωση κάνει ό άγώνας του συλλόγου ν' αποκτήσει δική του στέγη, ένας άγώνας πολύχρονος και δύσκολος, που έλκύει τó θαυμασμό μας για τή σεμνότητα και τήν πίστη τών ανθρώπων που τόν ανέλαβαν. Με βοήθεια τοπική και κρατική, ό «Σκουφάς» άπόκτησε σήμερα τή στέγη του, όπου έγκατάστησε και τή βιβλιοθήκη του.

Σάν περιοδικό, ό «Σκουφάς» παρουσιάζει άξιοπρόσεχτες άρετές, αλλά και άναπόφευκτες άδυναμίες. 'Από τήν άποψη τής ύλης, βασίζεται στην έρευνα που έχει σχέση με τήν ιστορία και τόν πολιτισμό του τόπου. Δημοσίεψε έξαιρετα δείγματα μελετών, όπως «'Η Άρτα εις τὰ άρχεία τής Βενετίας» του Κ.Δ. Μέρτζιου, σελίδες από τὰ άρχεία του ρωσικού ύποπροξενείου Άρτης στα τελευταία χρόνια τής Τουρκοκρατίας, μεταφράσεις από τó βιβλίό του G. Cocchiara «Τό γεφύρι τής Άρτας και οι θυσίες για τις θεμελιώσεις», «Άρτινά μελετήματα» του Θεοχ. Τσουτσινου, «Διαθήκες Άρτινών του 18ου αιώνα» του Χρ. Κοντοχρίστου κ.ά.

'Η προσφορά είναι άναμφισβήτητη. 'Η έξάρτηση όμως του περιοδικού από τó κέντρο είναι έκδηλη, ιδιαίτερα στον καθαρά λογοτεχνικό τομέα, που άναλόγως είναι και ό πιο περιορισμένος. 'Η Άρτα παρουσιάζεται φτωχή σε έξελιγμένες λογοτεχνικές δυνάμεις, που τó κέντρο άδιάκοπα έλκύει και κρατά. 'Ομως ή σύνταξη του «Σκουφά» είναι πάντα παρούσα, ιδιαίτερα στα σχόλια και τὰ σημειώματα, που άποτελούν και τις πιο ζωντανές σελίδες του περιοδικού. Τά σχόλια αυτά φέρνουν τόν άναγνώστη σε έπαφή με τήν πνευματική ζωή τής πόλης. Μέσα άπ' αυτά παρακολουθούμε μ' ένδιαφέρον τήν πορεία του συλλόγου, και ξεχωριστά τή θέση που παίρνει κάθε φορά στα διάφορα τοπικά ζητήματα με χαρακτήρα πνευματικό, εκπαιδευτικό, κοινωνικό, πολεοδομικό κλπ.

'Ο σύλλογος, σάν πνευματικός και πολιτιστικός παράγοντας, γνωρίζει τις εύθύνες που έχει στο χώρο τής πόλης και του τόπου, και με τή διαρκή παρουσία του μάς άποδείχνει με πόση έπιτυχία και άποτελεσματικότητα μία τέτοια όργάνωση μπορεί να άντικαταστήσει τήν άδιαφορία ή τήν έλλειψη τής πνευματικής ήγερσίας. 'Η ματιά του είναι άγρυπνη, κι' οι παρατηρήσεις όπως και οι ύποδείξεις τής σύνταξης του περιοδικού βοήθησαν συχνά στη σωστή λύση τοπικών προβλημάτων για τó κοινό όφελος. Γι' αυτό και τὰ σχόλια αυτά έπρεπε να πιάνουν περισσότερο χώρο: θα έδιναν περισσότερη ένημερότητα στην έκδοση.

'Ενα πράγμα, όπως φαίνεται δέν μπόρεσε να επιτύχει άκόμα τó περιοδικό «Σκουφάς»: να ύπερνικήσει τήν άδυναμία του κοινού να εκτιμήσει και να ύποστηρίξει τó έργο του. Σ' ένα σημείωμα τής σύνταξης (καλοκαίρι 1962) διαβάζουμε: «'Έχει όμως (τó περιοδικό) ανάγκη από τήν αγάπη και τήν ένίσχυση κάθε Άρτινού για να συνεχίσει τήν έκδοσή του. Πρέπει κάθε Άρτινός έπιστήμονας ύπάλληλος ή έπαγγελματίας, να τó άγοράζει. 'Η δαπάνη (δέκα δραχμές κάθε τρίμηνο ή τετράμηνο)

δὲν εἶναι τέτοια ὥστε νὰ δικαιολογεῖται κανεὶς ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀγοράσει. Πι-
στεύουμε πὼς ὅποιοι Ἄρτινὸς ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν προβολή τοῦ τόπου μας καὶ
γιὰ τὴν ἐπίλυση πολλῶν τοπικῶν ζητημάτων, ὄχι μονάχα θὰ ἀγοράζει τὸ περιοδικό
μας, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸ διαδίδει, γιατί μονάχα ἔτσι μπορεῖ νὰ συνεχιστεῖ ἡ κυκλοφο-
ρία του».

Στὰ λίγα αὐτὰ λόγια συμπυκνώνεται τὸ δράμα τῶν πνευματικῶν ἐργατῶν
στὴν ἐπαρχία, δράμα ἀτόμων καὶ σωματείων, πού παλαίβουν ἐνάντια στὴν ἐγκατά-
λειψη, στὴν περιφρόνηση τοῦ πνεύματος καὶ στὴν ἀπιστία. Ἡ ἐλληνικὴ πνευματικὴ
ἀγορὰ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι στενὴ. Καὶ ἡ στενότητα αὐτὴ πνίγει κάθε προσπάθεια
καλλιέργειας στὸν περιορισμένο τοπικὸ κύκλο.

Ὡστόσο τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ἄλυτο. Ἡ ἐπαρχία πρέπει νὰ καταλάβει,
πὼς ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια σημαίνει κοινωνικὴ ἐξέλιξη. Γιὰ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ
σημερινὸ μαρasmus καὶ τὴν καθυστέρηση, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέξει καὶ νὰ ὑποστη-
ρίξει τίς τοπικὲς πνευματικὲς τῆς δυνάμεις. Ἀπὸ τὴ δική της πρωτοβουλία καὶ
ἀπὸ τίς δικές της δυνατότητες θὰ ἐξαρτηθεῖ ἡ πνευματικὴ τῆς ἐξύψωση. Οἱ νέοι
παραμένουν ἡ μεγαλύτερη ἐλπίδα. Αὐτοὶ θ' ἀλλάξουν τὸ ἀντιπνευματικὸ κλίμα τοῦ
τόπου τους, δημιουργώντας μὲ ὑπεύθυνη δουλειὰ πυρῆνες πνευματικῆς καλλιέργειας,
μικρὲς βιβλιοθῆκες καὶ σωματεῖα, ἀντὶ νὰ παραπονοῦνται γιὰ τὴν ἀστοργία τοῦ
κράτους ἢ γιὰ τὴν χαμηλὴ ἐκπαίδευση πού τοὺς προσφέρεται. Ἡ φυγὴ στὴν πρω-
τεύουσα δὲν ἀποτελεῖ οὔτε λύση, οὔτε ἐγγύηση γιὰ τὸ μέλλον.

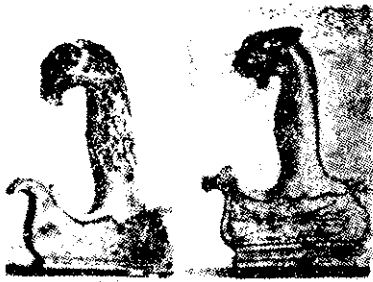
Οἱ νέοι ἂς στραφοῦν μὲ ἀγάπη στὴν ἐπαρχία, ὄχι γιὰ νὰ ἀποχτήσουν ὀφέλη,
παρὰ γιὰ νὰ ἀφιερῶσουν τίς δυνάμεις τους στὴ σωτηρία τῆς καὶ νὰ τὴν βγάλουν
ἀπὸ τὸ τέλμα. Ἀπ' αὐτοὺς περιμένει ὁ τόπος πολλά, κι' εἶναι κρίμα νὰ σπατα-
λοῦν τὰ χρόνια τους καὶ τίς δυνάμεις τους στὸ διεφθαρμένο κέντρο ἢ στίς ξένες
χῶρες.

Οἱ δυσκολίες πού θὰ συναντήσουν, ξέρουμε, εἶναι μεγάλες. Ὅμως ἡ ἀρχὴ
πρέπει νὰ γίνεῖ. Ἢδη ὑπάρχουν ἐνδείξεις, πὼς σὲ διάφορες πόλεις δὲ λείπουν οἱ
πρωτοβουλίες γιὰ τὴ δημιουργία πνευματικῶν πυρῆνων.

Μερικὲς μάλιστα ἀπ' αὐτὲς φαίνεται νὰ εἶναι ἀξιοπρόσεχτες, ἂν κρίνουμε ἀπὸ
τὰ περιοδικὰ κι' ἄλλα δημοσιεύματα πού ἐκδίδουν ἢ ἀγωνίζονται νὰ ἐκδόσουν. Οἱ
νέοι πού ἀποφασίζουν νὰ μοχθήσουν στὸν τομέα αὐτὸ, ἂς ἔχουν ὑπόψη τους τὸ παρά-
δειγμα τοῦ ἀρτινοῦ συλλόγου «Σκουφᾶς» καὶ τοῦ περιοδικοῦ του. Εἶναι ἓνα παρά-
δειγμα πού τιμᾶει ὄχι μόνο τὴν Ἄρτα, παρὰ ὀλόκληρο τὸ λαὸ τῆς ὑπαίθρου. Ὅσο
γιὰ τοὺς Ἄρτινοὺς, πρέπει νὰ εἶναι περήφανοι πού στὴν πόλη τους λειτουργεῖ ἓνα
σωματεῖο μὲ ἱστορία καὶ κοινωνικὴ δράση. Χρέος ἔχουν ὄχι ἀπλῶς νὰ τὸ ἐκτιμή-
σουν καὶ νὰ τὸ βοηθήσουν, παρὰ νὰ νιώσουν τὸ ἔργο του σὰν ἔργο ἔθνικὸ, δικό τους.
Ἡ ἀνάγνωση ἐνὸς τοπικοῦ περιοδικοῦ τῆς ἀξίας τοῦ «Σκουφᾶ» δὲν εἶναι πολυτέ-
λεια. Εἶναι ἀνάγκη. Καὶ συντελεστής στὴν προκοπὴ τοῦ συνόλου.

Μάλμοε (Σουηδίας) Νοέμβριος 1966

7

ΦΩΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Σ. Δ. ΦΥΝΤΑΝΙΔΗ

Τὸ 234)3 π.Χ. οἱ Ἑπειρώτες κατέλυσαν τὴν βασιλεία καὶ ἴδρυσαν τὴν Ἑπειρωτικὴ Δημοκρατία. Ταυτόχρονα, ἴδρυσαν τὸ Κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν, ποὺ εἶχε γιὰ ἔδρα τὴν Δωδώνη. Σ' αὐτὸ τὸ Κοινὸ συνεδρίαζε ἡ Βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τοπικῶν φύλων καὶ ἀποτελοῦσε τὴν κεντρικὴ διοίκησι τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ Κράτους.

Ἡ Δημοκρατία ἔζησε ὡς τὸ 168)7 π.Χ., ὁπότε ἡ Ἑπειρος ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Στὴν διάρκεια τῶν 66 αὐτῶν χρόνων ὁ τόπος ἐσημείωσε τὴν μεγαλύτερη ἀκμὴ τῆς Ἱστορίας του. Ἰδιαίτερη ἀνθησι γνώρισε τὸ ἱερὸ τῆς Δωδώνης.

Οἱ γνώσεις μας γιὰ τὴν λαμπρὴ αὐτὴ περίοδο τῆς Ἑπειρωτικῆς Δημοκρατίας εἶναι ἔλλιπεις. Οἱ ἀνασκαφές, ποὺ ἐπραγματοποιήσε ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρία κατὰ τὸ 1965, στὴν Δωδώνη, διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Σωτ. Δάκαρη, οἱ ὁποῖες ἀπεκάλυψαν πολλὰ κ' ἐνδιαφέροντα εὑρήματα, πιστεύεται ὅτι θὰ φωτίσουν ἀρκετὰ τὰ ἱστορικὰ κενά.

ΟΙ ΕΡΕΥΝΕΣ

Οἱ νέες ἐρευνες ἀπέβλεπαν κυρίως στὴν προκαταρκτικὴ ἀναγνώρισι τοῦ μνημειώδους οἰκοδομήματος Ε2 (ἔτσι εἶναι γνωστὸ στοὺς ἀρχαιολόγους), τῆς ὑποστύλου αἰθοῦσης, ποὺ περικλείει στὸ βορειότερο τμήμα διπλὴν ἰωνικὴν στοὰν ἀπὸ 6 κίονας.

Συνολικὰ ἠρευνήθη ἑκτασις 150 τετραγωνικῶν μέτρων. Στὸ νότιο τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος ἀπεκαλύφθησαν ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ μακρᾶς ἰωνικῆς στοᾶς καὶ μέρος τῆς νο-

τίου. Διεπιστώθη, ὅτι ἡ στοὰ ἐκτείνεται σὲ ὁλόκληρη τὴν πρόσοψι τοῦ κτιρίου, μῆκους 31,35 μ. Ὑπολογίζεται, ὅτι ὑπῆρχαν στὴν πρόσοψι 18 κίονες, κατασκευασμένοι ἀπὸ κροκαλοπαγεῖς λίθους τῆς περιοχῆς. Δύο ἀκόμη κίονες ἀπὸ ψαμμόλιθο, μὲ εἰκοσάπλευρη τομὴ, ὑπῆρχαν στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ.

Στὰ δάπεδα τῆς πλευρᾶς αὐτῆς βρέθηκε στρώμα ἀπὸ μαῦρο χῶμα καὶ ἀνθρακες, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν πυρπόλησι τῆς στοᾶς. Φαίνεται, ὅτι ἡ πυρπό-

λησις τῆς στοᾶς, ὅπως καὶ τοῦ μνημειώδους οἰκοδομήματος Ε2, ὀφείλεται στὸν Αἰτωλὸ Δωριέμαχο, ὃ ὅποιος, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πολύβιος, κατὰ τὸ ἔτος 219 π.Χ., «παραγενόμενος πρὸς τὸ περὶ τὴν Δωδώνην ἱερὸν τὰς τε στοᾶς ἐνέπηρσε καὶ πολλὰ τῶν ἀναθημάτων διέφθειρε, κατέσκαψε δὲ καὶ τὴν ἱερὰν οἰκίαν».

ΕΛΡΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

Τὸ μέγα οἰκοδόμημα Ε2 ὑπῆρξε, κατὰ πᾶσαν βεβαιότητα, ἡ ἔδρα τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν. Τοῦτο συνάγεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἀνατολικῶς τῆς στοᾶς ἀπεκαλύφθησαν 6 βάρθρα μὲ τιμητικὰ ψηφίσματα τοῦ Κοινοῦ. Βρέθηκε ἀκόμη ἡ βάσις ἐνὸς ἄλλου βάρθρου μέσα στὴν στοᾶ.

Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ 6 ἐξωτερικὰ βάρθρα ὑπάρχουν δύο τιμητικὰ ψηφίσματα. Μὲ τὸ πρῶτο καὶ ἀρχικὸ ψηφίσμα τὸ Κοινὸν τῶν Βυλλιόνων (ἡπειρωτικὸ φύλο πρὸς Νότον τῆς Ἀπολλωνίας, 25 χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν θάλασσα) τιμᾷ τὸν Μολοσσὸν Κνεστὸν Κρίσωνα Σαβυρτίου μὲ ἀνδριάντα, ἔργο τοῦ Ἀθηνογένη. Μὲ τὸ ἄλλο, τὸ Κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν χορηγεῖ στὸν Βοιωτὸν Καλλίμηλον Σιμαλίον καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του «προξενίαν, πολιτείαν, ἀσφάλειαν καὶ ἐντέλειαν».

Σ' ἓνα ἄλλο βάρθρο ὑπῆρχε ὁ χάλκινος ἀνδριᾶς τοῦ Μενελάου Κρίσωνος—Μολοσσοῦ Κνεστοῦ ἐπίσης. Κι' αὐτὸ τὸ γλυπτὸ ἦταν ἔργο τοῦ Ἀθηνογένη καὶ εἶχε στηθῆ, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφήν, ἀπὸ τὸ Κοινὸ τῶν Μολοσσῶν. Δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι οἱ δύο ἀνδριάντες ἀνήκον σὲ πατέρα καὶ γυιό. Καὶ οἱ δύο ἐτιμήθησαν ἀπὸ τὸ κοινὸν τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ τὸ Κοινὸ τῶν Βυλλιόνων «ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ εὐνοίας».

Γιὰ τὸν Ἀθηνογένη γνωρίζουμε ὅτι ἦταν Ἀργεῖος, γυιὸς τοῦ Ἀριστομένη καὶ εἶχε ἐργασθῆ, πρὸς τὸ τέλος τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος μαζὶ μὲ τὸν συμπατριώτη του Ααβρέα Δαμοπείθου στὴν Ἐπίδαυρο. Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Δωδώνης συμπεραίνεται ὅτι ἐργάσθηκε ἐκεῖ κατὰ τὸ τελευταῖο τρίτο τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος, πάντως μετὰ τὴν σύστασι τοῦ Κοινοῦ (134)3 π.Χ.) καὶ πρὸ τῆς αἰτωλικῆς καταστροφῆς (219 π.Χ.).

ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Σὲ ὄλη τὴν ἔκτασι τῆς ἀνασκαφῆς βρέθηκαν θραύσματα, προερχόμενα ἀπὸ τοὺς ἀνδριάντας τῶν 6 βάρθρων (τεμάχια ἱματίου, θραύσματα καὶ ἐξαρτήματα θωράκιων, ἱμάντες ζωστήρων καὶ ἵπποσκευῆς, ἐννέα δακτύλιοι χειρῶν φυσικοῦ μεγέθους, τὸ ὀπίσθιο ἀριστερὸ πόδι χάλκινου ἵππου, ἐπίσης φυσικοῦ μεγέθους, ἡ γλῶσσα, ἄλλα τεμάχια τοῦ σώματος τοῦ ἵππου κλπ.).

Ἰδιαίτερη καλλιτεχνικὴ ἀξία ἔχουν τὰ παρακάτω τρία ἐξαρτήματα ἀνδριάντων:

- Χάλκινη λαβὴ ξίφους, μήκους 0,15 μ., καταλήγει σὲ ὠριαία κεφαλὴ ἀετοῦ. Ἡ κεφαλὴ θυμίζει τὴν κατατομὴ ἀετοῦ ἐπὶ ἀργυρῶν μονοδράχμων νομισμάτων τοῦ Κοινοῦ, πὸν ἐκόπησαν τὴν ἴδια ἐποχὴ.

- Ἄλλη χάλκινη λαβὴ ξίφους μήκους 0,20 μ., πὸν ἀπολήγει σὲ κεφάλι λέαινας. Ἡ βάσις τῆς εἶναι σχεδὸν ἴδια μὲ τὴν προηγουμένη, ἀλλὰ φέρει χαραγμμένο φτερωτὸ κεραννό, σύμβολο τοῦ Δωδωναίου ἢ μᾶλλον τοῦ Ἀρείου Διός, «οὗ βέλος διίπτεται».

- Μοναδικὰ ἴσως στὸ εἶδος του εἶναι τὸ τμήμα ἀπὸ σιδερένιο δόρυ πὸν βρέθηκε ἐκεῖ. Ἔχει μήκος 0,85 μ. καὶ διατηρεῖ τὴν περὶτεχνη χάλκινη αἰχμὴ του, μήκους 0,38 μ.

ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ

Τὰ εὐρήματα αὐτὰ καὶ τὰ ψηφίσματα μαρτυροῦν ὅτι τὰ τιμηθέντα πρόσωπα

ὄπῃρξαν διακριθέντες στρατιωτικοί, στρατηγοὶ τοῦ Κοινοῦ. Ἐς σημειωθῆ ὅτι ἕνας στρατηγὸς Κρίσων Ἡπειρώτης ἀναφέρεται σὲ ἐπιγραφή τῆς Μαγνησίας τοῦ 206 π.Χ. περίπου. Ἴσως πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου προσώπου.

Τέλος, βρέθηκε ἀκόμη στὴν Δωδώνη ἕνα θαυμάσια διατηρημένο χάλκινο ἄγαλμα παιδιοῦ, ὕψους 0,16 μ., ἐξαιρετικῆς τέχνης. Στὸ ἀριστερὸ χέρι κρατᾷ ἕνα πουλί. Μὲ τὸ δεξι φαίνεται σὰ νὰ προσπαθῆ νὰ προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πουλιοῦ(*)).

Γενικῶς, διεπιστώθη ἀπὸ τίς ἀνασκαφές ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῆς Δημοκρατίας τὸ ἱερόν τῆς Δωδώνης ἐγνώρισε μεγάλη ἀνθησι. Παλαιότερα ἱερά οἰκοδομήματα, πὸν εἶχαν πυρποληθῆ ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς, ἀνοικοδομήθηκαν καὶ χτίσθησαν νέα (στάδιον, θέατρον, Κοινόν). Ὁ μνημειακὸς καὶ καλλιτεχνικὸς πλοῦτος τοῦ ἱεροῦ τῆς Δωδώνης, παρατηρεῖται, ἀντικατοπτρίζει τὴν πολιτικὴ, οἰκοδομικὴ καὶ πνευματικὴ ἀκμὴ τῆς χώρας, πὸν τὴν ἐξαφάνισε ὁ ἐρχομὸς τῶν Ῥωμαίων.

Σ. Δ. ΦΥΝΤΑΝΙΔΗΣ

*. Τὸ ἄγαλμα πὸν εἰκονίζει ἡ τρίτη φωτογραφία, «παιδὶ μὲ σφαῖρα» βρέθηκε στὶς τελευταῖες ἀνασκαφές πὸν ἔκανε ὁ κ. Δάκαρης καὶ πρωτοδημοσιεύθηκε στὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Τσάντα «Παιχνίδια μὲ τὴ μπάλα».

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

Ο ἰ κ λ έ φ τ ι ε ς

Ἄνάρια - ἀνάρια τᾶριχναν οἱ κλέφτες τὰ ντουφέκια.
Ἦταν οἱ μαῦροι λιγιστοί, πέντ' ἔξη ὀχτὼ νομάτοι.
Κί ὁ καπετᾶνος ἔλειπε μὲ δύο, μὲ τρεῖς νομάτους.
Πάει νὰ βαφτίσ' ἕνα παιδί, νὰ κάμ' ἕναν κουμπάρο,
Νὰ τό χ' ὁ μαῦρος γύρισμα στὸ πάει καὶ τὸ ἔλα.

Τ' ἀ ρ γ α λ ε ι ο ῦ

Τὸ κέντισμα εἶναι γλέντισμα, κ' ἡ ρόκα εἶναι σεργιάνι
καὶ τὸ τσικρίκι κί ὁ ἀργαλειὸς εἶναι σκλαβιά μεγάλη.
Τοῦ Παπαγώργη ἡ ἀνεψιά, τοῦ Ρήγα ἡ θυγατέρα,
πῶχει ἀσημένιον ἀργαλειὸ καὶ κρυσταλλένιο χτένι.
Κί ἀπὸ τὸ βρόντα τ' ἀργαλειοῦ καὶ τὸν ἠχὸ τῆς κόρης
ὁ ἥλιος ἀντραλίστηκε κί ἀργεῖ νὰ βασιλέψει.
— Πολὺ κάνεις, ἦλιε μ', νὰ βγῆς κί ἀργεῖς νὰ βασιλέψεις!
Σὲ καταριῶται ἡ ἀργατιά κί οἱ ξενοδουλεντάδες.

Τ ῶ ν μ ε λ ι β β ῶ ν

Ἐδῶ στὶς μάντρες τίς ψηλές, τίς καγκελοπλεγμένες,
μέσα ἔχουν χίλιες μέλισσες κί ἔξῃντα δύο κριδιά.
Βγάζουνε μέλι καὶ κερὶ καὶ πράσινες λαμπάδες,
τὸ μέλι τρώει ἡ ἀρχοντιά καὶ τὸ κερὶ οἱ ἅγιοι
κί αὐτὰ τὰ μελ'σοβοτάνα τὰ παίρνουν οἱ Λαζάροι.

(Ἄπ' τὴ συλλογὴ τοῦ κ. Κ. Διαμάντη)

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΙΚ. ΣΚΟΥΦΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΗ

Όταν συλλογίζομαστε τη μεγάλη Έπανάσταση του 21, όλοι μας συνήθως βλέπουμε την ένοπλη πλευρά του αγώνα και μās λιαφεύγει ή αγχώδης και επικίνδυνη προεργασία που πρώτα με τον κληρο και τα «κρυφά σκολειά» και ύστερα κυρίως με τη μεγάλη απόφαση και τη συνωμοτική δράνωση έβαλαν τις γερε; βάσεις για τον υπέρτατο, τον τιάνιο αγώνα.

Βέβαια, χωρίς τον αγώνα των όπλων δεν ήταν δυνατή ή εφαρμογή των μεγάλων συλλήψεων και των σχεδίων. Άλλα και χωρίς την απόφαση και την δράνωση δεν μπορούσε να υπάρξει ένοπλος αγώνας.

Είναι γνωστό πώς την ιδέα της εξέγερσεως κατά του Όθωμανικού ζυγοϋ πρώτος την συνέλαβε και την όλοποίησε ο Νικόλαος Σκουφās, με την αδελφική συμπαράσταση του Έμμανουήλ Ξάνθου και του Άθανασίου Τσακάλωφ. Η «Φιλική Έταιρεία» τους ύπηρξε τó όργανο με τó όποιο οι τρεις μεγάλοι έθναπόστολοι βοηθούμενοι από τον ισάδελφο Πάνο Άναγνωστόπουλο έξύπνησαν την έθνικη συνείδησιν και την εκάλεσαν στο μεγάλο χρέος. Άλλα ποιός ή-αν ο Νικόλαος Σκουφās, ó φλογερός αϊτός αγωνιστής; Ό ίδιος δεν έγγραψε τίποτε για τη δράση του. Τó πνεϋμα του και ή ψυχή του μās είναι άγνωστα, όπως άγνωστη είναι και ή μορφή του. Και οι ιστορικοί συγγραφείς δεν έφώτισαν άκóμη ίκανοποιητικά την προσωπικότητά του. Όλοι όμως συμφωνούν για τον βασικό και ήγεικό ρόλο του στην όλη υπόθεση της έθνικης εξέγερσεως.

Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία ó Νικόλαος Σκουφās γεννήθηκε στο Κομπότι του νομοϋ Άρτης από άσημους γονείς, γύρω στα 1779 και μεγάλωσε στην Άρτα όπου εργαζόταν ó πατέρα; του. Εκεί έμαθε νύχτα και τα πρώτα γράμματα, σ' ένα έρειπωμένο εκκλησάκι, την Κασσοπίτρα. Ταυτόχρονα εργαζόταν ως «κάλφας» σε ραφτάδικο της εποχής. Έκανε «σκούφες». Λένε οι ιστορικοί ότι αυτό στάθηκε άφορμή να χάση τó επώνυμό του και να όνομασθῆ πλέον «Σκουφās». Όμως αυτό δεν μās φαίνεται να στέκεται και τόσο. Άνθρωποι σαν τó Σκουφά δεν είναι δυνατόν να ξεχάσουν τó επώνυμό τους και να δεχθούν όνομα που τους επιβάλλουν οι άλλοι. Κάτι άλλο θα συνέβη: Η ó ίδιος ó Σκουφās θα τó έδιάλεξε σαν ψευδώνυμο για να άποφύγη διώξεις, είτε λόγω των πιθανολογούμενων συγκρούσεών του με τις Τουρκικές αρχές της Άρτας λίγο πριν φύγη για τη Ρωσία, είτε αργότερον ως ήγέτης του κινήματος στην Όδησσό, που θα έφεραν σε κίνδυνο την όλη επαναστατική δράνωση και με τον καιρό τó παραδέχθηκε άπóλυτα και τó καθιέρωσε σαν επώνυμο όπως συμβαίνει με πολλούς «παράνομους» έθνικούς και πολιτικούς ήγέτες (Τίτο, Στάλιν κλπ.), καθώς και με πνευματικούς δημιουργούς, ή, που είναι και τó πιθανότερο, τó οικογενειακό επώνυμο χάθηκε στα χρόνια του παππού του και του πατέρα του, που άσκούσαν περιοδικά όπως και ó Σκουφās τó επάγγελμα του Ράφτη (κατασκευαστοϋ σκούφων) και πέ-

ρασε πλέον σάν επώνυμο στὸν Σκουφᾶ, ὅπως συνηθίζεται στὴν Ἑλλάδα, ὅπου πολλὰ γνήσια επώνυμα εἶναι δηλωτικὰ προγονικῶν ἀσχολιῶν (Παπανδρέου, Καφετζῆς, Γουναρᾶς κλπ.).

Γιατὶ δὲν δικαιολογεῖται νὰ μὴ γνωρίζουν τὸ πραγματικὸ επώνυμο τοῦ Σκουφᾶ οἱ ἀδελφοὶ του ποὺ ἔγραψαν ἀπομνημονεύματα πολὺ ἀργότερα στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδι καὶ μὲ τοὺς ὁποίους τὸν συνέδεε ἓνα τρομερὸ μυστικὸ. Καὶ ἰδίως ὁ συμπατριώτης του, ἀπὸ τὰ Γιάννενα, ὁ μορφωμένος Ἀθανάσιος Τσακάλωφ. Νὰ τὸ ἔκρυβε τάχα καὶ ἀπὸ αὐτούς; Τελείως ἀπίθανο. Συνεπῶς πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι αὐτὸ ἦταν τὸ πραγματικὸ επώνυμο τοῦ Σκουφᾶ. Φαίνεται πὼς ἀπὸ παράδοση ἢ οἰκογένεια ἀσκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Ράφτη γιατί τὸ σπῖτι ποὺ γεννήθηκε ὁ Σκουφᾶς στὸ Κομπότι εἶναι γνωστὸ καὶ σήμερα ἀκόμη σάν σπῖτι τῶν Δημοραφταίων, ποὺ σημαίνει ἐπάγγελμα. Καὶ μιὰ ποὺ ἀναφερθῆκαμε στὸ σπῖτι τοῦ Σκουφᾶ θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ θυμίσουμε ὅτι τοῦτο ἀπειλεῖται ἀπὸ κατάρρευση καὶ ὅτι ἡ ὑπηρεσία ἀναστηλώσεως τοῦ ὑπουργείου Παιδείας πρέπει νὰ ἐνδιαφερθῆ καὶ νὰ ἀποτρέψῃ ὀριστικὰ τὸν κίνδυνο γιατί θὰ ἦταν κρῖμα νὰ χαθῆ ἓνα πολύτιμο ἐθνικὸ κειμήλιο τέτοιας μάλιστα ἱστορικῆς σημασίας. Καμμιά ἀμέλεια ἢ καθυστέρηση δὲν συγχωρεῖται στὴν περίπτωση αὐτή. «Τὸ ἔθνος γνώρισε καὶ θὰ γνωρίσῃ πολλοὺς ἥρωες, εἰπῶθηκε γιὰ τὸ Σκουφᾶ. Μὰ πὺδ συγκινητικὸ μυσταγωγὸ σὲ ὑψηλότερο ἀγῶνα ἴσως ΠΟΤΕ».

Δὲν εἶναι γνωστὸ γιὰ τοίους λόγους ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἄρτα ὁ Σκουφᾶς. Οὔτε γνωρίζουμε πότε ἀκριβῶς ἔφυγε. Κατὰ προσέγγιση μποροῦμε νὰ ποῦμε γύρω 1796. Πάντως στὰ 1814, ὅταν συνέλαβε τὴν ἰδέα τῆς «Φιλικῆς Ἐταιρείας» σὲ ἡλικία 35 περίπου χρόνων βρέσκεται στὴν Ὀδησσὸ τῆς Ρωσίας καλὰ ἀποκατεστημένος μὲ δικὸ του σπῖτι καὶ μαγαζὶ.

Ἐκεῖ, στὴν Ὀδησσὸ γνώρισε τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθο ἀπὸ τὴν Πάτμο καὶ τὸν Ἀθανάσιο Τσακάλωφ ἀπὸ τὰ Γιάννενα. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ ξενητεμένοι πατριῶτες συνδέθηκαν ἀδελφικᾶ. Κι' ἔτσι μιὰ νύχτα στὶς συζητήσεις τους ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἔθεσε ἀποφασιστικὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐξεγέρσεως. Καὶ κατὰ τὸν Ξάνθο «Πρῶτος ὁ Σκουφᾶς διέγραψεν ἐπὶ τοῦ χάρτου σχέδιον περὶ Ἐταιρείας». Ἔτσι ἀποφασίστηκε καὶ ἔγινε τὸ πρῶτο σχέδιον περὶ Ἐταιρείας, μὲ σκοπὸ ὅπως γράφει ὁ Ξάνθος «νὰ εἰσαγάγουν εἰς μιάν μυστικὴν Ἐταιρείαν ὅλους τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ ἀνδρείους ἐκ τῶν ὁμογενῶν ἵνα ἐνεργήσουν μόνοι των ὅτι ματαίως καὶ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀνέμενον ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τῶν Χριστιανῶν Βασιλέων».

Ἡ ὀργάνωση τῆς Ἐταιρείας δὲν ἦταν ἔργο εὐκόλο. Γιατὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα ἔπρεπε νὰ εἶναι συνωμοτικὴ. Ἀλλὰ καὶ οἱ τρεῖς ἡγέτες εἶχαν κάποια πείρα: Ὁ Σκουφᾶς ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ μελέτη καὶ τὴν πλήρη γνώση τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς «Μυστικῆς Ἐταιρείας» τῆς Βιέννης ποὺ ἴχεν ἰδρύσει ὁ Ρήγας. Ὁ Ξάνθος ἀπὸ τὴ μυσή του στοὺς Τέκτονες. Κι' ὁ Τσακάλωφ ἀπὸ τὴ θητεία του στὴ μυστικὴ ὀργάνωση τῶν Παρισίων «Ἑλληνόγλωσσο Ξενοδοχεῖο».

Ἔτσι δὲν δυσκολεύτηκαν πολὺ. Ὁ Σκουφᾶς βάφτισε τὴν ὀργάνωση «Φιλικὴ Ἐταιρεία» γιὰ νὰ μὴ προκαλῆ ὑποψίες καὶ πάντα μὲ τὴν πολύτιμη συμπαράση τῶν Ξάνθου καὶ Τσακάλωφ προχώρησε στὴν πλήρη ὀργάνωση. Καθιέρωσε τρεῖς βαθμοὺς μελῶν, ἔκανε τὴ σφραγίδα τῆς Ἐταιρείας, τὸ μυστικὸ κώδικα ἀλληλογραφίας, τὰ ἄρθρα τοῦ καταστατικοῦ καὶ τὰ διακριτικὰ σήματα τῶν μελῶν καὶ συνέταξε τοὺς δύο ὄρκους (μικρὸ καὶ μεγάλο) αὐτὰ τὰ κλασσικὰ καὶ συγκλονιστικὰ κείμενα ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμη ἢ ἀνάγνωσή τους σκορπίζει ὀλίγη συγκινήσεως. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1915 θεωρητικὰ τοῦλάχιστον ἡ «Φιλικὴ Ἐταιρεία», ἢ πρῶτη κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ὅπως θεωρήθηκε ἀργότερα, ἦταν ἔτοιμη πλέον γιὰ τὸ μεγάλο προορισμὸ τῆς. Μερικὲς λεπτομέρειες ὑπῆρχαν ἀκόμη γιὰ διευθέτησι. Ὅταν ἀργότερα τακτοποιήθηκαν κι' αὐτὲς τίποτε δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ συγκρατήσῃ

πλέον τὸ μεγάλο ἱερομύστη. Οὔτε οἱ οἰκονομικὲς δυσχέρειες, οὔτε οἱ ἐργασίαι τοῦ, οὔτε ἡ σωρεία τῶν προσωπικῶν του προβλημάτων. Μεθυσμένοι ἀπὸ τὸ ἐπίμονο ὄνειρό του ἐγκαταλείπει τὰ πάντα καὶ βαδίζει γιὰ τὸ λαμπρὸ πεπρωμένο καὶ τὴν ἀθάνατη δόξα τῆς πατρίδος του καὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου. Στόχος εἶναι τώρα οἱ διακεκριμένοι Ἕλληνες οἱ ὁποῖοι μποροῦν πράγματι νὰ βοηθήσουν τὸν ἀγῶνα. Πλησιάζει τοὺς μεγαλεμπόρους Ἕλληνες τῆς Μόσχας. Μιλᾶ, ἐξηγεῖ, προσπαθεῖ νὰ πείθῃ καὶ νὰ μυσῃ. Δὲν συναντᾷ ὅμως κατανόηση καὶ ἐνθουσιασμό. Οἱ ἔμποροι δὲν γνωρίζουν ὄνειρα. Εἶναι θεϊκοὶ καὶ δύσπιστοι. Θέλουν ἀποδείξεις ξένης μεγάλης βοήθειας. Δὲν μποροῦν νὰ ἐμπιστευθοῦν τὸν πρῶτο τυχόντα. Ὁ Σκουφᾶς ὅμως δὲν ἀπελπίζεται. Σκέπτεται πῶς οἱ ἔμποροι θέλουν βαρύγδουπα ὀνόματα γιὰ νὰ κινήθουν. Εὐτυχῶς ἐκείνες τὶς ἡμέρες κάνει τὴν πρώτη μύση. Γράφει στὴν Ἐταιρεία τὸν Γεώργιο Σέκερη, τὸν ἀδερφὸ τῶν μεγαλεμπόρων Ἀθανασίου καὶ Παναγιώτη, ποὺ σπουδάζει τώρα στὸ Παρίσι. Κι' ὅταν αὐτὸς πρόκειται νὰ ἀναχωρήσῃ γιὰ τὶς σπουδές του, ὁ Σκουφᾶς τοῦ ἀναθέτει νὰ συναντήσῃ στὴ Βιέννη τὸν Ἀνθίμο Γαζῆ καὶ στὸ Παρίσι τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῆ καὶ νὰ τοὺς προσφέρῃ τὴν ἡγεσία τοῦ ἀγῶνα. Ὁ Σέκερης ἐκτελεῖ τὴν ἐντολή. Ἀλλὰ οἱ δύο φωτισμένοι Ἕλληνες δὲν δέχονται. Καὶ δὲν φτάνει αὐτό. Ἀπὸ τὴ Βιέννη ἔρχεται τὸ φοβερὸ μήνυμα τῆς ἰδρύσεως τῆς «Ἱερᾶς Συμμαχίας», ποὺ σκοποὶ τῆς κυρίως εἶναι ἡ ἐξόντωσις τῶν ἐθνικῶν κινήματων καὶ ἡ διατήρησις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ status quo. Κάθε ἄλλος στὴ θέση του θὰ εἶχε κλονισθῆ. Ἀλλὰ ὁ Σκουφᾶς δὲν ἀπελπίζεται. Συνεχίζει τὴν προσπάθεια. Καὶ τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1815 κατηγεῖ τὸν ἔμπορο Νικόλαο Οὐζζουνίδη ποὺ τὸν ὀρίζει καὶ σύνδεσμο μὲ τὸν Ἀθανάσιο Σέκερη, τὸν μεγαλέμπορο. Μετὰ κατεβαίνει στὴν Ὀδησὸν καὶ κατηγεῖ ἓνα νέο μέλος τὸν ἔμπορο Ἀντώνιο Κομιζόπουλο. Καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1816 πλησιάζει τὸν Ἀθανάσιο Σέκερη. Καὶ μαζὺ μὲ αὐτὸν γράφει στὴν Ἐταιρεία καὶ τὸν ὑπάλληλό του Πᾶνο Ἀναγνωστόπουλο ἀπὸ τὴν Ἀνδρίτσαινα. Τὸ Φεβρουάριον μεῖ τὸν Θεοδόσιο Χριστοδοῦλου. Καὶ τὸ Μάρτιον τὸ Σπύρο Στανέλο. Παρὰ τὶς διεθνεῖς συνθήκες, παρὰ τὶς οἰκονομικὲς στενοχώριες, παρὰ τὶς ἀπανωτὲς ἀπογοητεύσεις κι' ἀκόμη παρὰ τὴν ἀδράνεια κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην καὶ ἐξαφάνισιν τοῦ Τσακάλωφ καὶ τοῦ Ξάνθου, ὁ Σκουφᾶς συνεχίζει ἀπτόητος τὸν ἀγῶνα.

Ἔσπου φτάνει τὸ μεγάλο ἄγγελμα. Ὁ Γαζῆς ἔρχεται στὴν Ὀδησὸν... Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ὑποδέχονται μὲ ἐνθουσιασμό τὸ ἐκλεκτὸ τέκνον τῆς πατρίδας. Κι' ὁ Σκουφᾶς βρίσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ τοῦ προτείνῃ ὁ ἴδιος πλέον τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀγῶνα γιὰ νὰ περιορισθῆ ὁ ἴδιος στὸ ρόλον τοῦ ἀπλοῦ ἑταίρου. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ Γαζῆς δὲν δέχεται.—«Σκουφᾶ, ἀφήσατε ἐμᾶς τοὺς γέροντας καὶ τραβήξατε τὸ δρόμον σας. Ἐέρω γιὰ τὴν Ἐταιρεία. Ἀλλὰ δὲν εἶμαι σύμφωνος χωρὶς τὰ εἶμαι καὶ ἐναντίος... Πρῶτα, νὰ μορφωθῆ τὸ ἔθνος...». Ἀλλ' ὁ Σκουφᾶς καταλάβει πῶς ὅσο νὰ μορφωθῆ τὸ ἔθνος θὰ εἶχε σβύσει. Γι' αὐτὸ ἀπεφάσισε τὴν ἀναχώρησιν χωρὶς λογίους καὶ χωρὶς ἐμπόρους. Ἐδῶσε ὥστόσο στὸ Γαζῆ τὰ συνθηματικὰ στοιχεῖα Α. Ζ. καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τοὺς συμβουλεύῃ καμμιά φορὰ. Σὲ λίγο ἔφυγε ὁ Γαζῆς ἀπὸ τὴν Ὀδησὸν. Μὰ οὔτε ἔγραψε ποτέ, οὔτε καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴν Ἐταιρεία.

Μιὰ νέα ἐλπίδα προβάλλει τώρα γιὰ τὸ Σκουφᾶ. Τὴ φέρνει μαζὺ του ὁ Νικόλαος Γαλάτης, ἓνας νέος ἀριστοκράτης ἀπὸ τὴν Ἰθάκη, πολὺγλωσσος, εὐγλωττος καὶ ἐνθουσιώδης καὶ πρὸ παντὸς συγγενῆς τοῦ Καποδίστρια, τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Ἰσάκου. Ὁ Σκουφᾶς δὲν ἀφήνει τὴν εὐκαιρίαν. Τὸν κατηγεῖ καὶ ἀμέσως τοῦ ἀναθέτει τὴν μεγάλη ἀποστολή. Νὰ πλησιάσῃ τὸν Ἰωάννην Καποδίστρια, νὰ τὸν κἀνῃ μέτοχον τοῦ μεγάλου μυστικοῦ καὶ νὰ τὸν πείσῃ νὰ δεχθῆ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Ὁ Γαλάτης μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρίαν πλησιάζει στὴ Μόσχαν τὸν Καποδίστρια καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν πείσῃ. Ἀλλὰ ὁ Κερκυ-

ραίος πολιτικός δὲν δέχεται, τοὺς ἀποκαλεῖ παράφρονες καὶ τυχοδιώκτας καὶ τοὺς ἀπαγορεύει νὰ τοῦ ξαναμιλήσουν γιὰ τὸ θέμα αὐτό.

Τρίτη ἀπαγοήτευσις καὶ ἴσως ἡ μεγαλύτερη γιὰ τὸ Σκουφᾶ. Ξεπερνᾷ ὁμως γρήγορα καὶ αὐτὸ τὸ πλήγμα· Καὶ τώρα μὲ τὴ βοήθεια τοῦ νεοφώτιστου Γεωργίου Λεβέντη κατορθώνει ἓνα ἄθλο: Παρασύρει τὸν πρίγκιπα Καραγιώργη τῆς Σερβίας στὴν παράτολμη ὁσο καὶ ὑπέροχη προσπάθεια κοινῆς ἐξεγέρσεως Ἑλλάδος καὶ Σερβίας. Μὰ ὁ Καραγιώργης φτάνοντας στὴ Σερβία μὲ χρήματα καὶ ἀνθρώπους τῆς Ἐταιρείας, πέφτει ἀπὸ δολοφονικὲς σφαῖρες πολιτικῶν τοῦ ἀντιπάλων...

Μὰ οὔτε καὶ τώρα θὰ λυγίσῃ ὁ Σκουφᾶς. Κάνει μιὰ νέα προσπάθεια νὰ μεταπειθῇ τὸ Γαζῆ στέλλοντας πρὸς αὐτὸν στὸ Ἰήλιο τὸν Τσακάλωφ. Κι' ἀκόμη νὰ συνεννοηθοῦν γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἔδρα τῆς Ἐταιρείας. Τὴν ἴδια περίοδο βάζει στὴ «Φιλικὴ Ἐταιρεία» τοὺς περαστικούς ἀπὸ τὴν Ὀδησοῦ τρεῖς ὀπλαρχηγούς τοῦ Μωριᾶ: Τὸν Ἀναγνωσταρᾶ, τὸν Χρυσοσπάθη καὶ τὸν Δημητράπουλο. Καὶ τοὺς προτείνει ἐπιστρέφοντας νὰ μνησούν στὴν ὀργάνωσιν τὸν ἴδιο, τὸν Πετρόμπεη τῆς Μάνης.

Ἡ Ὀδησοῦς εἶναι κατάλληλη γιὰ τὰ σχέδιά του. Ἀλλὰ ἡ εἶδηση πὼς ὁ Τσόρος, ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα καὶ διὰ λόγους εὐθυγράμμισεως πρὸς τὴν Ἱερὴν Συμμαχίαν δὲν ἀνέχεται ξένα ἐθνικιστικὰ κινήματα στὸ Ρωσικὸ χῶρο, φθάνει στὴν Ὀδησοῦ μαζὺ μὲ τὸν ὑπουργὸ τοῦ Καποδίστρια, ἀναγκάζει τὸ Σκουφᾶ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ὀδησοῦ μὲ βαρεὴ καρδιά μαζὺ μὲ τὸν Ἀναγνωστόπουλο καὶ τὸν Ἀργητὸν Λουριώτη. Ἐπειδὴ τοὺς δύο φίλους τοὺς προορίζει γιὰ παράτολμη δράσιν—σκεφτόταν νὰ ἐπιτεθῇ μὲ μιὰ μικρὴ ὁμάδα καὶ νὰ ἀχρηστεύσῃ τὸν τουρκικὸ στόλο στὸν Τουρκικὸ ναύσταθμο κι' ἀκόμη νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὸν ἴδιο, τὸ Σουλτᾶνο Μαχμούτ!!!—Τοὺς υποβάλλει σὲ νέα ἐπὶ πλέον ὀγκωμοσίαν. Καὶ μετὰ, τέλη Μαρτίου τοῦ 1918, ἀφήνουν τὴν ὄραϊαν Ὀδησοῦ καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς Μεγάλης Ἐβδομάδος φθάνουν στὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ξάνθος παρὰ τὴ φτώχεια τοῦ τοῦ φιλοξενεῖ στὸ σπίτι του στὸ Ἀρναούτκιδι. Μόλις συνέρχεται ὁ Σκουφᾶς, ῥωτᾷ μὲ ἀγωνία νὰ πληροφορηθῇ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Γαζῆ στὸν Τσακάλωφ. Τὰ νέα εἶναι ἀπαίσια: Ὁ Γαζῆς οὔτε καὶ τώρα δέχεται τὴν ἀρχηγίαν. Καὶ διεφώνησε ριζικὰ μὲ τὸν Τσακάλωφ, γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ὀριστικῆς ἔδρας τῆς Ἐταιρείας.

Ἡ ὀργάνωσις, ἡ ἴδια, ἔχει ἀπὸ καιρὸ παραλύσει. Καὶ τὰ ὀικονομικὰ τῆς Ἐταιρείας βρῖσκονται σὲ ἄθλια κατάστασιν... Τὰ τελευταῖα αὐτὰ πλήγματα εἶναι πολὺ ὀδυνηρά. Καὶ τὸ ἓνα πᾶνω στὸ ἄλλο. Ὁ Σκουφᾶς δὲν μπορεῖ πιά νὰ ὑποφέρῃ. Ἡ θλίψις τὸν κυριεύει ὀλοκληρωτικὰ. Πέφτει σὲ μαρασμό. Καὶ ἡ γενναία καὶ εὐγενικὴ καρδιά στὸ τέλος ραγίζει. Μάταια οἱ ὑπέροχες προσπάθειες τῆς ὀικογένειας Ξάνθου καὶ οἱ φροντίδες τῶν Ἑλλήνων ἱατρῶν Μόσχου καὶ Ἰσαυρίδου προσπαθοῦν νὰ τὸν σώσουν. Ὡστόσο φλογισμένος ἀπὸ τὸ ὄραμα πολεμᾷ ἀκόμη. Μὲ ἀφάνταστη χαρὰ μαθαίνει τὸ ἄγγελμα τῆς εἰσόδου τοῦ Παναγιώτη Σέκερη, ἀδερφοῦ τοῦ Ἀθανασίου καὶ τοῦ Γεωργίου, στὴν Ἐταιρεία καὶ τὴ μεγάλη ὀικονομικὴ του εἰσφορὰ: Δέκα χιλιάδες γρόσια... Θέλει νὰ ξεκινήσῃ ἀμέσως γιὰ τὸ Μωριᾶ, νὰ μιλήσῃ στὸν Πετρόμπεη, νὰ ξεσηκώσῃ τοὺς ὀπλαρχηγούς.

Ἐχει ἀπὸ καιρὸ ἔτοιμο τὸν κατάλογο. Καὶ ὄχι μόνο γιὰ τὸ Μωριᾶ... Γιὰ ὄλη τὴν Εὐρώπην. Προορίζει τὸ Γιωργάκη Ὀλύμπιο γιὰ τὴ Σερβίαν. Τὸ Βούλγαρο Βατικιώτη γιὰ τὴ Βουλγαρίαν. Τὸν Πεντεδέκα γιὰ τὴ Δανίαν. Τὸ Λουριώτη γιὰ τὴν Ἰταλίαν. Τὸ Φαρμάκη γιὰ τὴ Μακεδονίαν καὶ τὴ Θράκην. Τὸν Ἀναγνωσταρᾶ γιὰ τὸ Αἰγαίον καὶ τὸ Ἰόνιον. Τὸν Χρυσοσπάθη καὶ τὸν Ἀντώνη Πελοπίδα γιὰ τὸ Μωριᾶ. Τὸν Ἀσημάκη Κροκίδα γιὰ τὴν Ἠπειρὸν. Τὸν Δημήτρη Ὑπατρο γιὰ τὴν Αἴγυπτον. Τὸ Γαβριὴλ Κατακάκη γιὰ τὴ Ρωσίαν. Τὸν Καμαρητὸν γιὰ σύνδε-

σμο με τὸν Πετρόμπεη... Καὶ πάνω ἀπὸ ὄλους τὸν ὀρητικὸ καὶ γενναῖο Παπαφλέσσα.

Σχέδια καὶ ὄνειρα ἑνὸς ἀνήμπορου, ἐτοιμοθάνατου πατριώτη, ποῦ τὰ τυλίγει κάποτε ἢ πικρα, ὅπως μετὴν ἐκτέλεση τοῦ θαυμάσιου ἀλλ' ἐπιπόλαιου ἀριστοκράτη τῆς Ἰθάκης. Θέλει νὰ ἀγωνισθῆ νὰ κινήθῃ γι' αὐτά. Ὅμως, τὸ λόγο ἔχουν πλέον οἱ γιατροί. Κι' ὁ ἄρρωστος παραδίνεται στὴ μοῖρα του...

Ἔρχονται οἱ τρεῖς ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Μωριά καὶ μαζί μετὸν Φαρμάκη καὶ τὸν Πεντεδέκα προσπαθοῦν νὰ τὸν ξεγελάσουν, νὰ τὸν ἐγκαρδιώσουν πῶς τάχα ὁ Καποδίστριας τοὺς μίλησε φιλικὰ γιὰ τὸ κίνημα. Ὁ Σκουφᾶς δέχεται τὰ λόγια τοὺς μετὰ ἕνα πικρὸ χαμόγελο καὶ μετὰ βλέμμα ἀπλανές.

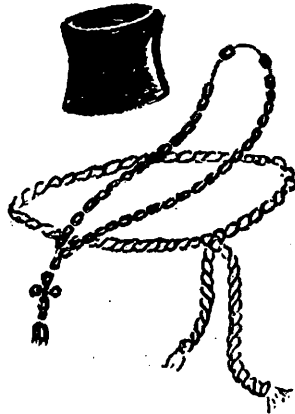
Γύρω ἀπὸ τὸ κρεβάτι του μιὰ κίνηση πυρετικῆ συντελεῖται. Κατὰ ἑκατοντάδες προσχωροῦν οἱ Ἕλληνες τῆς Πόλης καθὼς καὶ οἱ περαστικοὶ Ἕλληνες στὴν Ὀργάνωση. Ἡ παρουσία τοῦ Σκουφᾶ μεταξὺ τοὺς ἠλεκτριζει. Φτάνει στὴν Πόλη ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης ἐπίσημος ἐκπρόσωπος τοῦ Μπέη καὶ μαζί μετὸν ἄλλο ἀντιπρόσωπό του, τὸν Κυριακὸν Καμαρηνὸ καὶ τὰ δύο παιδιὰ τοῦ Πετρόμπεη, τὸν Γιώργη καὶ τὸν Ἀναστάση ποὺ βρίσκονται στὴν Πόλη σὰν «ὄμηροι πίστεως» πρὸς τὴν ὑψηλὴ Πύλη προσχωροῦν στὴν ἐπανάσταση. Χαρᾶς Εὐαγγέλια. Ὁ Μωριάς εἶναι στὸ πόδι καὶ τὸν καλεῖ... Μὰ εἶναι ἀργὰ πιά γιὰ τὸ Σκουφᾶ. Ἡ τύχη του κρίθηκε. Ὁ Θεὸς τὸν καλεῖ κοντὰ του. Ἀρκετὰ κουράστηκε καὶ ὑπέφερε. Καιρὸς ν' ἀναπαυθῆ Φθάνει ἀπὸ τὴ Σμύρνη κι' ὁ Τσακάλωφ. Πιάνει τρέμοντας τὰ χέρια τοῦ μεγάλου ἱεροφάντη καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν τονώσῃ, νὰ τοῦ δώσῃ ζωή. «Ἄλλ' ἤδη ὁ Σκουφᾶς δὲν ἔχει πλέον νοῦν. Ἀτενίζει μόνον τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸς τὸν φίλον του καὶ φαίνεται δακρύων». Ὁ ἱερεὺς Αἰνιάν, ὁ φιλικὸς Παπαζαχαριᾶς ποὺ ἔγραψε γιὰ τὸν τάφο του τὸ θασμάσιο ἐκεῖνο ἐπιτύμβιο, τὸν κοινωνεῖ τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ὁ Σκουφᾶς συνέρχεται λίγο. Καὶ σὲ μιὰ ξαφνικὴ ἀναλαμπὴ ἀκούγεται ἡ ἀσθενικὴ φωνὴ του; «Ἀδελφοί, μάρτυρες τῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς καρδιᾶς μου, ὁμολογήσατε ἂν δὲν ὠδήγησε πάντοτε τὰς πράξεις μου ὄχι τὸ ἴδιον ἀλλὰ τὸ κοινὸ συμφέρον». Καὶ πέφτει νεκρός.

Εἶναι ἡ 31 Ἰουλίου τοῦ 1818... Κι' ἦταν μόλις 38 χρονῶν...

Ὅλοι οἱ μεγάλοι μύστες θλιμμένοι καὶ ἀνήσυχοι—γιατὶ ὁ Σκουφᾶς ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀναπληρωθῆ—τὸν συνώδευσαν στὴν τελευταία κατοικία του, στὸ κοιμητήρι τοῦ Ἀρναούτκιοι, προάστιου τῆς Πόλης.

Μιὰ μέρα τὸ ἐλεύθερο Ἑλληνικὸ κράτος ποὺ τόσα τοῦ ὀφείλει, πρέπει νὰ στείλῃ μιὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ εἰδικούς στὸ Ἀρναούτκιοι, στὴν ὁποία νὰ συμμετέχουν καὶ διανοούμενοι ἀπὸ τὴν Ἄρτα καὶ νὰ ἀναζητήσῃ τὸν τάφο του καὶ ἴσως τὰ ὀστά τοῦ μεγάλου ἐθνεγέρτη. Βέβαια, δὲν ὑπάρχουν πολλὲς ἐλπίδες νὰ ἀνευρεθοῦν ὅστερα ἀπὸ τόσα χρόνια. Ὡστόσο, ἡ προσπάθεια πρέπει νὰ γίνῃ. Γιατὶ ἂν ὑπάρχῃ κάτι εἶναι ἀπαράδεκτο νὰ βρισκεται σὲ ξένη χώρα καὶ μάλιστα στὴ χώρα ποὺ ὁ πρωταπόστολος Σκουφᾶς μετὰ τὴν γενναϊότητα καὶ πάθος ἐπολέμησε. Κι' ἡ ἐπιστροφὴ στὴν ἐλεύθερη πατρίδα τῶν ὀποιωνδήποτε λειψάνων θὰ εἶναι μιὰ πράξη βαθύτατα συγκινητικῆ. Κι' ἀκόμη, μιὰ ἐκδήλωση φόρου τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸ ἰδανικὸ πρόσωπο τῆς Ἐταιρείας, ποὺ συνέλαβε καὶ ὄλοποιήσε—μετὰ τὴν ἐπιτυχία—τὴ μεγάλη ἰδέα τῆς ἀναστάσεως τοῦ γένους, παλαιόντας μετὰ τὸ τέλος τὸ ἀθάνατο αὐτὸ παλληκάρι, στήθος πρὸς στήθος, μετὰ μύριες ἀντιξοότητες, κινδύνους καὶ ἀπαγορευσεις.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

ΟΡΓΙΑ ΚΑΙ ΜΙΣΑΛΛΟΔΟΞΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΑΡΤΑ

ΚΩΣΤΑ ΧΑΡ. ΒΑΓΙΑ

Οι δύο συνοδικές αποφάσεις που δημοσιεύουμε, παρουσιάζουν έντελως ξεχωριστό ενδιαφέρον, γιατί δεν αναφέρονται σε αυστηρώς εκκλησιαστικά ζητήματα, αλλά σε ζητήματα στα οποία προέχει έντονα ο κοινωνικός χαρακτήρας.

Στην ΡΝΔ' (ΡΣΓ') πατριαρχική συνοδική απόφαση γίνεται λόγος για τὰ ἔργια τῶν καλογήρων καὶ καλογηρῶν μέσα στὴν Ἄρτα. Ἡ φράσις «...ἱερομοναχοί τε καὶ μοναχοί, εἰσερχόμενοι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Ἄρτης καὶ περινοστοῦντες ἐν αὐτῇ καθ' ἑκάστην, αὐθαδῶς καὶ ἀδεῶς ἐσθίουσι καὶ πίνουσι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν καὶ πολλάκις εὐρίσκονται συμφθειρόμενοι καὶ αἰσχρῶς μιγνύμενοι, οὐ μόνον μετὰ κοσμικῶν γυναικῶν ἀλλὰ καὶ μετὰ μοναζουσῶν καὶ ὅτι πολλὰι γυναῖκες κοσμικαὶ καὶ μονάζουσαι εἰσερχόμεναι ἐν τοῖς ἀνδρώοις μοναστηρίοις εὐρίσκονται κοιμώμεναι ἐκεῖσαι νύκτας πολλάς, μῆτε Θεὸν φοβούμεναι, μῆτε ἀνθρώποις εὐλαβοῦμεναι», φανερῶνει τὸ μέγεθος τῆς διαφθορᾶς στὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνα. Οἱ συστάσεις τοῦ τότε μητροπολίτου τῆς Ἄρτας καὶ ἡ ἐντονη ἀντίδραση τῶν κληρικῶν τῆς πόλης, δὲν ἔφεραν κανένα ἀποτέλεσμα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ὑπόθεση ἔφτασε στὸν Πατριάρχη, ὁ ὁποῖος ἀναγκάζεται νὰ λάβῃ αὐστηρὰ μέτρα, νὰ διατάξῃ νὰ κλείσουν ὅλες οἱ πόρτες τῶν μοναστηριῶν ἐκτὸς ἀπὸ μία, νὰ τοποθετηθοῦν φρουροὶ γέροντες καλόγηροι κλπ.

Στὴν ΣΑΖ' (ΣΜΣΤ') πατριαρχική ἀπόφαση γίνεται λόγος γιὰ τὸ ἄν πρέπει οἱ καθολικοὶ τῆς Ἄρτας νὰ κοινωνοῦν στίς ὀρθόδοξες ἐκκλησίες καὶ νὰ θάβωνται στὰ νεκροταφεῖα τῶν ὀρθοδόξων. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Πατριαρχείου εἶναι ἀρνητική... Θριαμβεῦει ἔτσι ἡ μισαλλοδοξία.

Οἱ δύο αὐτὲς πατριαρχικὲς ἀποφάσεις ποὺ ἀφοροῦν τὴν Ἄρτα τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνα καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνα, ἔχουν ἰδιαίτερη ἀξία, γι' αὐτὸ καὶ κρίναμε σκόπιμο νὰ τίς δημοσιεύσουμε.

Α' Η ΡΝΔ' (ΡΣΓ') ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣ

τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου⁽¹⁾ τοῦ Τρανοῦ (1572—1595)

Τῷ Ναυπάκτου⁽²⁾ διὰ τοὺς ἱερομονάχους καὶ τὰς μοναχάς.

Τῆς ἡμῶν μετριότητος συνοδικῆς προκαθημένης, συνεδριαζόντων αὐτῇ τοῦ τε Ἀλεξανδρείας Μελετίου, καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Σωφρονίου, καὶ μητροπολιτῶν

1. Ὁ Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανοῦ ἐπατριάρχευσε κατὰ τὰ ἔτη 1572—1579, 1580—1584, 1587—1595. Κοίτ. :—Π. ΓΕΔΕΩΝ, Πατριαρχ. πίνακες σ. 518, 524, 531.—Μητροπολ. Σάφρων ΓΕΡΜΑΝΟΥ, Συμβολὴ εἰς τοὺς Πατριαρχ. καταλόγους σ. 48—60,—Κ. ΣΑΘΑ, Βι-

καὶ ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν, πρὸ ταῖς ἄλλαις ἐκκλησιαστικαῖς καὶ κοιναῖς ὑποθέσεσιν ἤχθη εἰς μέσον καὶ ἀναφορὰ πεμφθεῖσα παρὰ τῶν τῆς Ἁρτης κληρικῶν⁽³⁾ ἐνυπόγραφος, ἣτις ἀριδῆλως καὶ καθαρῶς διηγουμένη τάδε ἐφαίνετο· ὅτι οἱ ἐν τοῖς θείοις καὶ σεβασμίοις πατριαρχικοῖς σταυροπηγίοις καὶ τοῖς λοιποῖς μοναστηρίοις ἱερομόναχοί τε καὶ μοναχοί, εἰσερχόμενοι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Ἁρτης καὶ περινοστοῦντες ἐν αὐτῇ καθ' ἑκάστην, αὐθαδῶς καὶ ἀδεῶς ἐσθίουσι καὶ πίνουσι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ πολλάκις εὐρίσκονται συμφθειρόμενοι καὶ αἰσχροῦς μυνόμενοι, οὐ μόνον μετὰ κοσμικῶν γυναικῶν ἀλλὰ καὶ μετὰ μοναζουσῶν καὶ ὅτι πολλαὶ γυναῖκες κοσμικαὶ καὶ μονάζουσαι εἰσερχόμεναι ἐν τοῖς ἀνδρώοις μοναστηρίοις εὐρίσκονται κοιμώμεναι ἐκεῖσε νύκτας πολλάς, μήτε Θεὸν φοβοῦμεναι, μήτε ἀνθρώπους εὐλαβοῦμεναι, ἀλλὰ καὶ πολλάκις τοῦ ἱεροτάτου μητροπολίτου Ναυπάκτου τὸ τοιοῦτον αἰσχρὸν καλύσαι βουλευθέντος, πολλοὶ τῶν ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν ἐκείνων καὶ ἄλλων προσώπων, κατέδωκαν αὐτὸν τε καὶ τὸν ὀσιώτατον κυρ—Νήφωνα καὶ ἔξαρχον καὶ μεγάλως ἐζημίωσαν αὐτούς, θέλοντες αἰεὶ ποιεῖν τὰ μὴ ἀνήκοντα καὶ προσήκοντα τοῖς μοναχοῖς, καταφρονοῦντες τῶν θείων νόμων τε καὶ κανόνων, πρόσκομμα καὶ ζημίαν καὶ ψυχικὴν βλάβην προξενούντες τοῖς ἀπλουστέροις, τοῖς τε ἱερωμένοις καὶ κληρικοῖς.

Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἔχοντος τοῦ ἀληθοῦς, ἡ μετριότης ἡμῶν χρέος ὀφειλόμενον ἔχουσα τὰ μὲν ψυχοβλαβῆ πάντα ὡς οἶόν τε ἀποσκορακίζειν, καὶ τοὺς ταῦτα ἐργαζομένους προσηκούση παιδεία καθυποβάλλειν, τοὺς δ' ἐναρέτους ἀνδρας καὶ σώφρονας τιμᾶν καὶ ἀγαπᾶν, ὡς εὐλογον, γράφουσα συνοδικῶς ἀποφαίνεται κατὰ τὸν κανόνα τῆς Σ' Συνόδου οὐκ εἰσελεύσεται, φησίν, οὔτε γυνή, παντάπασιν εἰς ἀνδρῶν μοναστήριον, οὔτε ἀνὴρ εἰς γυναικεῖον, ἀλλ' οὐδὲ πολλὰς εἶναι τὰς εἰς τὸ μοναστήριον εἰσόδους· ἀλλὰ μίαν ἢ δύο τυχόν, ἐφιστᾶναι τῇ πύλῃ ἀνδρας γεγηρακότας καὶ σώφρονας, οἵπερ οὔτε ταῖς μοναχαῖς συγχωρήσουσι ἐκφοιτᾶν τῷ μοναστηρίῳ χωρὶς γνώμης τοῦ ἡγουμένου, οὔτε τοῖς ἔξωθεν ἀδεῶς γίνεσθαι κατὰ τὸ μοναστήριον νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν· καὶ μήτε μοναχοί, μήτε μονάστριαι κατὰ τὰς πόλεις περιερχέσθωσαν καὶ εἰ τις τῶν μοναχῶν τὸ μοναστήριον καταλιπὼν εἰς κοσμικὸν μετέλθῃ βίον, οὗτος τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀξίας γυμνωθεὶς πρὸς τοῦ ἐγγχωρίου ἐπισκόπου καὶ παιδεύομενος εἰς τὸ μοναστήριον ἄκων ἐμβαλλέσθω· καὶ διὰ τοῦ παρόντος ἐντέλλεται ἀποφασιστικοῦ γράμματος, ἵνα ὅστις τῶν ἱερομονάχων ἢ τῶν μοναχῶν καταλιμπάνων τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μονήν, ἐν ἣ ὑπετάγηζῃν, εἰσέρχεται πάλιν εἰς τὸν κόσμον τὰ ἄσμενα καὶ ἄθεσμα ἐργαζόμενος καὶ πρόσκομμα καὶ ἀπώλειαν προξενεῖ τοῖς χριστιανοῖς, ὁ τοιοῦτος, εἰ μὲν ἱερομένος ἀργὸς καὶ ὁ δεχόμενος αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἀνὴρ ἢ γυνή καὶ ὁ ἔχων καὶ τιμᾶν αὐτὸν ὡς ἱερομόναχον, ἀφωρισμένος· εἰ δὲ μοναχὸς ἀφωρισμένος, ἕως οὗ εἰς τὴν μονὴν ἀπέλθῃ ἐν ἣ ἐτάχθη. ἀλλὰ καὶ ὅποια γυνή, μοναχή καὶ κοσμική, εἰσέλθῃ ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ μοναστήρια

βλ. βιογραφ. Σχεδιάσμα περὶ Ἱερεμίου τοῦ Β' Ἀθήναι 1870, — ΑΔΑΜ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, Θρακικά 6, (1935) σ. 182. Ὁ Ἱερεμίας Β' ἐπισκέφθηκε τὴν Ἁρτα τὸ 1578, ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ πρωτονατάρου τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως Θεοδ. Ζυγομαλά πρὸς τὸν Μαρτίνου Κρούσιο (MARTINI CRUSII, TURCOGRAECIA, BASILIAE 1584, σελ. 458) καὶ ἀπὸ ἐνθύμηση πού σώζεται στὸν ὑπ' ἀριθ. 95 (φ. 2α) κώδικα τῆς συλλογῆς Ἀλεξίου Κολλυβά (ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Χρονικὰ σημεῖωματα ἐξ Ἡπείρου, Ν. Ἑλληνομν. Π', 1916, σ. 134), πού ἔχει ἔτσι: 1653 Μαρτίου 15, γράφω ὅσα εὐρέθησαν γραμμένα εἰς τὸ χαρτὶ τοῦ μακαρίτου Χριστοῦ Χαηκάλη, παλαιὰ γεγενημένα «ζπιστ ἐν μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἰστ ἦλθεν ὁ κυρ—Ἱερεμίας ὁ Πατριάρχης εἰς τὴν Ἁρταν».

2. Ἀπευθύνεται στὸν μητροπολίτη Ναυπάκτου, ὁ ὁποῖος ἦταν σύγχρονος καὶ μητροπολίτης Ἁρτας. Ἀπὸ τὸ 1367 μέχρι τὸ 1808 ἡ μητρόπολις Ναυπάκτου καὶ Ἁρτης εἶχε τὴν ἕδρα τῆς στῆν Ἁρτα (κοίτ.: Σερ. Ξενοπούλου «Δοκίμιον περὶ Ἁρτης». ἔκδ. 1962, σελ. 119—123, σημ. 46).

3. Ἀπὸ τὴν ὅλην διατύπωση τοῦ ἐγγράφου προκύπτει ὅτι τὸσο ὁ μητροπολίτης, ὅσο καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς Ἁρτας εἶχαν ἐξεγερθῆ γιὰ τὴν συμπεριφορὰ τῶν μοναχῶν.

καὶ κοιμηθῆ ἑκεῖ νύκτα, ἀφωρισμένη· ἔχοντος ἄδειαν τοῦ Ναυπάκτου παραδοῦναι αὐτοῦς, ὡς ἂν τιμωρηθῶσι καὶ (ποινήν;) ἱκανὴν δῶσιν· ἀλλὰ καὶ οἱ σκάνδαλόν τι προξενῆσαι ἐθελήσαντες τῷ ἀρχιερεῖ, ἢ ἄλλως συναινοῦντες τοῖς τοιοῦτοις ἀφωρισμένοι κλπ.

Β' Η ΣΛΖ' (ΣΜΣΤ') ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣ

τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμία (4) τοῦ ἀπὸ Καισαρείας
Ἐπιστολὴ συνοδικὴ ἀποκριτικὴ πρὸς τὸν Μητροπολίτην Ἄρτης, ὅπου
τοὺς ἐκεῖ Φραντζέζους (5) κλπ.

«Ἱερεμίας ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κων)πόλεως Νέας Ρώμης καὶ Οἰκου-
μενικὸς Πατριάρχης.

Κοινὴν ὑμῶν ἀναφορὰν ἐλάβομεν, δι' ἧς προβάλλετε, περὶ τινος συνηθείας, ὅπου εἰσέφρησεν εἰς τὰ αὐτόθι, καὶ ἐρωτᾶτε, ζητοῦντες παρ' ἡμῶν καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς τῶν συναδελφῶν ἀρχιερέων συνόδου τὸ ποιητέον· τὸ περὶ συνηθείας πρόβλημα εἶναι τοιοῦτον· Φραντζέζοι, δηλαδὴ δυτικοί, εὐρισκόμενοι αὐτόθι, θέλουσι νὰ ἐξομολογῶνται ἀπὸ ὀρθοδόξους ἱερεῖς καὶ νὰ μεταλαμβάνουσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐμμένοντες τοῖς δυτικοῖς αὐτῶν δόγμασι, καὶ ταφῆς καὶ ἀξιῶντες ἀποθνήσκοντες καὶ τινες αὐτῶν νὰ θάπτωνται ἐνδον τοῦ ναοῦ (6) τὸ ὅποιον προξενεῖ, ὡς λέγετε, σκάνδαλον πρὸς ὑμᾶς οὐ μικρὸν καὶ ταραχὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖτε τὴν περὶ τούτου ἀπόφασιν παρὰ τῆς καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Τούτου χάριν ἀποκρινόμενοι ὑμῖν, διὰ τῆς παρουσίας ἡμετέρας πατριαρχικῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς, λέγομεν ἐκεῖνο, ὅπου εἶναι καὶ γνωστὸ τοῖς πᾶσι καὶ εὐλογον, ἤγουν ἐν θελήσῃ οἱ τοιοῦτοι Φράγκοι δυτικοὶ νὰ παραιτήσῃ τὴν λατινικὴν δόξαν, ἣτοι τὸ λατινικὸν φρόνημα καὶ νὰ ἀποδεχθῶν τὴν πίστιν καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἡμετέρας Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τότε ἀνεμποδίστως καὶ ἐξομολογῶνται παρ' ὑμῖν τοῖς ὀρθοδόξοις ἱερεῦσι, καὶ μεταλαμβάνουσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἐνταφιάζονται· εἰ δὲ καὶ μένουσιν εἰς τὴν θρησκείαν τους, πρέπει νὰ ἦναι ἀκοινῶ-
νητοι, ὅτι ἡ αὐτὴ ἐξομολόγησις καὶ τὸ αὐτὸ ποτήριον τοὺς κοινωνοῦντας ὁμοφρο-
νοῦντας εἶναι βούλονται, οὐχὶ ἀλλοτρίους· τὰ ἀλλότρια καὶ γὰρ ἀκοινῶνητα εἰσὶ· καὶ
«ὄ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστὶ»(?) τὸ ἱερὸν λέγει εὐαγγέλιον καὶ «ὄ μὴ συνάγων
μετ' ἐμοῦ σκορπίζει». Ἐπεὶ οὖν πρὸ χρόνων πολλῶν τὸ ἄθροισμα τῆς δυτικῆς ἐκ-
κλησίας ἀπεσχίσθη ἐκ τῆς τῶν τεσσάρων ἁγίων πατριαρχῶν πνευματικῆς κοινω-
νίας καὶ ἀπεσχισθῆναι, καὶ προσέθηκε δόγματα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν
ὀρθοδόξων ἀλλότρια, διὰ τοῦτο ἀκοινῶνητοι ὑπάρχουσιν ἡμῖν τοῖς ὀρθοδόξοις· τὰ
γὰρ ἠνωμένα καὶ κοινωνοῦντα ἀλλήλοις, δὲν εἶναι διηρημένα καὶ ἐτερόφρονα καὶ
τὰ διηρημένα δὲν εἶναι ἠνωμένα καὶ ὁμοφρονοῦντα· καὶ ἅς ματαιολογῶσιν οἱ δυτικοὶ
ἐτερόφρονες, ἀποσχισθέντες τῆς καθολικῆς τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησίας ὅσα θέλουσι.

Ταῦτα περὶ τοῦ προβλήματος ὑμῶν καὶ ἐρωτήματος, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις
καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἶη μετὰ πάντων ὑμῶν.

αψκδ' (1724)

4. Ὁ Ἱερεμίας ὁ ἀπὸ Καισαρείας ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ τὸ 1716. Τὸ 1718 φυλακίστηκε
στὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὸ 1720 στὴν Κωνσταντινούπολη, κατηγορούμενος γιὰ συνεννοήσεις
μὲ τοὺς ρώσους. Ἐπανῆλθε, ἀλλὰ τὸ 1727 καθαιρέθηκε. Τὸ 1733 ἐπανῆλθε στὸ θρόνο. Μετὰ
7μηνο ἐπάθε ἡμιπληγία. Πέθανε τὸ 1735.

5. Στις ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα ὑπῆρχαν στὴν Ἄρτα πολλοὶ ἐτερόδοξοι, γιὰτὶ ὑπῆρχαν
ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἰταλία, τὴ Γαλλία καὶ ἄλλες δυτικὲς χῶρες. Ὑπῆρχαν ἐπίσης στὴν
Ἄρτα ὑποπροξενεῖα αὐτῶν τῶν χωρῶν.

6. Εἶναι γνωστὸ πὼς μέχρι τὸ 1894 ἡ ταφὴ τῶν νεκρῶν γινόταν στοὺς περιβόλους τῶν
ναῶν. Τὸ 1894 ἄρχισε ἡ ταφὴ στὸ νεκροταφεῖο.

7. Ἡ μισαλλοδαξία δὲν ἐπικρατοῦσε τότε μόνον ἀνάμεσα στὸ λαό, ἀλλὰ καὶ στὴν κο-
ροφῆ τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος ἐπιστρατεύουν τὸ «ὄ μὴ μετ' ἐμοῦ, κατ'
ἐμοῦ ἐστίν», ξεχνοῦν ὅμως ἄλλες ἀντίθετες παραγγελίες τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΧΟΡΟΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΗ. ΒΑΣΤΑΡΟΥΧΑ

Πενήντα χρόνια κι' άπάνω πέρασαν, ένας κόσμος πού χάθηκε και λησμονήθηκε, μιá παλιή ιστορία, μιá άλλη εποχή.

Ή Άρτα με τὰ παλιὰ σπίτια, τις άπέραντες αυ- λές με τις άλτάνες γιομάτες λογιών - λογιών λουλού- δια, τὰ ξύλινα καφάσια τών παραθυριών με τούς πο-

λύχρωμους φεγγίτες, τήν υαλόφρακτη κρεβάτα, τόν μουσαφιρ όντᾶ⁽¹⁾, τὸ χειμω- νιάτικο με τὰ τεράστια ντιβάνια, τὰ πανέμορφα κορφοντούλαπα και τὸ μεγάλο τζάκι πού τις χειμωνιάτικες νύχτες τριζοβολούσε ἡ φωτιά και μᾶς μάζευε ἡ μάν- να νὰ μᾶς πῆ «γιὰ τὸ βασιλοπούλο πού σκότωσε τὸν δράκοντα κι' έσωσε τὴν πεντάμορφη, γιὰ τὴ βασιλοπούλα πού τὴν μαρμάρωσε ἡ κακιὰ μάγισσα...», τὸ ξύ- λινο σκαλισμένο ντιβάνι με τὸν περίφημο κουμπέ, τούς μασαντροάδες πού έναπο- θήκευαν τὰ τρόφιμα ὅλης τῆς χρονιάς, τὰ χαγιάτια με τις καμάρες... Κι' ὅλα αυ- τὰ τᾶκρυβε μιὰ μεγάλη δίφυλλη ὀξόπορτα, φτιαγμένη ἀπὸ ἄγριες πλανισμένες σανίδες καρφωμένες με καρφιὰ γύφτικα, πού στὴν ἄκρη εἶχαν στρογγυλὰ μεγάλα κεφάλια. Σὲ κάθε φύλλο τῆς ὀξόπορτας κρέμονταν ἀπὸ μιὰ μεγάλη κρικέλλα χάλ- κινη κεντημένη, γιὰ νὰ χτυπᾶν οἱ μουσαφιρηδες. Ἀπὸ τὴν μιὰ και τὴν ἄλλη με- ριὰ τῆς πόρτας ἦταν πεζούλια, γιὰ νὰ ξεποστένουν οἱ διαβάτες και οἱ νοικο- κυραῖοι. Εἶχε πολλὰ τέτοια σπίτια ἡ Άρτα τότες· τὰ περισσότερα ἦταν στὴ συν- οικία τοῦ Ἁγίου Νικολάου και στὴ Μητρόπολη.

Νομίζω πὼς ἂν κάνουμε ἓνα μικρὸ περίπατο γύρα ἀπὸ τὴν Άρτα, δὲν θὰ κουρασθοῦμε, γιὰτι εἶναι μικρὴ και σὲ ἔκταση και σὲ πληθυσμό. Ἐχει μόλις πέντε χιλιάδες κατοίκους.

Ἀρχίζει ἀπὸ τούς ἁγίους Θεοδώρους με δυὸ μονάχα σπίτια, τοῦ Τζουμάκα και τοῦ Παπαστάμου. Βορειότερα ἡ ἁγία Φανερωμένη, ἀπὸ κάτω τὸ λευκαροτόπι τοῦ Μπέλλου, τὸ σπίτι τοῦ Παπαγιαννάκη, τὸ Ἡρώον ἀπὸ πάνω και ὁ μύλος τοῦ Κατσίκα ἀπὸ κάτω. Πιὸ πέρα ὁ φόρος (διόδια), τὸ σκοπευτήριο και οἱ ἀποθήκες τοῦ στρατοῦ. Σὲ ὅλη τὴ βαλαώρα τῆς Περάνθης, πού σήμερα υπάρχουν χιλιάδες διόροφα και τριόροφα σπίτια, εἶναι ζήτημα ἂν ἦταν καμμιά πενηνταριά ἄχυρο- καλύβες, πού φιλοξενούσαν τὸ χειμῶνα μικροκτηνοτρόφους ἀπὸ τὰ ὄρεινὰ χωριά.

Ἡ κυρία πόλις ἄρχιζε ἀπὸ τὰ Δαφνείικα, Τριγκερέικα, Ψαθείικα, ἀπὸ πάνω ὁ Ἄμυντικός Στρατώνας, ἀπὸ κάτω ἡ Παρηγορίτσα με τὰ περίφημα κελλιά της γεμάτα οἰκογένειες. Πιὸ πέρα τὸ σπίτι τοῦ Μπούρμπουλα πού ἦταν και μπακά- λικο κι' ἄλλα τριάντα σπίτια, ἀπὸ πάνω ὁ Ἄνεμόμυλος με τὴν Ἀϊδήτρα, ἀπὸ κάτω τὸ καφενεῖο τοῦ Μπαϊκούση, πέντ' ἕξι σπίτια, τὸ γυμναστήριο, τὰ χαγιά- τια με τὰ γύφτικα, τὰ καλαθάδικα και τὸ μεγάλο χάνι τῆς κάτω Παναγιᾶς. Στὸν

1. Ξενώνας.

χώρο αυτόν σήμερα είναι κτισμένα τὰ γυμνάσια καὶ τὰ δημοτικά σχολεία. Πίσω ἀπὸ τὸ χάνι ἦταν τὸ περιβόλι καὶ τὸ σπίτι τοῦ Μπόρου, ποὺ ἀργότερα ἔγινε Μονοπώλειο. Μετὰ τὸ χάνι ἦταν ὁ δρόμος ποὺ φέρνει στοὺς μύλους καὶ τελείωνε—τότε—στὸ σπίτι τοῦ Μανάντερου.

Συνέχεια μὲ τὸν δρόμο ἦταν μιὰ μεγάλη ἔκτασις, τὰ τουρκομνήματα. Μὲ τὰ δυὸ τζαμιὰ τοῦ ὁ τόπος αὐτὸς λέγονταν τεκὲς (ιερός χώρος). Στὴν ἔκτασι αὐτῆ σήμερα εἶναι κτισμένα τὰ μαγαζιὰ τῶν κληρονόμων Εὐαγγέλου Γαρουφαλιᾶ, ἢ πλατεία Κιλκίς καὶ τὰ σπίτια τῆς κάτω πόλεως. Ὅλος αὐτὸς ὁ τόπος περιήλθε στὸν Μάρκο Γαρουφαλιᾶ ἀπὸ ἀγορὰ καὶ τὸν μεταβίβασε τὸ 1906 στὸν ἀδελφὸ του Εὐάγγελο ἀντὶ 6.800 δραχ. τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τριακόσιες περίπου λίρες.

Συνέχεια ἦταν οἱ ἀποθηκὲς Κωνσταντίνου καὶ Χαριλάου Κασίμη, τρία τέσσερα ἰσόγεια καὶ τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ περιφημοῦ προύχοντα Κομπότη⁽²⁾ ποὺ σήμερα εἶναι ἰδιοκτησία τῶν κληρονόμων Ἀριστοτέλους Χριστογιώργου. Ἀνατολικότερα ἦταν καμμιά δεκαριά ἀνώγεια σπίτια, ἢ Ἁγία Θεοδώρα, τὰ κελλιά τῆς ἁγίας, τὸ μεγάλο νοσοκομεῖο—ἐρείπιο πλέον—, μὲ ἓνα τζαμι πῶς κάτω πρὸς τὸ ποτάμι. Ἡ συνοικία τῆς Ἁγιά· Θεοδώρας ἦταν ἀπὸ τὶς πυκνοκατοικημένες.

Ἀκολουθοῦσαν ἢ συνοικία τοῦ Ἁγίου Νικολάου μὲ ἀρκετὰ μεγάλα σπίτια, τὸ Τουρκοπάζαρο, πίσω ἀπὸ τὴ σημερινὴ λαϊκὴ ἀγορὰ μὲ κάμποσα μαγαζιά καὶ ἀρκετὰ σπίτια, οἱ Ταμπακιάδες, ὅπου ὑπῆρχε μιὰ ἀνθοῦσα βιοτεχνία τότες, ἢ συνοικία τῆς Μητροπόλεως μὲ τὴν περίφημη Μητρόπολη, ἢ πλατεία Ὁρολογίου μὲ τὸ βενετσιάνικο ρολόγι μπροστὰ ἀπὸ τὸ κάστρο, τὸ Καπνοκοπτήριο—μεγάλο κτίριο—ἀκριβῶς ἐκεῖ ποὺ εἶναι σήμερα ἡ πρωτομὴ τοῦ Μακρυγιάννη. Κι' ἔρχονταν ἀνατολικότερα ἢ Συναγωγὴ, οἱ ἐβραϊκὲς συνοικίαι, ὅπου σήμερα εἶναι οἱ δρόμοι Φιλελλήνων, Μακρυγιάννη, Ἀμβρακίας, οἱ Ἅγιοι Ἀνάργυροι μὲ τὰ κτίσματά τους ὅπως ἀκριβῶς εἶναι σήμερα, ὁ Αἰγιάννης καὶ ἀπέναντι τὸ Ὑποκατάστημα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ὅπου σήμερα τὰ Δικαστήρια, ἢ συνοικία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μὲ δυὸ σειρὲς σπίτια ἀπὸ τὸ ἀπάνω μέρος καὶ τὰ ξακουσμένα Βελούχια (ἐξοχικά) ποὺ ἔτρωγαν τὸ συριανὸ τους (λουκοῦμι) ἢ ἔπιναν τὸ ροσόλι τους ὅταν ἔβγαιναν περίπατο οἱ νοικοκυραῖοι. Ἐνα τζαμι ἀκόμα ἦταν ἐκεῖ ὅπου σήμερα τὸ σπίτι τοῦ δικηγόρου Δημ. Κονταξῆ. Τέλος ὑπῆρχαν καὶ οἱ συνοικίαι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τῆς Ἁγίας Σοφίας, τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Παντοκράτορος.

Αὕτη ἦταν ἢ Ἄρτα τότες καὶ τὰ σπίτια τῆς δὲν πρέπει νὰ πέραγαν τὰ 1200. Ὁ περίπατος τῶν Ἀρτινῶν γινόταν ὡς τὶς μεγάλες πέτρες τῶν Ἁγίων Θεοδώρων καὶ σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις πῆγαιναν μακρότερα, σὰν τὴν Καθαρὴ Δευτέρα νὰ ποῦμε ἢ τὴν Πρωτομαγιά. Σπάνια ἀνέβαιναν στὸν ἀμυντικὸ στρατώνα, σπανιώτερα ἔφταναν ὡς τὴν Κάτω Παναγιὰ κι' ὡς τὰ μέσα τοῦ γεφυριοῦ, γιὰτὶ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἦταν τούρκικο.

Ἐλπίζω νὰ μὴ σᾶς κούρασα, ὁ περίπατός μας τελείωσε. Παρ' ὅλο ὅμως ποὺ δὲν ἔχει περισσότερους ἀπὸ πέντε χιλιάδες κατοίκους ἢ τότε Ἄρτα, ὅμως εἶναι ἢ τρίτη πόλις τῆς Ἑλλάδος—ὑστερα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Πάτρα—ποὺ ἀνοίξε χοροδιδασκαλεῖο καὶ τὴ δόξα τῆς αὐτῆν τὴν χρωστάει στὸν μακαρίτη πλέον Γιώργο Παλάντζα, περίφημο τύπο. «Δάσκαλο» τὸν ξέραμε καὶ τὸν φωνάζαμε.

Τὸ πρῶτο χοροδιδασκαλεῖο ἀνοίξε τὸν Μάιο τοῦ 1909 καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ σπίτι τοῦ Ἀαρῶν, στὴν ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων, μὲ χοροδιδάσκαλο κι' ἐπιχειρηματία τὸν Ἰωάννην Χρυσανθακόπουλον. «Οἱ πρῶτοι ἐντρύφησαντες εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Τερψιχόρης καὶ μυηθέντες εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ χοροῦ», ὅπως συνήθιζε νὰ λέγῃ ὁ Γιώργος Παλάντζας, ὁ «Δάσκαλος»—ἔτσι θὰ τὸν λέμε στὸ ἐ-

2. Μεγάλη οἰκογένεια τῆς Ἄρτας. Τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Μακρυγιάννης στὰ «Ἀπομνημονεύματά» του.

ξῆς—ἦταν οἱ: Γιώργος Παλάντζας, Δημήτριος Τσιολιάς, Γούλας Γάτσιος, Θωμᾶς Καζαμίας, Ἰωάννης Κόντης, Νικόλας Καλλέλης, Εὐστράτιος Ἐλαφρός, Ἀντώνιος Γαρουφαλιάς, Ἰωάννης Στατηρᾶς, ὄλοι μακαρίτες. Βοηθὸς τοῦ Χρυσανθακόπουλου ἦταν φυσικὰ ὁ Δάσκαλος. Ἡ διδασκαλία γινόταν κατ' οἶκον ὑπὸ τοὺς ἤχους τοῦ μαντολίνο—ἀγνώστου εἴδους ἕως τότε στὴν Ἄρτα—ποὺ εἰσήγαγε ἐκ Κερκύρας ὁ μουσικοδιδάσκαλος Ρομποτῆς, ποὺ ἄφησε ἀγαθοτάτην ἀνάμνησιν. Μαθηταὶ τοῦ Ρομποτῆ ὑπῆρξαν οἱ περίφημοι ἀρτινοὶ μουσικοὶ καὶ καθηγηταὶ τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν Μάγγος, Μαγγίνας, Μποῦλκος, Μανάντερος κ' ἄλλοι.

Τότε στὸ σπίτι τοῦ ὑπουργοῦ καὶ βουλευτοῦ Ἄρτης Κωστῆ Καραπάνου—ὅπου σήμερα τὸ νέο κτίριο ἀδελφῶν Κουτσούμπα—ἐδόθη χορὸς ὑπὸ τοῦ Χέλμη, διευθυντοῦ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων τοῦ Καραπάνου καὶ πατρὸς τοῦ τῆς Διοικητοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης Δημ. Χέλμη. Εἰς τὸν χορὸν αὐτὸν ὁ Δάσκαλος—ὅπως μᾶς διηγείτο—μπήκε κρυφὰ ὡς μουσικὸς γιὰ νὰ πάρη μαθήματα. Ἐχορεύθησαν βάλς, πόλκες, μαζοῦρκες, σοτίς. Τὶς καντριλίες καὶ τοὺς λανσέδες διηύθυνεν ὁ συμβολαιογράφος Ἀ. Μυλωνᾶς, περίφημος τύπος κ' αὐτός.

Ὁ Δάσκαλος ἐπὶ τρία χρόνια ἐδίδασκε χορὸ στὰ σπίτια. Τὸ 1912 ἀνοίξε τὸ πρῶτο του χοροδιδασκαλεῖο κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι τῶν κληρονόμων Σπυρ. Μιχαλή. Πρῶτοι μαθηταὶ του, ὡς ἐπισήμου πλέον χοροδιδασκάλου, ἦσαν ὁ ἱατρὸς Χρήστος Βαλίνος, Σωτήριος Στατηρᾶς, Χαράλαμπος Τσέτης, Δημήτριος Ράγκας, Ἀπόστολος Τσέτης. Τὸ 1914 πῆγε στὴ Γαλλία καὶ γύρισε μὲ δίπλωμα χοροδιδασκάλου καὶ χορογράφου. Τὸ 1915 ἀνοίγει νέο χοροδιδασκαλεῖο στὸ χάνι τοῦ Παπαδοπούλου, πατέρα τοῦ συγγραφέα Μιχ. Περάνθη, ὅπου σήμερα εἶναι τὸ σπίτι τοῦ Κ. Ἡρακλῆ.

Στρατεύεται, ἀπολύεται, ἀνοίγει νέο χοροδιδασκαλεῖο στὸ πανδοχεῖο τοῦ Γεωργοπούλου. Τὸ 1916 ἐπιστρέφει πάλι στὸ χάνι τοῦ Παπαδοπούλου. Εἶχε ὅπως βλέπουμε ἀδυναμία στὰ χάνια ὁ δάσκαλος.

Ἡ διδασκαλία ἐγίνετο ὑπὸ τοὺς ἤχους τοῦ πιάνου ποὺ ἔπαιζε ὁ ἀδελφὸς του Θεοχάρης. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του τὸ 1918, ἔφερε τὴν περίφημη ρομβία του ποὺ «στοίχειωσε». Ἡ ρομβία εἶχε τρεῖς κυλίνοδρους, ὁ κάθε κύλινδρος εἶχε δέκα τραγούδια. Ὅλοι μας ἀπὸ τὰ χορευτικὰ τραγούδια τῆς ρομβίας μάθαμε νὰ σέρνουμε τὰ βήματά μας στοὺς λανσέδες, στὰ βάλς, στὰ γκαλόπ, στίς μαζοῦρκες, στίς πόλκες, στὰ σοτίς, στίς καντριλίες καὶ σὲ πόσα ἄλλα, ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ θυμηθῶ. Οἱ σημερινοὶ παπουδες, γιαγιάδες καὶ μητέρες, ἀπὸ τὸ χοροδιδασκαλεῖο τοῦ Δάσκαλου πέρασαν, ποὺ συνέτεινε κ' αὐτὸ κάπως νὰ γνωρισθοῦν καὶ νὰ φτιάσουν οἰκογένειες. Ἐκεῖ διάβασαν τὰ περίφημα καὶ μοναδικὰ νομίζω στὸν κόσμον ἀποφθέγματα τοῦ Δασκάλου: «Πλάτωνος προσφυᾶ». Τὰ μεταφέρω ὅπως ἀκριβῶς τὰ εἶχε μὲ τὴν ὀρθογραφίαν των καὶ τὸ συντακτικὸ των, γραμμένα στοὺς τοίχους τοῦ χοροδιδασκαλεῖου, δίπλα ἀπὸ κάθε χορὸ. «Ὁ μὲν ἀπαιδεύτος ἀχόρευτος ὑμῖν ἔσται. Ὁ δὲ πεπαιδευμένος ἱκανῶς κεχορευκότα θετέον». Δίπλα ἀπὸ τὴν Μαζοῦρκα ἔγραφε—στὸν τοῖχο βέβαια— «Τὰ ἀγαθὰ τοῦ χοροῦ 1ον ὁ χορὸς ἐξευγενίζει τὸν ἄνθρωπον, 2ον Δίδει θάρρος εἰς τοὺς δειλοῦς, 3ον Ἀναπτύσσει τὸ φρόνημα, 4ον Δυναμώνει τοὺς μῦς. 5ον Ἐλαφρύνει τὸν στόμαχον!» Κάτω ἀπὸ τὸ βάλς ἔγραφε «Τὸ κόσμημα τῆς νεολαίας 1ον ὁ Χορὸς, 2ον ἡ Μουσικὴ, 3ον ἡ Ποίησις, 4ον ἡ Ὀδική, 5ον ἡ Γυμναστικὴ. Κάτω ἀπὸ τὴν πόλκα ἔγραφε: προσδόντα πρὸς ἐκμάθησιν χοροῦ 1ον ὁ ἔχων ὀξείαν ἀντίληψιν μουσικῆς, 2ον ὁ ἔχων σῶμα εὐλύγιστον καὶ κομψόν, 3ον ὁ ἔχων τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν του πρὸς τὰ ἔξω!» Τὸ τελευταῖον τὸ ἔγραφε γιὰτὶ ὁ Δάσκαλος εἶχε τὰ πόδια κυρτὰ καὶ πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἠθέλε κάπως νὰ δικαιολογήσῃ τὸ μικρὸ αὐτὸ σωματικὸ ἐλάττωμα. Δίπλα ἀπὸ τὶς καντριλίες ἔγραφε: «Νέος δυνάμενος νὰ ἐκμάθῃ χορὸν καὶ ἀμελῶν αὐτὸν εἶναι ἀξιοκατάκριτος».

Δὲν ὑπῆρχε γωνία ἢ μέρος τοῦ τοίχου τῆς αἰθούσης τοῦ χοροδιδασκαλείου ποὺ νὰ μὴν εἶχε γραμμένο ἓνα ἀπὸ τὰ ἀμίμητα ἀποφθέγματα του. Παρ' ὅλα τὰ περιέργα καὶ ἀμίμητα αὐτά, ἐμεῖς τὸν σεβόμασταν, γιατί τὰ πίστευε. Ὅταν μᾶς ἔδειχνε τὰ βήματα τοῦ χοροῦ, νόμιζες πῶς λειτουργοῦσε. Ἦταν ἱεροτελεστία γιὰ τὸ δάσκαλο, δὲν σήκωνε κανένα ἄστειο. Ἄν ἔκανες ἀπόπειρα κάπως γιὰ ἄστεια, ἀμέσως σοῦ ἔδειχνε τὴν πόρτα τοῦ χοροδιδασκαλείου.

Ἀπὸ τὴν αἰθουσα τοῦ πανδοχείου μετέφερε τὸ χοροδιδασκαλεῖο στὴν αἰθουσα τῶν Ἑλεῶν τὸ 1935, δίπλα ἀπὸ τὴ σημερινὴ λαϊκὴ ἀγορά. Ἐκεῖ συνέχισε τὴ διδασκαλία τοῦ χοροῦ μέχρι πρὸς 6—7 ἐτῶν, ποὺ τὸ κτίριο κατεδαφίστηκε.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ χοροδιδασκαλείου τῆς Ἄρτας καὶ ὄχι τοῦ Δασκάλου, ποὺ ἄφησε μιαν ἐποχὴν, μιαν ἱστορίαν καὶ ἔδωσε ζωὴν εἰς τὴν Ἄρταν, προσέφερε χαρὰν, συνέτεινε νὰ γνωρισθοῦν οἱ νέοι καὶ οἱ νέες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ νὰ δημιουργήσουν εὐτυχισμένες οἰκογένειες.

Ὁ Δάσκαλος εἶχε ἐπιβληθῆ ὡς ἐπίσημος καὶ ἀναντικατάστατος τελετάρχης ὅλων τῶν μεγάλων ἐορτῶν καὶ τελετῶν τῆς πόλης μας.

Ἔχει πάρα πολλὰ ἀνέκδοτα, ἀγαθὰ βέβαια. Ἐνα μοῦ τὸ διηγήθηκε ὁ ἴδιος: «Τὴν Καθαρὴ Δευτέρα τοῦ 1917 πήγαμε μὲ τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς φίλους στὴν Κάτω Παναγιὰ τὸ μοναστήρι νὰ κάνουμε κούλουμα. Πήγαμε καὶ τὸ πιάνο μαζί μας. Μόλις οἱ καλόγηροι εἶδαν τὸ πιάνο, ἔβαλαν τὶς φωνές. Ἦθελαν νὰ μᾶς διώξουν ἢ νὰ ἀφήσουμε τὸ πιάνο ὄξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι. Ἄν γινόταν αὐτό, θὰ χάλαγε βέβαια ὅλο τὸ γλέντι. Εὐτυχῶς τοὺς κατὰφερα. Εἶπα στὸν ἀδελφό μου τὸν Θεοχάρη νὰ παῖξῃ τὸ «ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ» καὶ τὸ «ἄξιον ἔστιν», ἡμεῖς δὲ ὅλοι μαζί ψέλναμε. Συγκινήθηκαν οἱ καὶ μένοι οἱ καλόγηροι καὶ μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ γλεντήσουμε καὶ νὰ χορέψουμε ὑπὸ τοὺς ἤχους τοῦ πιάνου».

Κάποτε πιστεύω νὰ μ' ἀξιῶσῃ ἢ νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ ὁ χρόνος νὰ γράψω τὴν ἱστορία τοῦ Δασκάλου. Πέθανε τὸν Μάρτη τοῦ 1965 σὲ ἡλικία 85 ἐτῶν.

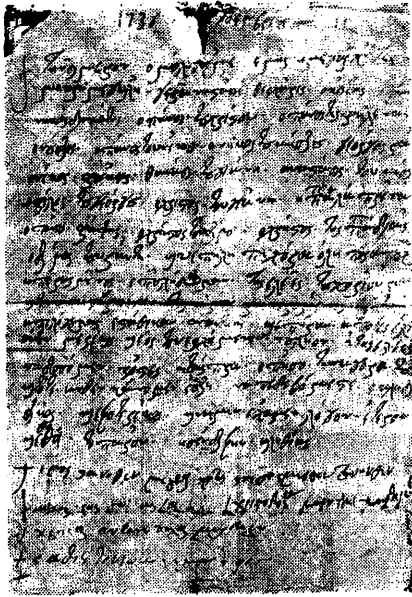
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΠ. ΒΑΣΤΑΡΟΥΧΑΣ

Σὲ νέο ποὺ θὰ ἔλθει εἰς γάμο

*Ὁ γυιὸς τοῦ Ρήγα ἐκίνησε νὰ πάει ν' ἀρραβωνιάσει,
μὲ τὸ σιδέρον τ' ἄλογο, μὲ τὴ χρυσῆ τὴ σέλλα.
Στὸ δρόμο ποὺ ἐπήγαινε, στὸ δρόμο ποὺ πηγαίνει,
μιὰ κόρη τοῦ ἀντικρίθηκε, μιὰ κόρη τοῦ μιλάει
κι' αὐτὸς τῆς ἀντιμίλησε: —Μιὰ κόρη πάω νὰ πάρω
κι' ἂν κατεβάσει ὁ Δούναβης καὶ πνίξει τὰ διοφύρια,
ἐγὼ ἔχω γοῖβαν ὁμορφο καλὸ καὶ παιχιδιάρη,
στὸ δαχτυλίδι νὰ διαβῆ, στὴ βέργα νὰ περάσει
καὶ εἰς τὸ ἀσπροκόκκονδυλο νὰ διπλωθεῖ νὰ κάτσει.*

(Τζουμέρκων, ἀπὸ τὴ συλλογὴ Κ. Διαμάντη)

ΠΩΛΗΣΕΙΣ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 18^ο ΑΙΩΝΑ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Μ. ΚΟΝΤΟΧΡΗΣΤΟΥ

Δέν γινόταν μόνο δωρεές πρὸς τὶς ἐκκλησίες καὶ τὰ μοναστήρια κατὰ τὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Γινόταν καὶ πολλὲς πωλήσεις. Στὶς περισσότερες περιπτώσεις, τόσο τῶν δωρεῶν, ὅσο καὶ τῶν πωλήσεων, πίσω ἀπὸ τὶς πράξεις αὐτὲς μεταβιβάσεως τῆς κυριότητος κρυβόταν ἢ προσπάθεια τῶν Ἑλλήνων (τῶν ραγιάδων), νὰ διαφυλάξουν τὶς περιουσίες τους ἀπὸ τὶς ἀρπακτικὲς διαθέσεις τοῦ δυνάστη. Ἔτσι οἱ περιουσίες τυπικὰ γινόταν ἐκκλησιαστικὲς ἢ μοναστη-

ριακὲς, στὴν πραγματικότητά τους ἐξακολουθοῦσαν νὰ τὶς καλλιεργοῦν καὶ νὰ τὶς νέμονται οἱ παλαιοὶ ἰδιοκτῆτες.

Τὰ πέντε ἔγγραφα ποὺ δημοσιεύουμε παρουσιάζουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἀπὸ ἱστορικῆς, οἰκονομικῆς καὶ γλωσσικῆς πλευρᾶς.

† Ἀπόντος τοῦ πανιερωτάτου ἡμῶν ἀρχιερέως καὶ δεσπότη Ἁρτης κυρίου Παρθενίου παρεστάθησαν κατέμπροσθεν ἡμῶν τῶν ἐν τῷ παρόντι γράμματι ὑπογεγραμμένων ἐπιτρόπων καὶ κληρικῶν καὶ ἀρχόντων ἡ χώρα Μεγαρχῆτες ὄλοι ὁμοθυμαδόν, μεγάλοι καὶ μικροὶ ὅ,τε Ἀναστάσης Ἀποστόλη, ὁ Πάνος τοῦ Ἰωάννου, ὁ Κώστας Μήτσου, ὁ Μήτσος τοῦ Νίκου, ὁ Φίλος τοῦ Γιώργου, ὁ Πάνος τοῦ Φίλου, ὁ Σίμος τοῦ Δήμου, ὁ Ἀντώνης τοῦ Γιώργου, ὁ Νίκος τοῦ Γιώργου, ὁ Πάνος τοῦ Στάμου, ὁ Γιώργος τοῦ Δήμου, ὁ Ἰωάννης τοῦ Νίκου, ὁ Νίκος τοῦ Μήτσου, καὶ ὁ Μήτσος τοῦ Παπᾶ, ὁ Χρήστος τοῦ Ξάνθου, ὁ Δήμος τοῦ Ἀναστάση, ὁ Θανάσης τοῦ Ἰωάννου, ὁ Νίκος Φούκα, ὁ Πάνος τοῦ Ράφτη, καὶ ὁ Χρήστος τοῦ Δήμου, ἡ Γιάννηνα Ράφτηνα, καὶ ἡ Ἀργύρω Ζωγράφηνα καὶ καθόλου ἡ λοιπὴ χώρα, τὸ ὁμολόγησαν ὄλοι συμφώνως καὶ ἐν ἐνὶ στόματι, ὅτι κοινῇ βουλῇ καὶ κοινῇ γνώμῃ ὁμοφώνως καὶ μιᾷ καρδίᾳ, ἐπώλησαν τῷ Ἱερῷ μοναστηρίῳ τῆς κυρίας Πεφανερωμένης ταῖς ἐλαιαῖς αὐτῶν, κειμέναις ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν καὶ ἐκτὸς τῆς χώρας καὶ οὔσαις κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν καὶ τριανταδύο, δι' ἄσπρα τριανταεπτὰ χιλιάδες καὶ τριακόσια ἐξῆντα, εἶναι μετὰ τῶν ἐλαιῶν πωλημένα ἐπίσης καὶ κεντρώματα δέκα ἐπτὰ, ὥστε ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ εἶναι καὶ νὰ λογίζονται ἢ εἰρημέναις ἑκατὸν τριανταδύο ἐλαιαῖς μετὰ τῶν δέκα ἐπτὰ κεντρωμάτων ἰδιαίτατα καὶ καθολικὰ ἀποκτήματα τοῦ μοναστηριοῦ τῆς κυρίας Πεφανερωμένης, ὡσάν ὅπου ἔλαβον οἱ ἄνωθεν μεγαρχῆτες ὄλοι ὁμοῦ ταῖς τριανταεπτὰ χιλιάδες τῶν ἄσπρων σῶας καὶ ἀννελιπῶς καὶ νὰ μένη τὸ αὐτὸ μοναστήριον ἀκατάσχετον καὶ ἀνενόχλητον διὰ τὰς εἰρημένας ἐλαιίας ἀπὸ κάθε μεγαρχῆτην ἀπὸ τοὺς ἄνωθεν μεγαρχῆτας. Ὅψέποτε δὲ τις, ἢ μεγαρ-

χήτης, άνδρας ή γυναίκα, ή άλλος τις, ήθελεν ύποχωρήση νά διασειση τ μοναστήριον διά τας ειρημένας έλαιας, και ήθελεν προξενήση έξοδα ει τó μοναστήριον, είναι ύποσχόμενοι οί άνωθεν μεγαρχήται έγγυηται εις ύπε τοϋ άλλου, νά απολογοϋνται εις πασαν αναζήτησιν και ζημίαν τοϋ μοναστη- ρίου. "Οθεν και εις ένδειξιν έγένετο τό παρόν συνοδικόν γράμμα επί βεβαιώ- σει και μωρτυρία τών έν τώ παρόντι ύπογεγραμμένων επιτρόπων, κληρικών και άρχόντων και έδώθη τώ ιερῶ μοναστηρίῳ τής κυρίας Πεφανερωμένης (1728—Φεβρ. 19) (έξω από τρεις ρίζας τοϋ παπαδήμου σελαδίτη, προικιό, αι λοιπαι όλαι έπωλήθησαν).

† αναστάσιος... ό οίκονόμος "Αρτης και έπίτροπος μαρτυρῶ
 † άθανάσιος ιερομόναχος ό τής έν "Αρτη σχολής διδάσκαλος και
 έπίτροπος
 † "Ιωάννης Ζαφείρης και έπίτροπος
 † αναστάσης πάντας και έπίτροπος
 † νικόλαος στάμος μαρτυρῶ
 † Χρήστος "Αντωνόπουλος και έπίτροπος
 † αποστόλης βλαχούτσης μαρτυρῶ
 † "Ιωάννης κοθώνης, μαρτυρῶ
 † γιδργος άντωνόπουλος μαρτυρῶ

1736 — Νοεμβρίου 11.

† τήν σήμεραν όμολογοϋμεν έμεις οί μεγαρχήτες μικρή και μεγάλη— γεραναστάσις: θεοχάρις. ό κόστας. ό πάνος νήκος διαμάντης. ό πάνος τοϋ τοϋ χρίστου. ό πάνος τής φήλενας ό νουτζος. ό πάνος τοϋ νίκου. ό νάκος τοϋ κίτζου. γεόργος ραύτης. ό νίκος φούκας. θανάσης τοϋ γιάνη. αναστάσιος τοϋ κίτζου. ό φίλος τοϋ γεόργου. ό χρίστος τοϋ γιάνη. ή παπαλάπρενα. ό πάνος ράφτης. ό χρήστος τοϋ δήμου. ό χρήστος τής παπαδιās. ό δήμος τοϋ ράφτη και ή ύπόληπη χόρα όλη πός από χρόνους άπερασμένους έπολήσαμεν τις έλέες τοϋ χοριοϋ μας εις τό μοναστήριον τής κυρίας φανερομένης και... απο- λόγου μας έστάθικαν ένάντιοι και πήραν από τις έλεας αϋτου μερί..... και έος τοϋ έρχόμενοι ηούλυον ή τής έλέες νά δόσομεν τότες ή τάσπρα όπισο τήν αγορά τους και τότε και δέν κάνομεν έψι νά πεδιβόμαστε έκκλησιαστι- κός και έξοτερικός. και νά μήν έχομεν λόγον έτερον και...τό παρόν ησ ενδη- ξην αληθίας.

† έμης η ανοθεν μεγαρχήτες ηπογρά...
 † ... χριστόδουλος μαρουτζης μαρευρω
 † χρήστος άντωνόπουλος μαρτυρῶ
 † στάθις τοϋ ιωάνη μαρτυρῶ

Αίτια τοϋ παρόντος έγγράφου είναι ή εξής :

Οί έκ τοϋ χωρίου Πέτα, ύπαγομένου εις τά από 1ης Μαρτίου τοϋ έτους 1166 έκμισθωθέντα ύφ' ήμῶν χωρία, οίκονόμος Παππᾶ—Δήμος, Παππᾶ "Ιω- άννης Μικρός, Παππᾶ "Αναστάσιος, Κώστας Χρήστου, Χρήστος Παππᾶς, "Ιωάννης Μακρής, Νίκος "Αναστασιου, Τσόλης Ράπτης, "Αναστάσιος Θεμε- λής, Σταυρος "Αποστόλου, Γεώργιος Τσόλης, Χρήστος Θεοδώρου, "Απόστο- λος Παπακώστας, "Αναστάσιος Σπυριδωνος, Σταυρος Δημητρίου, Κωστής Διαμαντής, Γεώργιος Κώστας, Γεώργιος Δημητρίου και τινες άλλοι, έμφα- νισθέντες ένώπιον ήμῶν όμολόγησαν έκουσίως ότι έχοντας ύπό τήν ιδιοκτη-

σίαν καὶ κατοχὴν αὐτῶν τοὺς κατὰ τὴν θέσιν Πετροβούνιον κειμένους κισλάδας (παραχειμαδία), ὀριζομένους ὑπὸ Κουτσομίτας, ὑπὸ κισλάδων ἀγορασθέντων ἐκ μέρους τῶν Νεοχωριτῶν παρά τῶν καλογήρων τῆς Μονῆς Φανερωμένης, ὑπὸ Κορφοβουνίου Ἁγίου Ἡλιοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ ρύακος Μπούτζη, ἐπώλησαν καὶ παρεχώρησαν αὐτοὺς ἀντὶ 100.000 καθαρῶν ἄσπρων εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἁρτης Μοναχὸν Παρθένιον παραδεχθέντα τὴν γενομένην αὐτῷ πώλησιν ταύτην.

Συμφώνως ὄθεν τοῖς Αὐτοκρατορικοῖς νόμοις παρέχομεν καὶ ἡμεῖς τῷ εἰρημένῳ Παρθενίῳ τὸδε τὸ ταπίον ὅπως ἐλευθέρως νέμηται καὶ κατέχη τοὺς ὡς ἄνω ὀρισθέντας κισλάδας, ὑποχρεομένῳ νὰ παραδίδῃ κατ' ἔτος εἰς τοὺς κυρίου τῶν γαιῶν τὴν κανονικὴν δεκάτην.

τῆ 26ῃ Αὐγούστου 1166 (1750)

Ὁ Διοικητὴς Ἁρτης
(Γ. Σ.) Ἀβδουλάχ

Οἱ Μάρτυρες

Ἁλῆ Ἐφένδης
Καρά Ἁλῆς
Ἐμρουλάχ Ἐφένδης
Γιουσούφ Μπερμπέρ
Ὀσμάν Ἀγᾶ Τοποζήμπασης
Σουλεϊμάν Ἀγᾶς
Μουλά Χουσεῖν
Ἰμβραήμ Ἁλῆ

(Μετάφρασις τῶν τουρκικῶν τίτλων. 1883 Ἰουλίου 30)

Αἰτία τοῦ παρόντος ἐγγράφου εἶναι ἡ ἑξῆς :

Ἐμφανισθέντες ἐνώπιον ἡμῶν, ἐπιτρόπου τοῦ ἐνδοξοτάτου Ἐφένδη μας Ἰμβραήμ ἁγᾶ, οἱ ἐκ τοῦ χωρίου Νεοχωρίου, συμπεριλαμβανομένου εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1165 ἐκμισθωθέντα ὑπ' αὐτοῦ χωρία, Παπᾶ Σπυρίδων, Γεώργιος Κωστόπουλος, Βασίλειος Παπασπήλιου, Ἰωάννης Ἀθανασίου, Γεώργιος Μάνου, Νικόλαος Κωστόπουλος, Δήμος Ἀθανασίου, Ἀθανάσιος Παπασπήλιου, Θεόδωρος Ἀθανασίου, Θεόδωρος Χρῆστος Παππᾶς, Χρῆστος Δήμου, Πάνος Γεροδήμου, Ἰωάννης Χρήστου, Νικόλαος Γεροδήμου, Τσόλης Νίκου καὶ τινες ἄλλοι ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου, ὁμολόγησαν ἐκουσίως ὅτι ἔχοντες ὑπὸ τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ κατοχὴν αὐτῶν τοὺς κατὰ τὴν θέσιν Τσανοχώρι κειμένους κισλάδας (παραχειμαδιά) μετὰ δύο μανδρῶν, ὀριζομένους ἐξ ἑνὸς ὑπὸ Κορφοπετροφουνι καὶ Μαμαλῆ, ὑπὸ γαιῶν τοῦ χωρίου Λιμῆν, ὑπὸ ψηλῆς Ράχης, μέρος καθ' ὃ διαιροῦνται τὰ ὕδατα καὶ ὑπὸ δένδρων δρυῶν Παρηγορηθείσης. Ἐξ ἄλλου ὑπὸ Ξηροχειμάρρου, ὑπὸ λιθίνου ἀλωνίου τοῦ Θεοχάρη, ὑπὸ γαιῶν καὶ ἀμπέλων τοῦ Παπασπήλιου καὶ ὑπὸ ἀμπέλων τοῦ Σκούζα καὶ Νεοχωρίτου, ἐξ ἄλλου ἕως Παληοχώρι ὅπου χωρίζονται τὰ νερά καὶ ἐκ τετάρτου ὑπὸ τῶν γαιῶν Πέτα καὶ τῆς Μονῆς Φανερωμένης, παρεχώρησαν καὶ ἐπώλησαν τοῦτους εἰς τοὺς μοναχοὺς τῆς Μονῆς Φανερωμένης ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ διατηρῶσι ταῦτα ἕσασι κτήματα τῆς Μονῆς, οἵτινες Μοναχοὶ παρεδέχθησαν τὸ ἀφιέρωμα τοῦτο.

Συμφώνως ὄθεν τοῖς Αὐτοκρατορικοῖς νόμοις παρέχομεν καὶ ἡμεῖς τοῖς Μοναχοῖς τῆς Φανερωμένης τὸδε τὸ ταπίον, ὅπως ἐλευθέρως νέμονται καὶ κατέχωσι τοὺς ὡς ἄνω ὀρισθέντας κισλάδας μετὰ τῶν δύο μανδρῶν, ὑποχρεου-

μένοις νά παραδίδωσι κατ' ἔτος εἰς τοὺς κυρίους τῶν γαιῶν τὴν κανονικὴν δεκάτην.

τῆ 28 Ἰουλίου 1166 (1750)

Ὁ Διοικητὴ Ἄρτης
(Τ. Σ.) Μουράτ Τσελεπῆς

Οἱ Μάρτυρες
Ἄλῃ Ἐφένδης
Χουσεῖν Μπεσδὴ Ἀγάς
Ἄλῃ Ἀγῆς
Καρὰ Ἀλῆς
Παπα—Δῆμος Πετανίτης
Κώστας Γεωργίου

(Μετάφρασις τῶν τουρκικῶν τίτλων. 1883 Ἰουλίου 30)

Μαναστήρι Μυρόκοβον ἔτους 1755 Ἀπριλίου 27(*)

Μὲ τὸ παρὸν φανερόνωμεν καὶ ὁμολογοῦμεν οἱ ὑποκάτωθεν βεβαιωμένοι ὅλοι κοινῶς χωριανοὶ Μουσιντιάνοι μικροὶ καὶ μεγάλοι μαζὺ μὲ τὰ παιδιά μας. Ὁ Θάνος ὁ Θανάσης ὁ Νίκος ὁ Γεωργιάκης ὁ Γαλαζούλας ὁ Καλαμίδας ὁ Νίκος Πολυγένης τὰ παιδιά τοῦ Ραυτοδήμου ὁ Γιάννης μὲ τὸν Κωνσταντῆ καὶ ὁ Παπασπῆρος ὅτι πρὸ δύο χρόνους εἴχαμαν βάλλη ἀμανάτι τὸ χοριό μας ὅλο ἀμανάτι εἰς τὸν ἡγούμενον τοῦ Μοναστηρίου Μυροκόβου διὰ γρόσια 1500 καὶ νά τὰ πληρώνωμεν ἡμεῖς ὅλα τὰ πράματά μας κατὰ τὴν ἀνά χεῖρας τοῦ ὁμολογίαν ὅπου τοῦ τὴν δώσαμεν διὰ βεβαίωσίν του.

Καλιτέρα ὅμως εἶναι καὶ ὀφέλειαν τὸ χοριό μας ἔχει νά κάμωμεν τὴν παροῦσαν μας νέαν συμφωνίαν καὶ διὰ τοῦτο σήμερον συμφωνοῦμεν μὲ τὸν ἡγούμενον καὶ τὸν παρακαλοῦμεν ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι διὰ νά μᾶς δώση ἀκόμη γρόσια ὡς καὶ ὁ ἡγούμενος ἔμεινεν σύμφωνος μὲ ἡμᾶς καὶ τώρα ἐπῆραμεν χιλιάδες δύο πεντακόσια 2500 διὰ τὰ ὅποια τὸ ἐπωλήσαμεν ἓνα κομάτι τόπου μὲ ὄλην μας τὴν εὐχαρίστησιν καὶ ἔχει νά ἐδρίσκητε Μοῦλκι ἰδικὸν του διὰ τὸ ἄνωθεν Μαναστήρι μὲ τὰ σύνορά του καὶ ὁ ἄλλος ὁ τόπος μένει ἰδικὸς μας.

Ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου ὀνομάζητε Μαυρομάτι στὸ Πριγιόνι καὶ βγένι στὰ Κόκκινα Διάσιλια καὶ κάτω τὸ Ρεῦμα καὶ πεῦτι στὸ χαλίκι καὶ δόθεν τὸ πλάγι καὶ βγαίνη στὶ Σκαλοῦλα καὶ τὶ Ζωνάρα δόθῃ καὶ ἴσια κάτω στὴν Τσοῦκα πλιβρά πεῦτι στὸ ρεῦμα μὲ τὰ Πλατάνια καὶ δόθῃ καὶ ἴσια τὸ ρεῦμα κάτω καὶ διπλὸν πέρα στὸ Πλάγι καὶ βγένι στὴν Καστανιά καὶ πέρνει τὴν στράτα ὅπου βγένι κατὰ τὴν Βρατσίστα καὶ διπλὸν τὸν Ζηγὸ καὶ βγένι στὴν ἁγία Παρασκευῆ καὶ ἀπάνου στὴν Ράχη καὶ βγένι στὴν Λούτσα σύνορο ἀπὸ Συγκλίστα καὶ Βριστινήτσα καὶ κάτου τὸ ρεῦμα καὶ Πριόνι καὶ πεῦτι στὸ Νιγγόζι ἐκεῖ κλειδόνι μὲ τὸ πρῶτο σύνορο. Ὅθεν αὐτὸν τὸν τόπον ὅπου περιτυλίγομε μῆσα εἰς αὐτὰ τὰ σύνορα τὸν ἐπουλήσαμεν εἰς τὸ Μοναστήρι αὐτὸ μὲ ὄλην μας τὴν εὐχαρίστησιν καὶ ἀπὸ σήμερον καὶ κίθι γίνετε Μοῦλκι τοῦ Μαναστηριοῦ καὶ ἔχει νά τὸ ἐξουσιάση ὡς βούλητε εἰς τὸ ἐξῆς ὡς ἰδικὸν του Μοῦλκι τὸπου χωράφια, τόπου ρόγκια, τόπου πράματα νά βόσκουσι καὶ δὲν ἔχει νά τὸ κρίνη κανένας οὔτε παιδιά μας οὔτε ἀγγόνια μας οὔτε καμία γενεὰ μας καὶ οὔτε σπαχῆδες μας καὶ οὔτε νά δώση τίποτας τοὺς σπαχῆδες μας—μόνον ὀκτῶ ὀκάδες βούτυρον ὅπου φκιάσαμεν καλὴν τὴν ὁμολογίαν

* Τὸ ἔγγραφο τοῦτο τὸ ἀντιγράψαμε ἀπὸ ἐπίσημο ἀντίγραφο ποῦ ἐξέδωσε στίς 18—10—1923 τὸ Μοναστήρι Ἀγ. Γεωργίου Μυροκόβου.

καὶ ὅτι χρέους ἔχομεν ἡμεῖς μένι στὸ χοργιὸ καὶ αὐτὸς ὁ τόπος ἔχει νά' μένη Μοῦλκι στὸ Μαναστήρι χωρὶς κανένα χρέους· ἔγεινε τὸ παρὸν μας βεβαιο-
μένον ἀπὸ ἡμᾶς καὶ τὸ δίνομεν εἰς χεῖρας τοῦ ἡγουμένου διὰ ἔνδειξιν καὶ
ἀσφάλειαν. Ἴδου καὶ οἱ μάρτυρες.

Ἄπὸ τὰ χωράφια καὶ ρόγγια δὲν ἔχει κανέναν νά κάμη μέσα εἰς αὐτὸν
τὸν τόπον ὁμοίως καὶ τὰ πράματά μας δὲν θά βοσκήσωσι ἐξ ὧν ὁ ἴδιος συμ-
φωνίση μὲ τὸν Ἡγοῦμενον καὶ ὑποφαινομέστι.

Γεωργάκι Μουσιντιάνους	ἔγραψα	θεληματικῶς	καὶ	βεβαιῶνω	τὰ	ἄνωθεν
Θάνους Μουσιντιάνος				βεβαιῶνου		
Δημήτρης ἀδελφός του				βεβαιῶνου		
Σωτήρις τοῦ Θάνου				βεβαιῶνου		
καὶ ἐγὼ ὁ Γαλαζοῦλας				βεβαιῶνου		
Καλαμίδας				ὑπόσχομε		
Νῖκο Πολιγένης				βεβαιῶνου		
Θανάσης μὲ τὸν Νῖκο				βεβαιῶνου		

ἡμεῖς τὰ παιδιὰ τοῦ Ράντοδήμου ὁ Γιάννουσ καὶ ὁ Κωσταντῖς βεβαιό-
νομεν καὶ ὄλοι ἢ χώρα βεβαιόνομεν

Παπασπύρος βεβαιῶνου (ἀκολουθοῦν ὀνόματα μαρτύρων).

ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

Σὲ Λόγιο τοῦ χωριοῦ

*Γραμματικὴ κι' Ἐπίσκοπε καὶ Ψάλτη κι' Ἀναγνώστη
ἀνέλαβες κι' ἀνέγραφες τῆς πόλης τὰ δεφτέρια.
Βάνεις τὸν οὐρανὸ χαρτί, τῆ θάλασσα μελάνη.
Κι' ἀπ' τὸ πολὺ τὸ γράψιμο καὶ τὴν ψιλὴ γραφὴ του
τὸ χέρι του ἀντραλίστηκε καὶ πέταξε ἡ μελάνη
καὶ βάψανε τὰ ροῦχα του καὶ τὰ μεταξωτά του.
Διαλαλητάδες ἔβαλε σὲ τρία βιλαέτια,
—τὸ ποιὰ εἶν' ἄξια καὶ γρήγορη τὰ ροῦχα μου νὰ πλύνει.
Βῆκε καὶ τοῦ ἀντικρῖθηκε τοῦ Ρήγα ἡ θυγατέρα:
—Ἐγὼ εἶμ' ἄξια καὶ γρήγορη τὰ ροῦχα σου νὰ πλύνω.
Βάνει τὸ σάλιο της νερό, τὸ δάκρυ της σαποῦνι.
πῆγε καὶ τὰ λαγάριασε στὴ ἄκρη στὸ ποτάμι
καὶ τὸ ποτάμι ν' ἔχυνε καὶ βάψαν τὰ χορτάρια.
Βοσκώντας καὶ τὰ πρόβατα ν' ἐβάψαν τὰ μαλλιά τους:
κουρεύοντας τὰ πρόβατα ν' ἐβάψαν τὰ ψαλίδια.
κι' ἐκείνες πού τὰ ἐγγεθαν ἐβάψαν τὰ σφοντύλια.*

(Ἄπὸ τῆ συλλογῆ τοῦ κ. Κ. Διαμάντη)

ΕΛΛΗΝΙΚΟ Π Α Σ Χ Α

ΚΩΣΤΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

“Όλο τὸ χειμῶνα ὁ Πίνδος μένει βουβός, ἤσυχος, δὲν ἀκούγεται καθόλου. Νομίζει κανεὶς πῶς κοιμᾶται κάτω ἀπ’ τὸ παχὺ κάτασπρο πάπλωμα τῶν χιονιῶν, βυθισμένος σ’ ἓναν ὕπνο ὀλοκλήρων μηνῶν.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν, ποὺ οἱ μισοὶ ἀπ’ αὐτοὺς εἶναι τσοπάνηδες, κατεβαίνουν τότε μαζὺ μὲ τὶς οἰκογένειές τους στὰ χειμαδιά. Ἀπ’ ὅσους μένουν ἐκεῖ, οἱ ἄντρες ἐπειδὴ δὲν ἔχουν καμμιά δουλειὰ πάνω στὶς ἄγονες κορυφές

του, ξενητεύονται σὲ χῶρες μακρινές, γιὰ νὰ ἐξοικονομήσουν τὰ ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς.

Μένουν λοιπὸν ἐκεῖ μερικοὶ γέροντες, ἀπόστρατοι τῆς βιωτικῆς πάλης, ποὺ ταρασσούν μὲ τὶς πολὺλογες συζητήσεις των τὴν μονότονη ἐρημιὰ τῶν μεσοχωριῶν καὶ τὴ σιγαλιὰ τῶν χαγιατιῶν τῆς κάθε ἐκκλησιᾶς, καθὼς καὶ ἀρκετὲς γυναῖκες καὶ κοπέλλες.

Αὐτὲς κáθονται κλεισμένες μέσ’ στὰ σπίτια τους, γνέθουν τὰ μάλλινα ὑφάσματα τους, λένε τὴ νύχτα παραμύθια γύρω ἀπ’ τὴ φωτιά καὶ στὸν ὕπνο τους ὄνειρεύονται τὸ γυρισμὸ τῶν καλῶν τους.

“Ὡσπου ἔρχεται ἡ ἀνοιξι...” Ὡσπου πλησιάζει τὸ Πάσχα, ἡ χαριτωμένη Λαμπρῆ...

Τότε παύουν οἱ μπόρες κι’ οἱ κακοκαιριές. Ὁ οὐρανὸς ἀλαφρώνεται ἀπ’ τὰ πυκνὰ σύννεφα καὶ τὸ πλάτος του ἀνοίγεται καθαρὸ, καταγάλανο.

Ὁ ἥλιος ἀνατέλλει στὸν ὀρίζοντα θερμὸς καὶ ζωογόνος. Λειῶνουν τὰ χιόνια στὰ χαμηλώματα τοῦ Πίνδου καὶ τὰ νερὰ σχηματίζουν μεγάλα, θολὰ κι’ ὀρμητικὰ ρέματα.

Στὰ σπλάχνα τῆς γῆς ξυπνᾷ τὸ μικρὸ χόρτο καὶ φουντώνει τὸ λουλουδάκι ἀπ’ τὰ ζεστὰ τοῦ ἡλίου φιλιὰ. Μόνον ἡ κορυφὴ λαμποκοποῦν ἀκόμα κατάλευκες καὶ παγωμένες.

Τότε ἀρχίζει νὰ ξυπνᾷ κι’ ὁ Πίνδος. Ἡ καρδιά του πυρῶνεται καὶ ξεπαγῶν ἡ φωνὴ του. Οἱ γέροντες τοῦ χωριοῦ του κατεβαίνουν συχνότερα στὰ μεσοχώρια καὶ στὰ χαγιατῖα τῶν ἐκκλησιῶν, τὰ πρόσωπά τους παίρνουν φαιδρὴ ὄψι κι’ ἡ συζητήσεις των ζωηρότερο ὕφος.

Ἡ γυναῖκες κι’ ἡ κοπέλλες ἢ ἐρωτιάρικες δὲν κλείνουν πειὰ ὀρμητικὰ τὰ παράθυρα καὶ τὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν. Παρατοῦν κάπου - κάπου τὸ μελαγχολικὸ ἀργαλειὸ καὶ πιάνουν τ’ ἀνοιχτὰ λιακωτὰ, μὲ τὴ ρόκα στὴ μασχάλη καὶ μὲ τὸ τραγοῦδι στὰ χεῖλη τους, τὸ τραγοῦδι τῆς ἐλπίδας, τοῦ γυρισμοῦ τῶν ξενητεμμένων τους.

Κι’ αὐτοί, ἀφοῦ γεμίσουν τὰ λερωμένα τους πορτοφόλια μὲ παράδες, ἀφίνουν πια τὴν ξενητεία καὶ ξεκινᾶνε γιὰ τὴν πατρίδα τους, γιὰ τὸ σπίτι τους, γιὰ τὸν Πίνδο.

—Μέρες Λαμπριάτικες!.. Θά γυρίσω τώρα στὸν τόπο μου, λέει χαρούμενο
κάθε ξενητευμένο παιδί τοῦ Πίνδου.

Κι' ἓνα τραγοῦδι τοῦ Πίνδου λέει κι' αὐτό:

—Διῶξε με, μάνα μ', διῶξε με μὲ ξύλα μὲ λιθάρια
κι' ἐγὼ γυρνῶ στὰ πέλαγα, στὰ μακρονὰ τὰ ξένα,
θὰ κάμης χρόνους νὰ μὲ δῆς, μῆνες νὰ μὲ παντέχης,
κι' ὡς ἔρθῃ ἡ μέρα τῆς Λαμπρῆς νὰ πᾶς στὴν ἐκκλησιά σου,
θὰ ἰδῆς τοὺς νιούς, θὰ ἰδῆς τις νιές, θὰ ἰδῆς τὰ παλληκάρια,
θὰ ἰδῆς τὸν τόπο μ' ἀδειανὸ καὶ τὸ στασίδι μ' ἔρμο,
θὰ βγῆς ὄξω στὰ τρίστρατα, ὄξω στὰ σταυροδρόμια
καὶ θὰ μαλλιάσῃ ἡ γλῶσσα σου ρωτώντας γιὰ τ' ἐμένα:

—Διαβάτες ποὺ διαβαίνετε, στρατιῶτες ποὺ περνᾶτε,
μὴν εἶδατε τὸ γυιόκα μου, τὸ μοναχὸ τὸ γυιὸ μου;...

Ἡ μητέρα τοῦ μοναχογιουῦ αὐτοῦ τοῦ τραγουδιοῦ τὸν ἐδιῶξε καὶ τὸν κα-
ταράστηκε, ὅταν γύρισε τὴ Λαμπρῆ ἀπ' τὴν ξενητεία καὶ τῆς γύρεψε τὴν εὐχὴ
τῆς, λέγοντάς της πὼς ἐκεῖ πέρα μιὰ κόρη ὡμορφῆ μάγισσας παιδί, ποὺ μάγευε
τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἄστρα καὶ τοῦ πελάγου τὰ καράβια, μάγεψε κι' αὐτὸν καὶ τὴν
παντρεύτηκε. Ἡ μητέρα του τότε σήκωσε τὴ ρόκα της νὰ τὸν χτυπήσῃ στὸ κε-
φάλι καὶ τοῦ φώναξε ἔξαλλη:

—Ὅξω, σκυλί, ἀπ' τὸ στίτι μου κι' ἀπὸ τὸ πατρικὸ μου!..

Κι' ὁ νέος ξενητεύθηκε ἀλλοί γιὰ χρόνια...

Τὸ Μεγαλοβδόμαδο οἱ ξενητευμένοι βρίσκονται ὅλοι στὸ δρόμο καὶ φτάνουν
στὶς πατρίδες τους ὡς τὸ βράδυ τῆς Μεγάλῃς Παρασκευῆς. Εἶναι συνήθεια νὰ πᾶν
ὅλοι στὴν ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ τους ἐκεῖνη τὴ νύχτα καὶ νὰ ἀκολουθήσουν τὸ γύ-
ρισμα τοῦ Ἐπιταφίου.

Πόση συγκίνησι, πόση χαρά, πόση ποίησι ἔχει ὁ γυρισμὸς αὐτῶν τῶν ξε-
νητευμένων! Κι' οἱ καμπάνες ποὺ στολίζουν ἀπὸ τρεῖς κι' ἀπὸ πέντε μαζί, τὰ ψηλὰ
καμπαναριά τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Πίνδου, ἀναστατώνουν αὐτὲς τις ἡμέρες μὲ τοὺς
ἤχους των ὅλη τὴν ἔκτασι τῶν βουνῶν καὶ τὰ βᾶθη τῶν ἀγρίων ἐκείνων φαραγ-
γιῶν. Νομίζει κανεὶς πὼς ἀλαλάζουν κι' αὐτὰ ἀπ' τὴ χαρὰ τους γιὰ τὸν ἐρχομὸ
τῶν ξενητευμένων.

Πιὸ χαρωπὸς ὅμως ἀντηχοῦν οἱ καμπάνες στὸν ὄρθρο τῆς Κυριακῆς τοῦ
Πάσχα, στὴν πρώτη Ἀνάστασι. Καὶ σημαίνουν, σημαίνουν ἀδιάκοπα τότε, σὰν νὰ
θέλουν νὰ ξυπνήσουν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀπ' τὰ μνήματά τους γιὰ νὰ γιορτάσουν
στὴν ἐκκλησιά τὴ μεγάλη Ἀνάστασι.

Εἶναι σὰν νὰ κράζουν τοῦ γέρου Πίνδου νὰ σηκωθῇ πειὰ ἀπὸ τὸ βαρὺ ὕπνο
του, νὰ ξετιναχθῇ, νὰ ἰδῇ τὸν ἐρχομὸ τῆς γλυκειᾶς ἀνοιξῆς, ν' ἀκούσῃ τὸ γλυκὸ κε-
λάδημα τῶν πουλιῶν τοῦ Ἀπρίλη, σὰν νὰ σαλπίζουν πολεμικὸ ἐγερτήριο στὸν κοι-
μισμένο, στὸ σκλαβωμένο λαὸ τῆς Ἡπείρου.

Μὲ μιᾶς τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν φωτίζονται ὅλα, οἱ πόρτες ἀνοίγουνε ὡς
πέρα καὶ βγαίνουν ἀπ' αὐτὲς οἱ χωρικοὶ ἄντρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ, ὅλοι κα-
λοντυμένοι καὶ στολισμένοι μὲ τὰ δῶρα ποὺ τοὺς ἔφεραν ἀπὸ τις μακρινὲς χώρες
των οἱ ξενητευμένοι τους, καὶ τρέχουν μὲ τις λαμπάδες των τις λευκὲς στὴν
ἐκκλησιά.

Ἡ ἐκκλησιά πλημμυρίζει ἀπὸ φῶτα στὸ «δεῦτε λάβετε φῶς ἐκ τοῦ
ἀνεσπέρου φωτός», ποὺ λέει ὁ παπᾶς, βγαίνοντας λαμπαδοφορεμένος στὴν
Ἐσραία Πύλη μὲ ἀναμμένα τὰ τρικέρια κι' ἀντηχεῖ ἀπὸ ψιθυρισμοὺς χαρωποὺς μὲ
τὴν ἐκφώνησι τοῦ «Χριστὸς ἀνέστη»... Ἄλλες κωδωνοκρουσιές δυνατὲς ἐπα-
κολουθοῦν τότε κι' ἄλλοι ἀντίλαλοι μακρνοί.

Κι' όταν βγαίνουν ἀπολείτουργα ἀπ' τὴν ἐκκλησιά, τοὺς χαιρετίζει μὲ χαμόγελα τὸ ροδόλευκο γλυκοχάραγμα ποὺ βάφει μὲ τὴν πορφύρα του τὶς ἄκρες τ' οὐρανοῦ καὶ τῶν κορυφῶν τὰ χιόνια καὶ μυρώνει μὲ θεϊκὰ ἀρώματα τὰ χλοερά χαλιὰ τῶν χαμηλομάτων καὶ τὸν αἰθέρα καὶ διαλύει τὰ σκοτάδια τῶν βαθειῶν παραγγιῶν.

Νὰ κι' ὁ ἥλιος ποὺ ἀνατέλλει σὲ λίγο, ὁ λαμπρός, ὁ ζεστός, ὁ γλυκός, ὁ πρόσχαρος ἥλιος τῆς Λαμπρῆς ποὺ φιλεῖ μὲ τόσην ἀγάπη, μὲ τόσον πόνο τοὺς κατοίκους τοῦ Πίνδου καὶ πρὸ πάντων τοὺς ξενητεμένους, σὰν νὰ τοὺς σφίγγη στὴν ἀγκαλιά του πατρικά, σὰν νὰ τοὺς λήη νὰ λησμονήσουν τὴν κακοπέρασι τῆς ξενητειᾶς, σὰν νὰ τοὺς ὑπόσχεται, γιὰ πολλοὺς μῆνες, νὰ μὴν τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ ἀφήσουν τὸν τόπο τους, τὴν οἰκογένειά τους...

Χαϊδεύει ὁ Λαμπριάτικος ἥλιος τὸν χιονισμένο Πίνδο, τὸν χαϊδεύει καὶ τοῦ ὀρκίζεται πῶς θὰ συγκεντρώσῃ ὅλες του τὶς φλόγες καὶ θ' ἀναλύσῃ γρήγορα τὰ παχειὰ χιόνια του, θὰ τὸν ξεφορτώσῃ ἀπ' τοὺς βαρειοὺς πάγους, θὰ τὸν στολίσῃ πάλι μὲ ἴσκιους, μὲ λουλούδια, μὲ πουλιά καὶ θὰ φέρῃ πάλι στὴν ἀγκαλιά του κάτω ἀπ' τὰ χειμαδιὰ τὰ πρόβατα μὲ τὰ λαμπρά τους κουδούνια, τοὺς βοσκούς μὲ τὶς γλυκειᾶς των φλογέρες, τὶς βλαχοπούλες μὲ τὰ γλυκά τους τραγοῦδια καὶ τοὺς κλέφτες του τοὺς παληοὺς μὲ τ' ἀσημένια τους τ' ἄρματα...

Καὶ χαμογελάει τώρα ὁ Πίνδος καὶ λησμοναίει τὸ μακρὺ χειμωνιάτικο ὕπνο του καὶ ξαναπαίρνει ζωὴ καὶ δύναμι.

Τ' ἀπομεσήμερο τῆς Κυριακῆς γίνεται στὶς ἐκκλησιᾶς ἡ δευτέρα Ἀνάστασι, ἡ λεγομένη Ἀγάπη.

Ἀλλάζουν τώρα τὸ φιλι τῆς Ἀγάπης, πάνω στὸ χορὸ ποὺ στήνουν οἱ μαυρομάτες στὰ χοροστάσια, στὶς πλατειᾶς αὐλᾶς καὶ στὰ χορταρόστρωτα στάδια τῶν χωριῶν.

Στοὺς χορούς αὐτοὺς πιάνεται κι' ἡ ἀγάπη τῶν νέων. Ξυπνάει πειὰ κι' ἡ καρδιά ποῦναι ζεστή.

*Ἐμπᾶτε τσοῦπρες στὸ χορὸ νὰ μάθετε τραγοῦδια,
νὰ ἰδῆτε καὶ νὰ μάθετε πῶς πιάνεται ἡ ἀγάπη.
Ἀπὸ τὰ μάτια πιάνεται, στὰ χεῖλια κατεβαίνει
κι' ἀπὸ τὰ χεῖλια στὴν καρδιά...*

Αὐτὸ εἶναι τὸ Πάσχα στὸν Πίνδο. Εἶναι τὸ πρῶτο ξύπνημα ὕστερα ἀπὸ τὸ βαρὺ, βαρύτερο χειμωνιάτικο ὕπνο. Εἶναι ἡ πρώτη Ἀνάστασι τῆς ζωῆς ὕστερα ἀπὸ μιὰ μεγάλη νάρκη κι' ἓνα βαρὺ μαρασμό. Καὶ γι' αὐτὸ γιορτάζεται τόσο χαριτωμένα, τόσο πρωτότυπα.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

Τοῦ Λαζάρου

*Ἐδῶ στὰ σπίτια τὰ ψηλὰ τὰ μαρμαροχτισμένα
Ἀπ' ὄξω ν' ἔχουν μάρμαρο καὶ μέσα χρυσομένα.
Μέσα κοιμᾶται ὁ ἀφέντης μας μὲ δώδεκα βαίτσες
—Ἐύπνα, κυρὰ μ', τὶς βαίτσες ν' ἀνάψουν τὰ λυχνάρια,
νὰ βγάλουν κόκκινες φωτιᾶς καὶ πράσινες λαμπάδες,
νὰ φέξει τ' ἀφεντάκι μας νὰ λύσει τὴ σακκούλα,
νὰ κοσκινίσει τὸ φλουρί, νὰ πέσει τὸ διαμάντι,
κι' αὐτὰ τὰ κοσκινίσματα τὰ παίρνουν οἱ Λαζάροι.*

(Τζουμέρκων, ἀπὸ τὴ συλλογὴ Κ. Διαμάντη)

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ

ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΤΟ ΓΙΟΦΥΡΙ

ΔΡΑΜΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ*

(ΑΝΕΚΔΟΤΟ)

Σκηνή Τετάρτη

(ΟΙ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΙ—Ο ΠΡΟΕΣΤΟΣ)

ΠΡΟΕΣΤΟΣ (Πού στο διάστημα τῆς τελευταίας στροφῆς τοῦ τραγουδιοῦ, ἔχει μπεῖ στή σκηνή ἀπὸ τὸ δεξιὸ μέρος καὶ προχωρεῖ κατὰ τὸ τοίχωμα τοῦ γιοφυριοῦ, κουνώντας ἀπειλητικὰ τὴ μαγγούρα του. Δὲν τὸν ἔχει προσέξει κανεὶς).
Κρινιώ! Κρινιώ!

ΚΡΙΝΙΩ (Στρέφει τρομαγμένη): Ὁ πατέρας μου!

(Γενικὸ ξάφνιασμα. Οἱ χτύποι τοῦ γιοφυριοῦ σταματᾶνε. Ἡ Κρινιώ πηδαίει κάτω ἀπὸ τὸ τοίχωμα καὶ κάνει νὰ τρέξει πέρα - δόθε, σὰ νὰ ζητάει νὰ κρυφτεῖ. Τέλος, πηγαίνει καὶ στέκει πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες τοῦ Πρωτομάστορα. Ἄλλοι ἀνεβαίνουν πάνω, κι' ἄλλοι βγάζουν τὰ κεφάλια τους καὶ παρακολουθοῦν τὴ σκηνή).

ΠΡΟΕΣΤΟΣ: Πατέρας ἢ σκύβαλο εἶμαι ἐγώ, μωρή; Καὶ τί τὸν ἔχεις αὐτὸν ἐκεῖ πού πηγαίνεις καὶ κολλᾷς πίσω στὶς πλάτες του;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Εἶναι χριστιανὴ καὶ πηγαίνει κοντὰ σ' ἓνα χριστιανό. (Γυρνώντας κατὰ τοὺς μαστόρους): Τί χαζέψατε μωρές; Πρέπει νὰ τελέψουμε σήμερα! τὸ καταλάβετε; (Οἱ μαστόροι ξαναπιάνουν τὴ δουλειά τους. Ξανακούγονται τὰ χτυπήματα τοῦ χτισίματος τοῦ γιοφυριοῦ. Στὸν Προεστό): Ἡ Κρινιώ, ὅπως τὸ βλέπεις εἶναι δική μας πιά! Κι' ἐγὼ δὲν εἶχα πατέρα! Μπορεῖ λοιπὸν κι' ἡ Κρινιώ, νὰ μὴν ἔχει πατέρα ἀπὸ δῶ κι' ἐμπρός!

ΠΡΟΕΣΤΟΣ (Σιμῶνει περισσότερο, κουνώντας ἀκόμη πιὸ νευρικὰ τὴ μαγγούρα του): Ἡ Κρινιώ εἶναι πράμα μου καὶ δὲν τὴν ὀρίζει κανεὶς! Ἐγὼ τὴν ὀρίζω κι' ἐγὼ τὴν κάνω ὅ,τι θέλω! Τὴν παίρνω στὸ σπίτι μου, ἢ τὴν πετάω στὸ ποτάμι! Ἄν εἶχες καὶ τοῦ λόγου σου γελάδια, πρόβατα καὶ παιδιὰ, ἄς τὰ ὠρίζες!.. Ἡ Κρινιώ θὰ ρθεῖ μαζί μου, τ' ἀκοῦς;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ (Παραμερίζοντας κι' ἀφήνοντας ἀκάλυπτη τὴν Κρινιώ): Ἄν ἡ ἴδια τὸ θέλει, δὲν τὴν μποδίζει κανεὶς!

ΠΡΟΕΣΤΟΣ: Ἡ Κρινιώ, θὰ διαλέξει τὸν πατέρα της!

ΚΡΙΝΙΩ (Τρέχει πάλι πίσω ἀπὸ τὸν Πρωτομάστορα κι' ἀγκαλιάζει τὴ μέση του).

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Ἡ Κρινιώ, διάλεξε!

ΠΡΟΕΣΤΟΣ: Ὅχι! θὰ ρθεῖ!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Δὲ θὰ ρθεῖ!

ΠΡΟΕΣΤΟΣ (Κάνοντας σιγὰ - σιγὰ πρὸς τὰ πίσω): Θὰ μοῦ τὸ πληρῶστε! Ὅλοι σας θὰ μοῦ τὸ πληρῶστε! Κι' ἐσύ τὴ βλέπεις τὴν κλεψιά καὶ δὲ βγάζεις ἄχνα, ἀφέντη Θειακογιάννη!

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Τὸ βλέπεις κι' ἐσύ. Ἀνάμεσά τους δὲ χωράει κανεὶς πιά!

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος, σελ. 322.

ΠΡΟΕΣΤΟΣ: Χωρᾶν και παραχωρᾶν, και θα τὸ ιδεῖς και τοῦ λόγου σου. Τὴ ντροπὴ ποῦ μοῦ κάματε θα μοῦ τὴν πληρῶστε... Θα φτάσω ὡς τὸ Σουλτάνο!..

ΜΑΣΤΡΟ - ΠΕΤΡΟΣ (Βγάζοντας τὸ κεφάλι του πίσω ἀπὸ τὸ γιοφύρι και σηκώνοντας τὸ δεξί του χέρι ψηλά, ἐνῶ τὰ χτυπήματα κι' οἱ μιστριές ἀκούγονται δυνατότερα): "Ἄν δὲν εἶχες φτάσει ὡς τὸ Σουλτάνο, θα σου αἰσῶνα τώρα μαζί μας και θα βοήθαγες κι' ἐσὺ γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ γιοφυριοῦ!

(Ἀκούγεται ὁμαδικὸ γέλιο ἀπὸ τοὺς δουλευτὲς τοῦ γιοφυριοῦ. Ἀρχίζουν νὰ τραγουδᾶνε).

Τὸν κόσμο τοῦτο ποῦμαστε, ἄλλοι τὸν εἶχαν πρῶτα...

ΠΡΟΕΣΤΟΣ (Ἐνῶ ἀκούγεται τὸ τραγούδι και δυναμώνουν τὰ χτυπήματα κι' οἱ μιστριές στὸ γιοφύρι, μπερδεύοντας τὰ λόγια του ἀπ' τὸ θυμὸ του). Ποιανοῦ γιοφυριοῦ μωρέ; Ἐ; Ποιανοῦ γιοφυριοῦ; Αὐτουνοῦ ἐδῶ τοῦ γιοφυριοῦ; Μ' ἔναν τέτοιον Πρωτομάστορα;.. μ' αὐτόν;.. (πιάνοντας και τραβώντας τὰ μαλλιά του): Νὰ μὴ σώσει και στεριωθεῖ τὸ μαγκούφι σας! (φεύγει).

(Ἄμαδικὸ σαρκαστικὸ γέλιο ἀπὸ τοὺς μαστόρους).

Σκηνὴ Πέμπτη

(Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΣΚΗΝΗΣ)

(Οἱ μαστόροι συνεχίζουνε τὴ δουλειά τους. Ὁ Πρωτομάστορας ἀνεβαίνει πάνω στὸ τοίχωμα και παρακολουθεῖ τὴ δουλειά. Ἡ Κρινιώ σκουπίζει τὰ μάτια της και πηγαίνει κοντὰ στὴ Δέσπω και τὴν Βγενιώ ποῦ κουβαλᾶνε πέτρες).

ΔΕΣΠΩ (τῆς δίνει τὸ χέρι της): "Ἐλα λουλούδι μου...

ΒΓΕΝΙΩ: Θα τοῦ μείνουνε τὰ γελάδια του.

ΚΡΙΝΙΩ: Ἐχεις πέτρες νὰ κουβαλᾶω;

ΔΕΣΠΩ (Ἐνῶ τῆς φτιάχνει τὸ τριαντάφυλλο στὰ μαλλιά της): Κάτι λίγες...

(Οἱ τρεῖς κοπέλλες ἀρχίζουν νὰ κουβαλᾶνε πέτρες).

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ (Στὸν κόσμο ποῦ δουλεύει): Κάνετε γρήγορα! Ριζώνετε μὲ πείσμα τις πέτρες! Τὸ γιοφύρι πρέπει νὰ κρατηθεῖ σήμερα.

(Τὰ χτυπήματα κι' οἱ μιστριές δυναμώνουν. Πανδαιμόνιο).

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: "Ἐτσι! Ἐτσι! Νὰ τελειώνουμε σήμερα! Ἐτσι! (Τρέχει δεξιά κι' ἀριστερά, κατεβαίνει ἀπὸ τὸ τοίχωμα στὸ πλάτωμα).

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ (Στὸν Πρωτομάστορα): "Ἄν ποῦμε πῶς δὲν δουλεύτηκε μὲ καρδιά σήμερα τὸ γιοφύρι...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Δὲν ἔχω παράπονο. Κάτι μοῦ λέει, πῶς τούτη τὴ φορὰ θα τὸ βρεῖ ὁ ἥλιος αὔριο τὸ πρωτῆ...

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ (Ἄνεβαίνει πάνω στὸ τοίχωμα και παρακολουθεῖ τὸ χτίσιμο).

ΜΑΣΤΡΟ - ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ (Στὸν Πρωτομάστορα ἀνεβαίνοντας ἀπὸ κάτω): Ἐγὼ τέλεψα ἀπὸ τὴ μεριά μου, ἀφέντη Πρωτομάστορα!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: "Ἄς εἶναι τοῦλάχιστο ἡ τελευταία φορὰ ποῦ τὸ χτίσαμε!

ΜΑΣΤΡΟ - ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ (Ἔστερα ἀπὸ λίγη σιωπὴ): Και τί μπορεῖ νὰ μᾶς κάνει ὁ Σουλτάνος;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: "Ἄν θέλεις νὰ κάνεις καλὰ τὴ δουλειά σου, νὰ δουλεύεις σὰ νὰ μὴν ὑπάρχει Σουλτάνος... Ἄν και, δὲ σὲ βλέπω καλὰ τώρα τελευταία. Σὰ νὰ κιοτέψες, μαστρο - Κωσταντῆ...

ΜΑΣΤΡΟ - ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ: "Όχι, αφέντη Πρωτομάστορα... Μόνο πού συλλογιέμαι τὸ ριζικὸ τοῦ γιοφυριού... Λές καὶ δὲν εἶναι θέλημα Θεοῦ...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Δὲν εἶναι θέλημα Θεοῦ, μάστορα, νὰ χτιστεῖ ἓνα γιοφύρι, ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους πού τοὺς χωρίζει ἓνα ποτάμι; "Ε, μαστρο-Κωσταντῆ! "Αν οἱ ἀνθρώποι συνερίζονταν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἀπὸ τέτοιους, δὲ θὰ χτιστεῖ κανένα γιοφύρι στὸν κόσμο!

ΜΑΣΤΡΟ - ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ: Θέλω νὰ μὲ καταλάβεις, αφέντη - Πρωτομάστορα. Τὸ ριζικὸ τοῦ γιοφυριού μὲ παλεύει. "Εγώ, μάρτυς μου ὁ Θεός! (κάνει τὸ σταυρὸ του). "Η ψυχὴ μου θᾶναι πάντοτε ἐδῶ...

ΖΑΧΑΡΙΑΣ (Μπαίνοντας στὴ σκηνὴ τραβᾶει ἴσια στὸ Θειακογιάννη): "Ο παπᾶς περιμένει στὴν ἐκκλησιά, αφέντη Θειακογιάννη.

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Τοῦ εἶπες καὶ γιὰ τὰ στέφανα, ὦρέ;

ΖΑΧΑΡΙΑΣ: "Αμέ, νᾶχεις κι' ἓνα ζευγάρι στέφανα τοῦ εἶπα.

(Φεύγει γιὰ τὸ γιοφύρι).

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΜΙΛΙΟΥ ΑΠΟ ΚΑΤΩ: Σταματῆστε, Σταματῆστε! Δὲν χρειάζονται ἄλλες πέτρες λέει ὁ μαστρο - Πέτρος.

ΔΕΣΠΩ: Σταματᾶμε Κρινιώ...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ ("Ανεβαίνει πάνω στὸ τοίχωμα, δίπλα στὸ Θειακογιάννη. Τὰ χτυπήματα ἀρχίζουν νὰ ἀραιώνουν): Τελέψαμε κιόλας; (Τὰ χτυπήματα σταματοῦν).

ΟΛΕΣ ΜΑΖΥ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ: Σὰν τὰ Τζουμέρκα!

ΟΛΟΙ ΜΑΖΥ ΟΙ ΑΝΤΡΕΣ: Σὰν τὰ Τζουμέρκα!

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ (Κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ τοίχωμα πηγαίνει καὶ χτυπάει τὸ καμπανάκι). ("Ολοι, μαστόροι, γυναῖκες κι' ἄντρες ἀνεβαίνουν καὶ συνάζονται στὸ πλάτωμα τραγουδώντας).

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: "Ετοιμοι;

ΦΩΝΕΣ: "Ετοιμο! "Ετοιμο!

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Μπροστὰ τὰ ὄργανα!

(Μπαίνουν μπροστὰ οἱ δυὸ ὄργανοπαίχτες, ἀκολουθοῦν ἡ Κρινιώ κι' ὁ Πρωτομάστορας, πιδ πίσω ὁ Θειακογιάννης κι' ἀκολουθεῖ ὅλος ὁ ἄλλος κόσμος).

ΜΑΣΤΡΟ - ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ (πλάι του στὸ μαστρο - Πέτρο): Λές νᾶ χτυπηθοῦμε μὲ τὸν Προεστὸ καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους του;

ΜΑΣΤΡΟ - ΠΕΤΡΟΣ: Νᾶ χτυπηθοῦμε χίλιες φορές!

ΜΙΛΙΟΣ (πού δὲν ἔχει μπεῖ στὴ σειρά): "Αφέντη Πρωτομάστορα, νὰ τρέξω νὰ φέρω τὸ καριοφύλι μου;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Κάτσε κάτω, ὦρέ!

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: Φύγαμε!

ΚΡΙΝΙΩ (Στὸν Πρωτομάστορα): Καὶ δαχτυλίδια αφέντη μου;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Θὰ στείλω τὸ Μίλιο νὰ μᾶς τὰ φέρει αὔριο ἀπὸ τὰ Γιάννενα.

("Η πομπὴ ξεκινᾶ, τὰ ὄργανα παίζουν).

Στὴν "Αρτα τ' ὄργανα βαροῦν, στὴν "Αρτα κάνουν γάμο,
ρηγόπουλο παντρεύεται βασιλοπούλα παίρνει.
"Όλο τὸν κόσμο κάλεσε, τὴ γῆ τὴν οἰκουμένη...

(Φεύγουν)

ΜΙΛΙΟΣ (Πηγαίνοντας πλάι τους ὡς τὴν ἄκρῃ τῆς σκηνῆς, μένει πίσω καὶ τοὺς χαιρετᾶει κουνώντας τὸ χέρι του). Μὲ τὸ καλό! Μὲ τὸ καλό! (Γυρνώντας, ἀνεβαίνει στὸ τοίχωμα τοῦ γιοφυριού, κάνει μιὰ δυὸ βόλτες κι' ὕστερα κατεβαίνει

και ξαπλώνεται δίπλα στο ανάχωμα, βάζοντας την παλάμη του για προσκέφαλο).
"Ε, ρε ύπνο πού θά στον κάνω...αύριο! (Ανακάθεται πάλι). Είναι γλυκό πράμα ό ύπνος! "Υστερα από τó γιοφύρι, τó πιό γλυκό πράμα είναι ό ύπνος! (Ξαναπέφτει με τó κεφάλι στην παλάμη του).

Σκηνή "Εκτη

(ΜΙΛΙΟΣ—ΜΙΧΑΛΟΣ—ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ)

(Αριστερά, πίσω από ένα θάμνο σηκώνουν τά κεφάλια τους και κοιτάζουν με προφύλαξη ό Κατσαούνης κι' ό Μίχαλος. Ό Μίχαλος ξαναχαμηλώνει και κρύβεται, ενώ ό Κατσαούνης σηκώνεται και ξανατραβάει κατά τó Μίλιο. Ακούγοντας ό Μίλιος τά βήματά του σηκώνεται κι' ανακάθεται).

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Γειά σου, ώρε Μίλιο!

ΜΙΛΙΟΣ: Γειά σου και σέκανε, ώρε!

(Ακούγονται νά σημαίνουν τά σήμαντρα τής έκκλησίας).

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ (Γυρίζει κατακει και κάνει τó σταυρό του): Τί τρέχει, ώρε;

ΜΙΛΙΟΣ: Γάμος τρέχει.

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Ποιός, ώρε;

ΜΙΛΙΟΣ: Ό άφέντης μου ό Πρωτομάστορας...

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Με ποιά, ώρε;

ΜΙΛΙΟΣ: Τήν Κρινιώ.

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Χωρατεύεις, ώρε;

ΜΙΛΙΟΣ: Πήγαινε τότε ως τήν έκκλησιά νά τούς δεΐς και με τά μάτια σου. Ένα γαμπρό λεβέντη δηλαδή, μιá νύφη λεβέντισσα κι' ένα Θειακογιάνναρο νά τούς στεφανώνει. Σ' άρέσει;

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Έμένα; Ό Προεστός τί λέει, κι' άπε μένα δέ μου πέφτει λόγος.

ΜΙΛΙΟΣ: Για όλα δέ σου πέφτει λόγος και...

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Δηλαδή;

ΜΙΛΙΟΣ: Δέ μου λές, τί χαλεύεις και περνάς από τούτο τó γιοφύρι;

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Πέρασμα είναι, ώρε, και περνάω. Γιατί;

ΜΙΛΙΟΣ: Γιατί έδω πρέπει νάρχονται μονάχα όσοι δουλεύουνε στο γιοφύρι.

Έσύ ξέρεις μαστορική, περνάς από δώ, αλλά δέ δουλεύεις.

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Και τó λές πράμα αυτό, ρε Μίλιο, σεΐς νά χτίζετε κι' αυτό νά γκρεμίζεται; Με τί τó φτιάχνετε, ώρε; Γιατί δέ ρωτάτε κι' έναν γνωστικό ρε ζουλάπια, νά σας πεί γιατί γκρεμίζεται τó γιοφύρι;

ΜΙΛΙΟΣ: Έσύ μιá φορά, εύχαριστιέσαι πού γκρεμίζεται τó γιοφύρι. Τί σε νοιάζει;

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Τοῦρκος είμαι, ώρε Μίλιο, νά φχαριστιέμαι πού γκρεμίζεται τó γιοφύρι;

ΜΙΛΙΟΣ: Χριστιανοί είναι όσοι συνάζονται γύρω άπ' αυτό τó γιοφύρι. Γι'ρω άπ' αυτό τó «Έθνος».

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Και τί θά είπει «έθνος», ώρε Μίλιο;

ΜΙΛΙΟΣ: Και πού θές νά ξέρω έγώ τί θά είπει; Έτσι έλεγε τς προάλλες ό άφέντης ό Θειακογιάννης. Πώς τó γιοφύρι είναι τó «έθνος» μας.

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Και τότε γιατί κάθεται και χαλιέσαι, ώρε για ένα πράμα πού δέν ξέρεις τί θά είπει;

ΜΙΛΙΟΣ: Έκεινοι πού ξέρουν ξέρουν και για μένα... Κι' ύστερα... (χώνει τó χέρι στον κόρφο του). Έχω και τó διάφορό μου. Ένα κιμέρι με γρόσια...

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Σοῦ δώσανε καὶ σένα πέντε παληογρόσια... "Άλλοι ἔχουν φλουριά καὶ φλουριά...

ΜΙΛΙΟΣ: Παληογρόσια;

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Καὶ τὸ γιοφύρι πού χτίζεις, γκρεμίζεται...

ΜΙΛΙΟΣ: Ναι, ἀλλὰ τώρα πού θὰ γυρίσουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά, ἐγὼ θὰ πάω καὶ θ' ἀρματωθῶ τὸ καριοφύλι μου.

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Ποιὸν θὰ βαρέσεις, ὦρέ;

ΜΙΛΙΟΣ: "Όταν θ' ἀκούσεις τὴ νύχτα ἓνα «μπούμ», νὰ ξέρεις πῶς τὸ γιοφύρι μας δὲ θὰ ξαναγκρεμιστεῖ πιά.

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ (Σκύβει στ' αὐτί του): "Ένα «μπούμ» ναι, ἀλλὰ ἴσα, στὴν καρδιά τοῦ Πρωτομάστορα...μπορεῖς;

ΜΙΛΙΟΣ (Τινάζεται ὄρθιος): Τὸ βράδυ ὦρὲ πού θάχω καὶ τὸ καριοφύλι μου νὰ ρθεῖς νὰ μοῦ τὸ εἰπεῖς αὐτοῦνο...

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ: Σοῦ τὸ λέω τώρα, γιὰ νὰ τὸ ξέρεις τὸ βράδυ. Καὶ τότε νὰ ἰδεῖς γρόσια καὶ νὰ ἰδεῖς φλουριά... (σκύβει στ' αὐτί του) ὅσα φλουριά θέλεις...

ΜΙΛΙΟΣ: Λοιπὸν τέτοια κάνουν, ὦρὲ Κατσαούνη, μὲ τὰ γρόσια καὶ μὲ τὰ φλουριά; Κι' ἐγὼ τὰ φυλάω πάνω στὸ κορμί μου, δίπλα στὸ φυλαχτό μου, ὦρέ; (Χώνει τὸ χέρι στὸ στῆθος του, βγάζει τὸ κεμέρι μὲ τὰ γρόσια καὶ τὸ πετάει στὸ ποτάμι). Στὸν ἔξαποδῶ τρισκατάρατα!

ΚΑΤΣΑΟΥΝΗΣ (Παρακολουθώντας τὸ κεμέρι πού φεύγει στὸν ἀέρα γιὰ νὰ πέσει στὸ ποτάμι): Τὸ πέταξες, ὦρέ; (Τρέχει νὰ ἰδεῖ πού θὰ πέσει. Τὴν ἴδια στιγμή ἄλλως ἀκούγονται τὰ τραγούδια τῆς συνοδείας τοῦ γάμου κι' ὁ Κατσαούνης κῶβει ἀπότομα ἀριστερά, σαλτάρει καὶ φτάνει στὸ θάμνο ἀπ' ὅπου εἶχε παρουσιαστεῖ. Σηκώνεται κι' ὁ Μίχαλος, τρέχουν ἀριστερά καὶ χάνονται.

Σκηνὴ Ἑβδόμη

(ΟΛΟΣ Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ)

(Ἀκούγοντας τὰ τραγούδια, ὁ Μίλιος τρέχει δεξιά νὰ τοὺς προαπαντήσει. Ἡ συνοδεία μπαίνει στὴ σκηνὴ μὲ τὴν ἴδια τάξη πού ἔφυγε γιὰ τὴν ἐκκλησιά).

Νύφη μου ὅταν γεννιόσουν ὁ ἥλιος ἔκατέβη
καὶ σούδωσε τὴν ὁμορφιά καὶ πάλι πάνω ἀνέβη...

ΜΙΛΙΟΣ (Τρέχει καὶ κρεμιέται ἀπὸ τὸ λαιμὸ τοῦ Πρωτομάστορα): Νὰ ζήσετε! Νὰ ζήσετε! ("Όστερα πιάνει τὴν Κρινιώ ἀπὸ τὰ χέρια κι' ἀρχίζει νὰ κάνει τρελοὺς χορευτικοὺς γύρους μπροστὰ της. Ἀφήνει τὰ χέρια της καὶ χορεύει μόνος του. Ὁ κόσμος μαζώνεται γύρω του καὶ τοῦ χτυπάει ρυθμικὰ τὶς παλάμες).

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ: "Όπα! "Όπα! "Όπα!

ΦΩΝΕΣ: Γειά σου, Μίλιο!

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ (Στὸ Μίλιο): Παλάβωσες, ὦρέ; Πιάσου στὸ χορὸ μαζύ μας...

(Τὰ ὄργανα ἀρχίζουν νὰ παίζουν. Πιάνονται ὅλοι στὸ χορὸ. Μπροστὰ χορεύει ὁ Πρωτομάστορας).

Σὰν μῆλο ποῦναι στὴ μηλιά τὸ παραγινωμένο
ἔτσι εἶναι καὶ τ' ἀνύπαντρο σὰν ἐρχεται ὁ καιρὸς του.
Λόγια λέγει τῆς μάνας του, λόγια τῆς ἀδερφῆς του.
«Μάννα στὴ μέση δὲ χωρῶ, στὴν ἀκρὴ δὲν κοιμᾶμαι.
Στρώσε μου ἢ ἔξω στὴν αὐλὴ ἢ ἔξω στὸ περβόλι»...

ΦΩΝΕΣ: 'Ο κουμπάρος μπροστά! 'Ο κουμπάρος! 'Ο κουμπάρος!
ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ (Καθώς πιάνεται πρώτος κι' ανοίγει τὸ χορό): Γειά
σας λεβεντιές!
ΜΙΑΙΟΣ (Ξεκόβει ἀπὸ τὸ χορό, ἀνεβαίνει πάνω στὸ τοίχωμα καὶ χορεύει
μόνος του).

Σὰν κίνησεν ὁ νιούτσικος νὰ πάει ν' ἀρραβωνιάσει,
οὔτε τὸ ροῦχο του ἔβαλε, οὔτε ζουνάρι ἐζώστη,
Κι' ἡ μάνα του τοῦ φώναξε κι' ἡ μάνα του τοῦ λέει...

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀκούγεται ἓνας ξαφνικὸς πάταγος. Τὸ γιοφύρι γκρεμίζεται.
'Ο χορὸς σταματάει. "Ἄλλοι πλέκαν τὰ δάκτυλα τῶν δυὸ τους χεριῶν ἀπελπισμένα
κι' ἄλλοι πιάναν τὰ μέτωπά τους.

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ: Τὸ γιοφύρι μας! "Ω!

(Στρέφοντας ἀμέσως τὰ βλέμματά τους κατὰ τὸ γιοφύρι καὶ βλέποντάς το
νὰ ὑποχωρεῖ μαζὺ μὲ τὸ Μίλιο πού χόρευε πάνω του, ξεσπᾶνε σὲ κινήσεις ἄλλο-
φροσύνης.

ΦΩΝΕΣ: «Τὸ παιδί!» «Παναγιά μου! «Μίλιο μου!» «Πάει τὸ παιδί!» «"Ωου»!

(Πρῶτος τρέχει ὁ Πρωτομάστορας κι' ἀπὸ κοντὰ ὁ Θειακογιάννης. "Ὀλος ὁ
κόσμος στριμώνχεται γύρω στὸ τοίχωμα τοῦ γιοφυριοῦ.

ΓΡΙΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ (Ξεμένοντας καὶ τραβώντας πίσω ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατὰ
τὸ γιοφύρι): Δὲ σᾶς τᾶλεγα ἢ ἔρημη! Δὲ σᾶς τᾶλεγα;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ ('Ανεβαίνοντας πάνω στὸ τοίχωμα τοῦ γιοφυριοῦ κι'
ἀγναντεύοντας κάτω): Μίλιο! 'Ὡρὲ Μίλιο! Δὲ μιλάς ὠρὲ Μίλιο! (Πηδάει ἀπὸ τὸ
τοίχωμα καὶ κατεβαίνει ἀριστερὰ κάτω ἀπὸ τὸ γιοφύρι).

ΚΡΙΝΙΩ ('Ανεβαίνει πάνω στὸ τοίχωμα. Κοιτάζοντας κάτω, ἀρπάζει τὰ
μάγουλά της μὲ τὰ χέρια της, ἀφήνοντας μιὰ διαπεραστικὴ κραυγὴ): Θέ μου!

ΟΛΕΣ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΜΑΖΥ: "Ἦου δυστυχία!

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑ ΑΠΟ ΚΑΤΩ: Οἱ πέτρες εἶναι ματω-
μένες! Τὸν πῆρε ὁ "Αραχθος!

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ (Πλέκοντας ἀπελπισμένα τὰ χέρια του): «Τὸ ρούφηξε!» «χά-
θηκε τὸ παιδί!» «χάθηκε τ' ἀρφανό!» «τὸ ἔρημο!».

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ: 'Ο λεβέντης!

ΚΡΙΝΙΩ ("Ὀρθια πάνω στὸ τοίχωμα, πετώντας τὸ τριαντάφυλλο τῶν μαλ-
λιῶν της στὸ ποτάμι): Καὶ τώρα, Μίλιο μου, ποιὸς θὰ πάει νὰ φέρει τὰ δαχτυλί-
δια μας ἀπὸ τὰ Γιάννενα; (Κατεβαίνει ἀπὸ τὸ τοίχωμα).

ΜΑΣΤΡΟ - ΒΑΓΓΕΛΗΣ (Κλαίει): 'Αμ' ἀποποιος θὰ πάει... Μόνο πού ὁ
Μίλιος.

ΚΡΙΝΙΩ (Βλέποντας τὸν Πρωτομάστορα ν' ἀνεβαίνει ἀπὸ κάτω, πάει καὶ
κρεμιέται ἀπὸ τὸ λαιμὸ του). Γιατὶ δὲν τ' ἄφηνες νὰ πάει νὰ φέρει τὸ καριοφύλι
του, ἀφέντη μου;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ ('Ακουμπᾷ τὸ μέτωπό του στὸ κεφάλι της): 'Ο Μί-
λιος καὶ τὸ γιοφύρι... 'Αγκαλιάστηκαν καὶ πᾶνε μαζύ!..

ΘΕΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ (Σκουπίζοντας μ' ἓνα μαντήλι τὰ μάτια του): Καὶ τὸ
κλάμα τοῦ Θεοῦ εἶναι...

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ (Κοιτάζοντας τὸ γκρεμισμένο γιοφύρι): Κρινιώ!

ΚΡΙΝΙΩ: Τ' εἶναι ἀφέντη μου!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ (Σὲ θλιβερὸ τόνο): Τίποτα Κρινιώ!

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ('Ανεβαίνει πάνω στὸ τοίχωμα καὶ κοιτάζοντας τὸ ρεῦμα τοῦ
ποταμιοῦ, ἀφήνει νὰ τοῦ ξεφύγει μιὰ κραυγὴ ὅμοια μὲ λυγμὸ: Μίλιοοο...

Σκηνή "Ογδοη

(ΟΙ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΙ—ΚΥΡΑ ΔΗΜΑΙΝΑ)

(Πάνω στη στιγμή μπαίνει στη σκηνή από τα δεξιά ή κυρά - Δήμαινα κρατώντας την ίδια μπόλια στα χέρια της. Βλέποντας τόν κόσμο συναγμένο γύρω από τὸ τοίχωμα στέκει για μιὰ στιγμή παραξενεμένη και ξαναπροχωρεῖ πηγαίνοντας κοντά του. Ὁ κόσμος κάνει νευρικές κινήσεις αγωνίας. Πνιγμένες κουβέντες. «Ἡ Δήμαινα! Ἡ Δήμαινα!» «Ἡ μάνα του!» «Ὁχ τὴν καφερὴ τὴ μάνα!».

ΜΑΣΤΡΟ - ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ (Βλέποντας τὴ Δήμαινα): Μέγας εἶσαι, Κύριε!

ΚΥΡΑ - ΔΗΜΑΙΝΑ: Ποῦ εἶναι ὁ Μίλιος μου, Πρωτομάστορα;

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ (Τὴν κοιτάζει χωρὶς νὰ τῆς ἀποκρίνεται).

ΚΥΡΑ - ΔΗΜΑΙΝΑ (Στρέφεται στοὺς ἄλλους): Πέστε μου, καλὲ μαστόροι, ποῦ εἶναι ὁ Μίλιος μου;

(Ὅλος ὁ κόσμος τὴν κοιτάζει ἄφωνος).

ΚΥΡΑ - ΔΗΜΑΙΝΑ (Κοιτάζει πότε τὸν ἓνα καὶ πότε τὸν ἄλλο): Τί πάθατε ὅλοι σας καὶ βουβαθήκατε ἔτσι; Τοῦφερα λίγο ψωμί καὶ λίγο προσφάγι. Εἶναι θεοπήστικο τὸ ἔρημο!

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ (Ἐνῶ ὅλος ὁ κόσμος παρακολουθεῖ μὲ σφιγμένα τὰ πρόσωπα ἀπὸ τὴ συγκίνηση, προχωρεῖ καὶ στέκει μπροστά της): Κυρά - Δήμαινα! Τὸ γιοφύρι μας θὰ στεριωθεῖ!

ΑΥΛΑΙΑ

(Συνεχίζεται)

ΔΗΜΟΤΙΚΟ

Τὸ ἄρπαγμα τῶν ρούχων*

Πέντε - δέκα καλογορηές
κι' ἄλλες τόσες παπαδιές
στὸ ποτάμι πλένονταν
ἔπλεναν τὰ ρούχα τους.
Κι' ἓνας γεντι - καλόγερος
τις ἐπαραμόνευε
κι' ἄρπαξε τὰ ρούχα τους
τὰ πονκαμισάκια τους.
Κι' ἔκρηξαν οἱ παπαδιές
κι' ἔτρεξαν οἱ καλογορηές.
—Μωρὲ γεντι - καλόγερε
φέρε μας τὰ ρούχα μας
—Λάτε νὰ χορέψουμε
ἔτσγια ποῦστε ἔτσγια γιά,
μ' ὄξω τὰ χεράκια σας
τὰ καλὰ μεράκια σας.

* Ἀπὸ τὴ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ κ. Χριστοφύρου Μ. Κοντοχρήστου. Στὶς γνωστὲς συλλογὲς δημοτικῶν τραγουδιῶν (Fauriel, Passon, Θέρου, Χρηστοβασίλη κλπ.) δὲν περιλαμβάνεται. Πιθανὸν νὰ εἶναι ἀνέκδοτο, ὅποτε ἀποκτᾶ ἰδιαιτέρη ἀξία. (Σ.Σ.).

ΤΑ ΛΟΥΛΟΥΔΑ ΤΗΣ ΑΜΥΓΔΑΛΙΑΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΧΕΙΜΩΝΟ

ΠΑΝΑΓ. ΒΕΛ. ΛΑΚΙΩΤΗ

Μέρα τοῦ Φλεβάρη, πὸν ῥθες στὸ κώ-
λιμα τοῦ χρόνου τὸ γοργό, τὰ μάτια νὰ
μ' ἀνοίξης σὲ χαιρετώ. Ναι, στέκομαι εὐ-
λαβικά μπροστά σου κι' ὑποκλίνομαι σὲ
σέ, γιατί τ' ἀξίζεις.

Ὀλόχαρος, νάμαι στὸ ἀγρόκτημα μὲ
τις ἀμυγδαλιές. Χειμῶνας βαρὺς, πού
μετέτρεψε τὴ φύση σὲ νεκροταφεῖο. Ἡ
φύση ναρκώθηκε, τὸ ἴδιο κι' ἔλα τὰ ἀ-
κακα πλασματάκια τοῦ Θεοῦ.

Σὲ πιάνει ἀνατριχίλα φοβερὴ σὰν αἰ-
σθάνεσαι παντοῦ τὴν παρουσία τὴ φοριχτὴ
τοῦ θανάτου.

Ὁ θάνατος, αὐτὸς πὸν ἀφανίζει τὰ πάντα, αὐτὸς πὸν σταματᾷ τὴ ζωὴ ἀκού-
σια καὶ μετατρέπει τὴ θέρμη σὲ παγωνιά, τὴ χαρὰ σὲ θλίψη, τὸ γέλιο σὲ δάκρυ,
τὸ πᾶν σὲ τίποτα, αὐτὸς πὸν πάντα νικά, βασιλεύει σήμερα στὴ γωνιὰ αὐτὴ, πὸν
διάλεξα.

Μὰ νά, τὰ μπουμπουκάκια στὶς ζεστὲς τοῦ ἡλιοῦ ἀχτίδες ἀρχίζουν νὰ ἀνα-
σαίνουν καὶ σιγὰ - σιγὰ νὰ προβάλλουν δειλά - δειλά τὰ ἄμορφα, ἄσπρα λουλουδά-
κια τους.

Πόση σιγουριὰ νοιώθεις ἔτσι σὰν τὰ κοιτᾷς, πόση χαρὰ, τί ἀνακούφιση,
πόση γαλήνη.

Ἡ παγωνιά ἔσπασε, θαλπωρὴ καὶ ζεστασιὰ παντοῦ· ἡ ἐλπίδα στὴν ψυχὴ ἀν-
θισε, ἡ ζωὴ νίκησε τὸ θάνατο, ναι τὸν νίκησε, νά, γιατί τὰ ζωάκια ἀρχισαν νὰ γιορ-
τάζουν μὲ τὸν τρόπο τους τὴ νίκη αὐτὴ, τὰ ἀπειράριθμα ἔντομα, μὰ καὶ οἱ ἄν-
θρωποι τῆς πόλης. Νὰ κιάλας διακρίνω πολλοὺς - πολλοὺς νὰ κατεβαίνουν. Ἔρ-
χονται κι' αὐτοὶ χωρὶς νὰ ξέρον τὸ γιατί, πᾶνε κι' αὐτοὶ, χωρὶς νὰ ξέρον ποῦ.
Πάντως πᾶνε, ἔρχονται.

Τὸς παρακολουθῶ, καὶ σκέφτομαι συνάμα. Σκέφτομαι τὸν ἄνθρωπο, πὸν
ὁ Θεὸς τὸν ἔστειλε ἐδῶ στὴ γῆ γιὰ νὰ ἄμορφῆν ὅ,τι Αὐτὸς μὲ τὴν πανσοφία του
τοῦ ἔφτιαξε καὶ τοῦ τὸ χάρισε σὰν δῶρο.

Ὁ ἄνθρωπος, νὰ μπροστά μου ἐδῶ, τὸν βλέπω, τὸν μελετῶ, ὅπως καὶ τοῦτα
τὰ λούλουδα τῆς ἀμυγδαλιᾶς, πὸν βιάστηκε στὸ μεσοχειμῶνο ν' ἀνθίσῃ γιὰ νὰ
γεμίση τίς ἄδειες ψυχές, νὰ ζεστάνῃ τίς κρύες καρδιές.

Ὁ ἄνθρωπος· πόσο παράξενος στ' ἀλήθεια. Νά, μιὰ κοπέλλα δροσερὴ πλη-
σίασε τοῦτο τὸ κλαρὶ κι' ἀρχισε νὰ χαϊδεύῃ τοῦτα τὰ λούλουδα. Τὴ χάρηκα καὶ
τὴν ἀγάπησα συνάμα. Δὲν εἶναι ἄσχημο ν' ἀγαπᾷς. Ἐκείνη τὸ κατάλαβε κι' ἀντι-

έδρασε μὲ τὸ δικό της τρόπο. Ἐφησε τὸ κλαρὶ καὶ ἀποτραβήχτηκε. Τὴν κοίταξα κατὰματα. Πῆρα ὅ,τι μποροῦσα.

Ἄνοιξα συζήτηση. Ἐνδιαφέρουσα πολὺ.

—Πιστεύεις στὸν ἄνθρωπο;

—Ναί, πολὺ.

—Ἐγὼ καθόλου.

Ἄπὸ τὴν πρώτη κιάλας στιγμή ἢ διαφωνία. Ἐναγκάστηκα νὰ διαφωνήσω, τὰ ἴδια τὰ πράγματα μ' ἀνάγκασαν, ἢ πραγματικότητα ποὺ ἔναι πάντα σκληρή.

* * *

Τὸ δράμα παιζόταν τὸ σκηρικὸ ἔτοιμο, ὁ πρωταγωνιστὴς ὑπέροχος, ἄφταστος. Κατεῖχε τὸ ρόλο του, τὸν ὑποδύοταν θαυμάσια, τὸν ζοῦσε. Ἐκεῖνο, ποὺ ζῆς, ποὺ νοιώθεις, τὸ δίνεις θαυμάσια, μεγαλόπρεπα. Ὁ δευτερευονιστὴς κρατοῦσε τὴν ψυχραμία του καὶ ἀντιδροῦσε, γιατί ὁ ρόλος του ἦταν πραγματικὰ δύσκολος.

Τὸ δράμα παίζεται, ὁ μῦθος ἐξελλίσσεται κανονικά, τὸ ἐνδιαφέρον ζωηρότατο. Τὰ ἐπεισόδια προχωροῦν, οἱ σκηνὲς ἄφταστες. Ἐρωτηματικὰ πάμπολλα, λογικὰ καὶ ἀξιόλογα. Νά, σὰν κι' αὐτά.

—«Πῶς συμβαίνει ν' ἀγαπᾶς καὶ νὰ μισῆς; Νὰ μιλᾶς γιὰ ἠθική, ὅταν εἶσαι ἀνῆθικος; Μπορεῖς νὰ ἀπορρίπτεις καὶ ν' ἀρνήσαι αὐτό, ποὺ ὁ ἴδιος νιοθετεῖς; Νὰ εἶσαι ἔνοχος καὶ νὰ προσποιῆσαι τὸν ἀθῶο; Νὰ φιλᾶς τὸ πρόσωπο, ποὺ πρόδωσε; Νὰ εἶσαι ἐρωτευμένος καὶ νὰ χαίρσαι τὸν ἔρωτα καὶ νὰ θέλῃς νὰ δειλῆς ἀδιάφορος; Νὰ εἶσαι αὐστηρὸς ἐπιτιμητὴς καὶ νὰ κατηγορῆς αὐτὸ ποὺ ζῆς ὁ ἴδιος; Νὰ χτυπᾶς τὴν ὁμορφιά, γιατί σὺ εἶσαι ἄσχημος; Νὰ καταφεύγεις σὲ τρίτα πρόσωπα γιὰ νὰ γνωρίσης αὐτὸ ποὺ ζῆς! Νὰ λές πῶς δὲν εἶδες γαλάζιο οὐρανὸ, ἀφοῦ τὸν ἀπολαμβάνεις καὶ τὸν χαίρσαι;

* * *

Τὸ δράμα συνεχίστηκε, φτάνει στὸ τέρας πιά. Τὸ κρισιμώτερο σημεῖο. Ὁ πρωταγωνιστὴς ἐξαυλώθηκε, δὲν μιλά αὐτός, μιλά ἢ ἴδια ἢ ψυχὴ πιά, τὸ εἶναι του. Ἀμφιβάλλει γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐπᾶρχουν ἄραγε; Γιατί, μποροῦν νὰ ζοῦν καὶ νὰ κινοῦνται, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὑπάρχουν.

Ὅταν ὑπάρχεις καὶ δημιουργῆς, εἶσαι σὲ θέση, ἐνῶ, ὅταν ἀπλῶς ζῆς καὶ κινῆσαι καὶ ἀντὶ νὰ δημιουργῆς μὲ τὸν τρόπο σου καταστρέφεις φθειρόντας καὶ φθειρόμενος, εἶσαι ἄρνηση.

Ἡ θέση ἔρχεται σ' ἀντίθεση μὲ τὴν ἄρνηση, ὅπως ἢ ζωὴ μὲ τὸν θάνατο.

Ὁ πρωταγωνιστὴς πλησιάζει νὰ τερματίσῃ τὸ ρόλο του. Διαπίστωση θλιβερή, ἀποκαρδιωτικὴ, ὅπως θές πὲς το. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἄρνηση.

Ὁ ἄγγελος μετατρέπεται ἀπότομα σὲ διάβολο, ὁ φίλος σὲ ἐχθρὸ, ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς σὲ Ἰούδα, τὸ καλὸ σὲ κακό, ἢ χαρὰ ποὺ σοῦ ἔδινε σὲ θλίψη ἀπέραντη, ἢ εὐλιχρῶνεια σὲ ἀπάτη.

Ἀνατριχίλα σὲ πιάνει στὴ σκληρὴ τούτη διαπίστωση. Ἀμφιβάλλεις γιὰ τὸν ἴδιο σου τὸν ἑαυτό, γιὰ τὸν συνάνθρωπό σου, γι' αὐτὸν ποὺ σὲ κάνει στίς ὥρες τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του θεός.

Τὸ δράμα τέλειωσε, οἱ ἠθοποιοὶ ἀποσύρθηκαν. Οἱ θεατὲς κουράστηκαν, μὰ δὲν θέλησαν νὰ τ' ὁμολογήσουν. Πόνεσαν κι' ἀπογοητεύτηκαν μαζί. Ἀποσύρθηκαν σκεπτικοί, γιατί τὸ δράμα ποὺ παίχτηκε τοῦς δημοῦργησε προβλήματα πολλὰ, μὰ σοβαρά. Δὲν εἶπαν τίς σκέψεις τους, ἐπιφυλάχτηκαν.

* * *

Οἱ ἄνθρωποι ἦρθαν κι' ἔφυγαν. Σήκωσα τὰ μάτια ψηλά. Ὁ οὐρανὸς εἶχε ἕνα θαυμάσιο γαλάζιο ἀπαλὸ χρώμα, ποὺ ξεκούραζε καὶ τὴν πιὸ κουρασμένη ψυχὴ.

Εἶμαι μόνος ἐδῶ, ἐντελῶς μόνος· οἱ ἄνθρωποι ἔφυγαν. Πῆραν ὄλοι, χάθηκαν ὄλοι, κι' ὕστερα χάθηκαν, ναί, χάθηκαν.

Χάθηκαν, ἀφοῦ ὄλοι πῆραν ἀπὸ κάτι. Καὶ τώρα πᾶνε, ναί, πᾶνε, βιάζονται, βιάζονται καὶ φοβοῦνται μαζί.

Ἐγὼ μένω ἐδῶ, μένω μόνος, συντροφιά μὲ τὸ γαλάζιο, ἀπέραντο οὐρανό, καὶ μὲ τὶς ἀνθισμένες ἀμυγδαλιές, πὸν τόση σιγουριά σοῦ δίνουν ἀτὸ μεσοχειμῶνο.

Χειμῶνας βαρὺς, μᾶ στήν καρδιά μου ἀνοιξη.

Νά 'μαι ἐδῶ, ἐδῶ νά 'μαι συντροφιά μ' Αὐτὸν πὸν ξέρει ν' ἀγαπᾶ καὶ νὰ γαληνεύη, μ' Αὐτὸν πὸν ὁμορφάνει τῇ μοναξιά καὶ φέρνει τὴν Ἄνοιξη στὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων καὶ τὶς ζεσταίνει παράξενα, μὰ ὁμορφα.

Νά, γιατί χαιρομαι. Νά, γιατί χαιρέτισα τὴ μέρα τούτη. Νοιώθω τόσο ὁμορφα, παράξενα ὁμορφα, ξέρω πιά τι εἶναι ὁ ἄνθρωπος.

Τὸ δράμα, πὸν παίχτηκε, εἶπε κι' ἔδωσε πολλά.

Οἱ ἀμυγδαλιές δείχνουν περήφανα τὰ ἀγνὰ δλόλευκα λουλούδια τους.

Ἐγὼ τῇ δικῇ μου ἄκακη κι' ἀγνή ψυχή.

Οἱ ἀμυγδαλιές δίνουν σὲ μένα τὰ λουλούδια τους καὶ μοῦ ζεσταίνουν τὴν καρδιά, ἐγὼ τῇ δικῇ μου ψυχῇ σ' Αὐτὸν τῇ δίνω, πὸν πόνεσε γιὰ μένα καὶ νοιώθω μ' αὐτὴ τὴν προσφορὰ δλόχαρος. τρισευτυχισμένος, γαλήμιος σ' αὐτὸ τὸ μεσοχειμῶνο τὸ ἀγριωπό.

Νά, γιατί χαιρετῶ τὴ μέρα τούτη, νά, γιατί ὑποκλίνομαι σ' αὐτῇ.

ΠΑΝ. ΑΑΚΙΩΤΗΣ

— Παλατ. Ἐνθ. VII, 471 —

ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ

Εἶπας «Ἥλιε, χαῖρε», Κλεόμβροτος Ἄμβρακιώτης
ἤλατ' ἀφ' ὑψηλοῦ τείχεος εἰς αἶδην,
ἄξιον οὐδὲν ἰδὼν θανάτου κακόν, ἀλλὰ Πλάτωνος
ἐν τὸ περὶ ψυχῆς γράμμ' ἀναλεξάμενος.

Μετὰ φραση:

Χαῖρε Ἥλιε, εἶπε ὁ Κλεόμβροτος ἐξ Ἄμβρακίας καὶ νά τον πῶς
ἀπ' τὶς ἐπάλλεις κατρακύλησε σπουδαστικά στὸν Ἄδη.
Αἰτία δὲν εἶχε σοβαρά· μόνο πὸν ἐκ τοῦ συστάδην
εἶχεν ἐγκύψει στὸ «Περὶ Ψυχῆς» βιβλίον τοῦ Πλάτωνος.

(Μεταφρ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ)

Η ΑΡΤΑ

ΕΙΣ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ

ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

1697 - 1787*

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ
Α. Μ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Δέσμη 1013

31 'Ιουλίου 1767 ὁ Γεν. Προβλεπτής Ἄντ. Πριούλη πρὸς τὸν Δόγην: «....ἀνετέθη εἰς ἓνα Δερβένι—Ἄγᾶν ἢ ἐξόντως τῶν κακοποιῶν οἱ ὅποιοι μὲ ἰσχυρὰ σώματα λυμάνονται τὸ Ξηρόμερον καὶ τὴν Ἄρταν. Ἡ παρουσία τῶσων ἐνόπλων Τούρκων εἰς τὰ σύνορά μας, ἀπαιτεῖ τὴν λήψιν μέτρων προφυλακτικῶν. Διέταξα μίαν μικρὰν γαλέραν καὶ ἄλλα πολεμικὰ πλοιάρια νὰ περιπλέουν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἄρτας. Ὁ δὲ ἔκτακτος προβλεπτής Λευκάδος Μορο μού γράφει ὅτι ἐνίσχυσε τὰς φρουρὰς τῶν συνόρων Πρεβέζης καὶ Βονίτσης... Μετ' ἄλλας ἡμέρας βραδύτερον ὁ Δερβέν—Ἄγᾶς πού ἠύρισκετο εἰς τὰ μέρη τῆς Βονίτσης προήχθη εἰς πασᾶν μὲ δύο ἵππουρίδας καὶ τῷ ὑπεσχέθησαν νὰ τὸν κάμουν πασᾶν τῶν Γιαννίνων. Τοιοῦτοτρόπως ἐγκατέλειπεν οὗτος τὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τῶν κακοποιῶν, ἥτις τώρα ἀνετέθη εἰς τὸν μουσελίμην τοῦ Κάρλελι: Οὗτος κατηγόρησε τοὺς κατοίκους Βονίτσης ὅτι δίδουν ἄσυλον εἰς τοὺς κακοποιούς καὶ ἠπειλήσεν νὰ ἐκτρέψῃ τὴν ροὴν τοῦ ποταμοῦ ἀποκαλουμένου Μπέρδα, τὸ ὅποιον πηγάζει ἀπὸ τὸ ὀθωμανικὸν ἔδαφος... Παρουσιάσθη ἐδῶ ἓνας Τούρκος Ἄλῆς μὲ συνοδείαν διαφόρων ὑπηκόων Ἄρτης, μερικὸι τῶν ὁποίων λέγουσι ὅτι εἶναι ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι, καὶ ὅμως δὲν εἶναι, καὶ ἔφερε τὰς ἐγκλειστὰς ἐπιστολάς τοῦ Βοεβόδα καὶ τοῦ Καδῆ τῆς Ἄρτας, διὰ τῶν ὁποίων ζητοῦν νὰ ὑποχρεωθῇ ἓνας ὑπήκοός των, ἐδῶ διαμένων, νὰ πληρώσῃ ἓνα χρέος του πρὸς ἄλλον κάτοικον διαμένοντα ἐν Ἄρτῃ. Ὁμοίως παρουσίασαν διαμαρτυρίαν καὶ ζητοῦν ἀπαζημιώσεις διὰ τοὺς ἐκβιασμούς πού ὑπέστησαν ἀπὸ ὑπηκόους τῶν Ὑμετ. Ἐξοχότητων. Ὡς πρὸς τοὺς ἐκβιασμούς τούτους αἱ εἰρημένα ἐπιστολαὶ ἀναφέρουν ὅτι ἀπὸ τὸν κύριον ἀρχηγὸν τῆς Βονίτσης ὑπέστη ἐπίθεσιν ἓνας Κώστας Παπαβασίλης ἐξ Ἄρ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 340.

της, τοῦ ὁποῦ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἀφηρέθησαν 22 τζεκίγια καὶ 2 1/2 τάλ-
ληρα...».

Ἴδου ἡ ἐπιστολὴ⁽⁷⁵⁾ τοῦ Ἑδλι Μεχμέτ Ἐφένδη, καθῆ τῆς Ἄρτης.

«Μεγαλόπρεπε, ἀγαπητὲ καὶ φιλεῦσπλαγγνε φίλε μας σὲ χαιρετοῦμεν καὶ σοῦ κάμνομεν φιλικῶς γνωστὸν ὅτι ἕνας ὑπήκοός μας ὀνομαζόμενος Χρῆστος Μπούκαλης, υἱὸς τοῦ Δημητρίου, κατοικῶν εἰς τὸ Κάστρον τῆς πόλεως Ἄρτης, ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τῆς εὐγενοῦς δικαιοσύνης, ἐξέθεσε τὸ πάθημά του κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: «Πρὸ ἐννέα μηνῶν εὐρισκόμενος εἰς τὸ χωριὸ Σιοῦρο τῆς Ἁγίας Μαύρας, ὅπου ἐπὶ πέντε μῆνας ἔκαμα τὸ ἐμπόριόν μου, ἐδέχθην τὴν ἐπί-
θεσιν μερικῶν ὑπηκόων Βενετῶν, κατοίκων ἐκεῖ, ἀνθρώπων κακοποιῶν καὶ λη-
στῶν, ἥτοι τοῦ Μίχου Γιώργη, Ἀναγνώστη Φουρλάνου, Μανώλη Σούνδια καὶ Κώττα Κατσιῆ καὶ ἄλλων συντροφῶν των, οἱ ὅποιοι ἔφθασαν εἰς τὸ μέρος ὅπου εἶχα τὴν κατοικίαν μου, τὴν ἡμέραν, καὶ μοῦ ἐπετέθησαν ῥίψαντες πυροβολι-
σμοὺς ἐναντίον μου καὶ ἐφόνευσαν ἀδίκως τὸν σύντροφόν μου. Ἐμένα δὲ μου ἔκλεψαν 55 χρυσὰ τζεκίγια τὰ ὅποια εἶχα ἐπάνω μου, καθὼς καὶ ἕνα κουτὶ μὲ διάφορα θρησκευτικὰ ἐνθύμια ἐξ ἀργύρου, μεγάλης ἀξίας, ὡς ἐμφαίνεται ἀπὸ τὴν σημείωσιν παῦ ἔχω εἰς χεῖρας μου. Τέλος μοῦ ἀφήρεσαν καὶ ὅσα πράγματα εἶχον ἐκεῖ, ἀξίας τζεκινίων 385 καὶ τὰ ἐμοίρασαν μεταξύ των καὶ μὲ ἐκράτη-
σαν ἐπὶ τινὰ καιρὸν μαζύ των, περιπαίζοντές με καὶ ὑποβάλλοντές με εἰς βασανιστήρια μεγάλα. Ὅταν δὲ μὲ ἀφήκαν ἐλεύθερον καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ μέ-
ρη τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἔστειλα μίαν ἐπιστολὴν εἰς τὸν ἐν Κερκύρα Βενετὸν στρατηγὸν καὶ ἐξέθεσα τὰ παθήματά μου. Ἐκεῖνος μὲ παρεκάλεσε νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιόν του, μὲ ἠρώτησε τὰ καθέκαστα καὶ ἐγὼ ἐπεβεβαίωσα τὰ ὅσα εἶχον ἐκ-
θέσει ὅτι μοῦ εἶχον συμβῆ. Ὁ στρατηγὸς μοῦ ἐξέφρασε τὴν λύπην του καὶ μοῦ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ φροντίσῃ νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ κλαπέντια, μοῦ συνέστησε δὲ νὰ μὴν ἀπευθυνθῶ εἰς τοὺς Τούρκους... Ἀφοῦ μοῦ ἔδωσεν ὀλίγα χρήματα μὲ ἐξε-
δίωξε ἀπὸ τὰ σύνορά του καὶ μοῦ ἀπηγόρευσε νὰ ξαναπλησιάσω. Τότε ἐγὼ ἐκί-
νησα διὰ τὴν Ἄρτιαν. Φθάσας εἰς τὴν Πάργαν εἶχα ἄλλα βάσανα. Μὲ ἐσταμάτη-
σαν, ἐπῆραν τὰ χαρτιά μου τοῦ χαρατοῦ καὶ ἄλλα ἔγγραφα καὶ τὰ ἐπέταξαν εἰς τὴν θάλασσαν. Διὰ ταῦτα κάμνω αἰτησὶν καὶ παρακαλῶ νὰ μοῦ δοθῇ ἐν Ἰλλάμ διὰ τὴν Ὑψ. Πύλην, ἵνα ἐκθέτῶν ἐκεῖ τὰ παθήματά μου, ἐπιτύχῃ παρὰ τοῦ Βαίλου τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας τῆ ἐπιστροφὴν τῶν πραγμάτων ποῦ μοῦ ἐπῆ-
ραν οἱ κακοποιοί, ὡς καὶ τὰ μετρητὰ καὶ τὴν τιμὴν τοῦ αἵματος διὰ τὸν φονευ-
θέντα σύντροφόν μου». Τὸ οὐσιῶδες εἶναι ὅτι πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἄρτης, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὅλοι μαζύ δίδοντες μαρτυρίαν διὰ τὰ ἄνω συμβάντα ζητοῦν ἵνα ἐπαφεθῇ τὸ Ἰλλάμ διὰ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην. Ὅμως χάριν τῆς παλαιᾶς μας φιλίας καὶ ἐπειδὴ εἴμεθα καὶ γείτονες, γράφομεν τὴν παροῦσαν καὶ τὴν στέλλο-
μεν ἐπειγόντως εἰς Ὑμᾶς. Θεοῦ θέλοντος, ὅταν φθάσῃ ἀσφαλῆς εἰς χεῖρας σας, καλὸν θὰ εἶναι νὰ καταβληθῇ κάθε δυνατὴ προσπάθεια ἵνα οἱ ὑπήκοοι ἀμφοτέ-
ρων τῶν Κρατῶν μὴ προξενοῦν ζημίας ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀσφαλεῖς καὶ σώοι μεταξύ των καὶ συμφώνως πρὸς ταύτας τὰς ἀρχὰς ἡ Υ.Ε. θὰ φροντίσῃ νὰ ἀποδοθῶν εἰς τὸν ρηθέντα Χρῆστον τοῦ Δημήτρη τὰ 55 τζεκίγια καὶ τὰ ἄλλα εἶδη ποῦ τοῦ ἀφηρέθησαν ἀξίας 385 τζεκινίων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν τιμὴν τοῦ αἵματος διὰ τὸν φονευθέντα σύντροφόν του, ἀπὸ τοὺς κακοποιοὺς ὑπηκόους σας. Ἐν συμπεράσματι, ἡμεῖς ζητοῦμεν νὰ γυρίσῃ εὐχαριστημένος ὁ ὑπήκοός μας... κατὰ τὰ ἄλλα νὰ ἐξοκολουθήσῃ ἡ καλὴ ἀνάμνησίς σας...», Ἐγράφη

75. Αἱ ἐπιστολαὶ ποῦ φέρουν εἰς τὸ τέλος τουρκικὴν ἡμερομηνίαν ἦσαν γραμμéναι τουρκιστὶ καὶ εὐρέθησαν εἰς τοὺς φακέλλους μεταφράσεις ἰταλιστὶ, καμωμένα ἀπὸ τοὺς ἰταλοὺς δραγομάνους.

εις τὰς ἀρχὰς τοῦ Μουχαρέμ ἔτος Ἐγείρας 1178 (ἦτοι ἀρχὰς Ἰουνίου 1767 (ν. ἡ.)⁷⁶). Ὁ φίλος σας Μεχμέτ Καδῆς τῆς Ἄρτας.

Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἐκτ. Προβλεπτὴν διὰ τὸ αὐτὸ ζήτημα :

«...ἀφοῦ δώσωμεν τοῖς χαιρετισμούς μας εἰς Ὑμᾶς, Σᾶς κάμνομεν φιλικῶς γνωστὸν ὅτι ἕνας Χρηστος τοῦ Δημήτρη, κατ. Ἄρτης, ὑπήκοός μας, πρὸ ἐννέα μηνῶν, ἐνῶ ἠδύρσκετο εἰς τὸ χωρίον Σιούρο τῆς Ἀ. Μαύρας, καὶ ἠσχολεῖτο μὲ τὸ ἐμπόριόν του, ἔξαφνα μερικοὶ κακοποιοί, κάτοικοι τοῦ μέρους ἐκείνου καὶ ὑπήκοοί σας, λησταὶ τὸ ἐπάγγελμα, ἦτοι Μίχος τοῦ Γεώργη, ὁ ἀδελφός του Παναγῆς μὲ τὸν θεῖον των Δοξαράν, καθὼς καὶ οἱ σύντροφοί των Ἀναγνώστης Φουρλᾶνος, Μανῶλης Σούνδια, Κόκο Ἀνομίϊ καὶ ἄλλοι, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Χρ. Δημήτρη, ἐφόνευσαν τὸν σύντροφόν του κάποιον Κονδαρῆν καὶ ἐκλεψαν τζεκίνια 55 εἰς μετρητὰ καὶ πράγματα ἀξίας 385 τζεκινίων. Ἀποστέλλομεν ὄθεν τὴν παροῦσαν εἰς Ὑμᾶς μαζὺ μὲ ἕν Ἰλλάμ τῆς Δικαιοσύνης διὰ μέσου τοῦ Ἀλῆ Ἀγᾶ υἱοῦ τοῦ Μεχμέτ Ἀγᾶ. Ὁ φίλος σας Σουλεμᾶν Ἀγᾶς, Βοεβόδας Ἄρτης, Ἀχμέτ Ἀγᾶς, Βοεβόδας Ἄρτης».

Ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἐκτάκτου Προβλεπτοῦ πρὸς τὸν Καδῆν Ἄρτας εἶναι ὅτι καὶ ὁ Χρηστος Δημητρίου καὶ ὁ Κονδαρῆς εἶναι ὑπήκοοι Βενετοί, διότι διαμένου μὲν εἰς Ἄρταν, ἀλλὰ ἐγεννήθησαν εἰς Λευκάδα καὶ συνεπῶς θ' ἀσχοληθῆ ἢ Βενετικῆ Δικαιοσύνη. Τέλος διὰ τὴν διατροφὴν τοῦ Ἀλῆ καὶ ὀκτώ συντρόφων του ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας ὁ Προβλεπτὴς ἐδαπάνησεν Τζεκίνια 15, λίρες 40 καὶ σολῖδια 8 καὶ ἐχάρισε καὶ ρούχα διάφορα ὡς δῶρα διὰ τὸν Καδῆν καὶ τοὺς Βοεβόδας.

Κέρκυρα 31 Ἰουλίου 1767.

Ὁ Γεν. Προβλεπτὴς πρὸς τὸν Δόγην «...ὡς νὰ μὴ ἔφθαναν αἱ διὰ προγενετέρων ἐπιστολῶν ἀναφεῖ θεῖσαι ἐνοχλήσεις, ἐπηκολούθησε καὶ ἄλλη δυσάρεστος καὶ ἀνιαρά, δημιουργηθεῖσα ἀπὸ μίαν ἐπίβουλον μηχανορραφίαν δύο ὑπηκόων Ὀθωμανῶν ἐξ Ἄρτης, ὀνομαζομένων Πάνου Μπίτσινου ἢ ἄλλως ἐπιλεγόμενου Κλεφτοπάνου καὶ Στασινοῦ. Οὗτοι προσβληθέντες καὶ κακοποιηθέντες τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπὸ κλέφτες Ξηρομερίτες, ὑπηκόους τοῦ Μεγ. Αὐθέντου καὶ ὀπαδοῦς τοῦ διασήμου κακοποιοῦ Χριστάκη, ὅτε ἐπέβαινον μιᾶς βάρκας παρὰ τὰς Ἐχινάδας νήσους καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχαν καμμίαν ἐπιίδα νὰ ἀποζημιωθοῦν ἀπὸ αὐτοῦς, ἐσκεφθήσαν νὰ ἐνοχοποιήσουν ὑπηκόους μας ἐξ Ἰθάκης καὶ νὰ ζητήσουν κατόπιν τὴν ὑποστήριξιν τούτων Διοικητῶν. Ἦτοίμασεν ὁ Μπίτσινος τὴν σκευωρίαν, λαβὼν παρὰ τοῦ καραβοκύρη πιστοποιητικὸν τοῦ συμβάντος ἅπερ ὑπέβαλεν εἰς τὸν Ἐκτάκτον Προβλεπτὴν Ἀγίας Μαύρας καὶ κατόπιν ἀπετάθη εἰς τὸν Μουσελίμην τοῦ Κάρλελι καὶ παρὰ τούτου ἐστάλη διαμαρτυρία εἰς τὸν Διοικητὴν τῆς Ἰθάκης δι' δι' ἧς ἐζήτησε νὰ ὑποχρεωθοῦν οἱ διαπράξαντες τὴν ληστείαν νὰ ἐπιστρέψουν τὰ κλαπέντα πράγματα των καὶ νὰ ἀπολύσουν τὸν κρατηθέντα ὡς αἰχμάλωτον σύντροφόν του... οἱ τῆς Ἰθάκης εἶπον ὅτι οὐδόλως ἀνεμίχθησαν εἰς τὴν κλοπὴν τὴν ὁποῖαν διέπραξαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ κακοποιοῦ Χριστάκη... Ἐν τοσοῦτῳ ὁ Κλεφτοπάνος ὑπέβαλεν ἀναφορὰν εἰς τὸν Βοεβόδαν τῆς Ἄρτας καὶ ἐνεφανίσθη, συνοδευόμενος μὲ ἐπιστολὴν τοῦ Βοεβόδα καὶ ἐζήτησεν ἀποζημίωσιν παρ' ἡμῶν. Προσεπάθησα νὰ τὸν πείσω ὅτι δὲν ἦσαν ἀναμειγμένοι οἱ ὑπήκοοί μας τῆς Ἰθάκης, τοῦ εἶπα, νὰ πηγαίνη ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἐξετάσῃ νὰ βεβαιωθῆ πῶς ἔχει τὸ ζήτημα καὶ νὰ ἐρευνήσῃ ἂν ὑπάρχουν ἐκεῖ τὰ κλαπέντα πράγματα του, ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰθάκην, ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως χωρὶς νὰ κάμῃ καμμίαν ἐρευναν... Εἰδοποίησα περὶ τούτου τὸν παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ Ἐξοχώτατον Βαίλον... Ἄλλ' ὁ Μπίτσινος, ἐξακολουθῶν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ καταχθονίου σχεδίου

⁷⁶ Τὴν χρονολογίαν εἰς τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον τὴν ἔχουν τὰ ἐγγράφα τῶν Ἑνετῶν

του, επέτυχε παρά τῶν Τούρκων τῆς Ἄρτας τὴν ἐγκλειστον πιστοποίησιν ἥτοι «ἄρτζ—μαζᾶρ» τῶν προκρίτων Τούρκων καὶ τὴν παρουσίασεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλῃν... Τοιουτοτρόπως ἐπῆλθε κάποια ἡσυχία εἰς τὴν ὑπόθεσιν... Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ πάλιν καὶ ἀναφοραὶ τοῦ Μπίτσινου εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλῃν αἱ ὁποῖαι εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐκδοθῆ Βασιλικὸ Φιρμάνι διὰ τὸν Πασᾶν τῶν Γιαννίνων καὶ τὸν Καδῆν τῆς Ἄρτας μαζὺ μὲ μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Μεγάλου Βεζύρη, ὅστις ἐπικαλούμενος τὴν συνθήκην εἰρήνης ζητεῖ νὰ κανονισθοῦν αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ὑπηκόων του.

Τὸ φιρμάνι καὶ τὸ γράμμα τοῦ βεζύρη ἐστάλησαν μὲ τὸν Τοῦρκον Μεχμέτ Ἀγᾶν ἄνθρωπον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ ἀπὸ τὸν πασᾶν τῶν Γιαννίνων διεβίβασθησαν ἐδῶ τὰ περιεχόμενα τῶν ἐπισήμων διαταγῶν μαζὺ μὲ ἰδιαιτέραν ἐπιστολὴν του καὶ ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ ἐδῶ ὁ Μεχμέτ Ἀγᾶς κομίζων τὰ ἄνω ἔγγραφα ἵνα διαπραγματευθῆ τὸν διακανονισμόν τῆς ὑποθέσεως... Φθάσας εἰς Ἄρταν ὁ Μεχμέτ Ἀγᾶς μὲ πολυάριθμον συνοδείαν ἀνδρῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ μερικοὶ «μποσιαντζήδες», ἥτοι φρουροὶ τοῦ Μ. Αὐθέντου καὶ μὲ τινὰς τῆς Αὐλῆς τοῦ Πασᾶ τῶν Γιαννίνων, ἔδωκεν ἐκεῖ τὰ πρῶτα δείγματα τῆς ιδιότητος του καὶ τῆς προσωπικότητος του πρὸς τὸν ἐκεῖ ὑποπρόξενον Πάγκαλον τὸν ὁποῖον μετεχειρίσθη μὲ περιφρόνησιν καὶ μὲ ὕβρεις, ὡς θὰ ἀντιληφθοῦν αἱ Ὑμέτεραι Ἐξοχότητες ἀπὸ τὴν συνημμένην ἐπιστολὴν του. Ἐξηκολούθησε τὴν ἀγέρωχον στάσιν του καὶ πρὸς τὸν Ἐκτακτον Προβλεπτὴν Ἀγίας Μάρας ὅστις καὶ μοὶ ἀνέφερε σχετικῶς καὶ ἀφοῦ ἀφήκεν εἰς Ἄρταν μέρος ἀπὸ τὴν πολυάριθμον ἀκολουθίαν, ἦλθεν ἐδῶ μὲ ὄχι μικρὰν συνοδείαν καὶ μὲ τὸν Μπίτσινον καθὼς καὶ μὲ τοὺς ἄνδρας τῆς αὐλῆς τοῦ πασᾶ τῶν Γιαννίνων, οἱ ὁποῖοι τὸν συνώδευσαν ἵνα προσδώσουν μεγαλυτέραν αἰγλήν εἰς τὸ αὐτὸν του. Ἀφοῦ μοῦ ἐπέδωκε τὰ ὄργανα καὶ ἐσχημάτισα τὴν πεποίθησιν ὅτι πρόκειται περὶ Τοῦρκου ἀξιωματοῦχου, ἐφρόντισα νὰ τῷ διαδηλώσω αἰσθήματα ἐκτιμῆσεως καὶ φιλοφρονήσεως.

Εὔρον εἰς αὐτὸν ἕναν πανοῦργον καὶ ἐπιτήδειον Τοῦρκον διὰν ἤρχισε νὰ μοῦ ὁμιλῆ περὶ τοῦ ρηθέντος Μπίτσινου ἢ Κλεφτοπάνου διὰ τὸν ὁποῖον ἐξήτει μίαν ἀποζημίωσιν ἀπὸ 9000 πιάστρες καὶ ἐν περιπτώσει διαφωνίας νὰ ὑποχρεωθοῦν οἱ ἔνοχοι νὰ ἐμφανισθοῦν ἐνώπιον τοῦ Καδῆ τῆς Ἄρτας ὅπως δικασθοῦν... Μὴ ἔχων καμμίαν εἶδῃσιν ἀπὸ τὸν Ἐξοχότατον Βαίλον, εὐρέθην εἰς μεγάλην ἀμχανίαν καὶ τὸ εἶπα καὶ εἰς τὸν ἴδιον... ἀλλ' ἐκεῖνος θυμωθεὶς ἀπήντησεν ὅτι θὰ μείνῃ ἐδῶ ἕως ὅτου φθάσουν τὰ ἔγγραφα τοῦ Βαίλου... Ὅμοίως ἔκαμε λόγον ὅτι ἀπὸ ὑπηκόους μας ἐκόπτοντο καὶ ἐξήγοντο ξύλα κατάλληλα διὰ ναυπηγήσεις εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἄρτας καὶ ἀπὸ δάση ἀνήκοντα εἰς τὸν Μέγαν Αὐθέντην καὶ τὰ ὁποῖα ἐπέλλοντο εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὅτι εἰς τὰς κτήσεις μας Πάργας, Πρεβέζης καὶ Βονίτσης, ἐδίδοτο ἄσυλον εἰς κακοποιούς πὺ λυμαίνονται τὰ τουρκικὰ μέρη καὶ ὅτι ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μας εἶχεν ἀνευρεθῆ στῆ γῆ ἕνας θησαυρὸς ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἔχει δικαίωμα καὶ ὁ σουλτάνος... Προσέφερα 200 τζεκίνια ὄχι ὡς ἀποζημίωσιν τοῦ Μπίτσινου ἀλλὰ ὡς δείγμα τῆς πρὸς τὸ πρόσωπόν του ἐκτιμῆσεώς μου καὶ ἐπέμεινα ὅτι οἱ ὑπήκοοί μας τῆς Ἰθάκης εἶναι τελείως ἀθῶοι τῆς ἀποδιδομένης εἰς αὐτοὺς κατηγορίας καὶ ὅτι αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Μπίτσινου ἦσαν ἀδικολόγητοι... Δὲν κατώρθωσα νὰ τὸν ἐξευμενίσω μὲ τὴν ἄνω προσφορὰν τῶν 200 τζεκινίων, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ἀπέριψε θεωρήσας αὐτὴν πολὺ μικρὰν καὶ τέλος ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσα νὰ ἀναλάβω μεγαλείτερον βᾶρος, ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ ἐλαφρώσω τὸ Δημόσιον Ταμεῖον ἀπὸ τὰ βαρῆα ἔξοδα πὺ ὑφίστατο μὲ τὴν καθημερινὴν συντήρησιν τοῦ εἰρημένου Τοῦρκου καὶ τῆς ἀκολουθίας του. Μέσον τοῦ δραγουμάνου τὸν ἔκαμα νὰ καταλάβῃ ὅτι θὰ ἐβράδυναν πολὺ τὰ γράμματα τοῦ Βαίλου καὶ ἔτσι ἀνεχώρησεν...».

Ἴδου τώρα ἡ σημείωσις τῶν δαπανῶν διὰ τὴν διατροφήν τοῦ Μεχμέτ Ἄγᾶ, 22 Μπαστιαντζήδων καὶ τεσσάρων ὑπηρετῶν διὰ 16 ἡμέρας, ἧτοι πρὸς λίρας ἐνετικᾶς 202 καὶ σολδία 8 τὴν ἡμέραν τὸ ὅλον 4879, ἧτοι πρὸς λίρας 48 τὸ τζεκίσι, κάμουν τζεκίσι 101.31.8.

Ἴδου καὶ τὰ δοθέντα ὡς συνήθως δῶρα εἰς τὸν Μεχμέτ Ἄγᾶν :	
Χρυσούφαντον καὶ ἀργυρούφαντον(77) μεταξωτὸν μπράτσα	12
Βελούδο χρώματος ρουμπινίου	10
Ὑφασμα σκαρλάτο πρωτίστης ποιότητος	5
Ἴδιον ὀλίγον δευτερώτερον	5
Μίαν πιστόλαν ἀργυροποίκιλτον	
Θεριάκαν(78) κουτιά	12
Ρούχο πράσινο Ὀλλανδίας διὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πασᾶ τῶν Γιαννίνων	10
	(Συνεχίζεται)

77. Τὸ πολύτιμον τοῦτο ὕφασμα ἠγοράσθη ἀπὸ τὸν ἐν Κερκύρᾳ Λέοντα Μιχανέλι Ρουβάντε πρὸς τρία τζεκίσι τὸ μπράτσο, τὰ ἄλλα πρὸς 29 καὶ 32 ἐνετικᾶς λίρας. Συνολικὴ ἀξία 33 τζεκίσι.

78. Ἡ θεριάκα ἦτο ἓνα παρασκεύασμα ἐνὸς φαρμακοποιοῦ τῆς Βενετίας, ἐθεωρεῖτο ὡς δυναμωτικὸν πρώτης τάξεως καὶ ἐγένετο εὐρυτάτη χρῆσις τούτου.

—Παλατ. Ἀνθ. VII, 231—

ΔΑΜΑΓΗΤΟΥ

*᾿Ωδ' ὑπὲρ ᾿Αμβρακίας ὁ βοαδρόμον ἀσπίδ' ἀείρας
τεθνήμεν ἢ φεύγειν εἴλετ' ᾿Αρηϊμένης,
υἱὸς Θεουπόμπου. Μὴ θαῦμ' ἔχε Δωρικὸς ἀνήρ
πατρίδος, οὐχ' ἦβας, ἄλλομένας ἀλέγει.*

Μετὰφραση :

*Πρόμαχη ἀσπίδα ὑψωσ' ἐδῶ, τῆς ᾿Αμβρακίας προστάτης,
κι ἀντὶ φυγῆ τὸ θάνατο διάλεξεν ὁ ᾿Αρηϊμένης,
γιὸς τοῦ Θεουπόμπου. Τί ἀπορεῖς; ᾿Αντρα, ποῦ ᾿ναι Σπαρτιάτης,
τρῶει μιᾶς πατρίδας ὁ καημὸς, ὄχι υἱότης, χαμένης,*

(Μεταφρ. ΣΥΜΕΩΝ ΚΟΥΡΗΤΗΣ)

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΚΟΤΣΑΡΙΔΑΣ

Τοῦ ΚΩΣΤΑ ΚΑΛΛΙΓΑ

Μὲ τὸν πρόωρο καὶ ἀδόκητο θάνατο τοῦ Ἐλευθερίου Κοτσαρίδα ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφικὴ οἰκογένεια ἔχασε μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἐπιφανεῖς—τὴν ἐπιφανέστερη ἴσως—τὶς πιὸ ἀδρές, τὶς πιὸ συμπαθεῖς καὶ τὶς πιὸ εὐγενεῖς μορφές της.

Ἄλλὰ ὁ θάνατος τοῦ Λευτέρη Κοτσαρίδα εἶναι ἀπώλεια ποῦ ξεπερνᾷ κατὰ πολὺ τὰ πλαισίου τῆς δημοσιογραφίας. Ἀπώλεια γιὰ τὴν δημόσια ζωὴ τῆς χώρας μας καὶ γιὰ ὀλόκληρη τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία. Ἀπώλεια ἀληθινὰ ἐθνικὴ. Τόσο πληθωρικὴ ἦταν ἡ μορφή του...

Γόνος ἐκλεκτῆς ἡπειρωτικῆς οἰκογένειας, ὁ Α. Κ. γεννήθηκε στὸ Βουλγαρέλι τῆς Ἄρτας τὸ 1904. Μετὰ τὶς γυμνασιακὰς του σπουδὰς μῆκε στὴ Δασολογικὴ Σχολή. Ἡ δασολογία ὁμῶς οὔτε τὸν ἐνδιέφερε, οὔτε πολὺ λιγότερο τὸν ἐγέμιζε. Καὶ ἐτράπη πρὸς τὴν δημοσιογραφία, στὴν ὁποία ἀποδύθηκε τὸ 1923, μὲ μόλις 19 ἐτῶν, σὰν συνεργάτης τοῦ «Ἐλευθέρου Βήματος».

Φύση ταλαντούχος καὶ προικισμένη ὅσο λίγες, διακρίθηκε καὶ ἀναδείχθηκε ἀμέσως. Ἡ εὐφυΐα του, ἡ πνευματικὴ του ὀξυδέρκεια συνδυασμένη μὲ σπάνια συνθετικὴ ἱκανότητα, ἡ ὑγιὴς αὐτοπεποίθησή του, ἡ θαυμασιὰ ἰσορροπημένη καὶ ἀπλὴ προσωπικότητά του, τοῦ ἀνοίξαν ἀμέσως τὸν δρόμο τῆς εὐδοκίμησης. Ἡ σταδιοδρομία του ὑπῆρξε κεραυνοβόλος. Στὰ 1924, ἕνα χρόνο μετὰ τὴν εἰσοδὸ του στὴ δημοσιογραφία καὶ σὲ ἡλικία μόλις 20 ἐτῶν, ἔκανε κιάλας «κοίκονομικὸν» ρεπορτάζ. Τὸ 1926 τὸν βρῖσκουμε πολιτικὸ συντάκτη. Μὲ τὰ πρῶτα του βήματα στὸ πολιτικὸ ρεπορτάζ, ἀναδείχθηκε σὲ ἄσσο τοῦ εἴδους. Ἡ παρομιώδης καὶ ἀπαράμιλλη ἱκανότητά του γιὰ σύλληψη καὶ σύνθεση, ἡ ὀριμότητά του καὶ ἡ διαύγεια τῆς σκέψεώς του, ἡ ἀπλότης καὶ ἡ σαφήνεια τῶν κειμένων του, ἡ ἀντικειμενικότητά του, ἡ εὐσυνειδησία του, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν εὐπρέπεια καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ χαρακτήρος του, τοῦ ἐξησφάλισαν τὴν ἐκτίμηση, τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν δημοσίων ἀνδρῶν, σὰν τὸν Ἐλ. Βενιζέλο, τὸν Ἀλ. Παπαναστασίου, τὸν Γ. Καφαντάρη, τὸν Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλο, τὸν Π. Τσαλδάρη, τὸν Θ. Πάγκαλο, τὸν Ἀλ. Διομήδη, τὸν Ν. Πλαστήρα, τὸν Θ. Σοφούλη, τὸν Ι. Σοφιανόπουλο, τὸν Στ. Γονατᾶ, τὸν Χαρ. Βοζίκη—γιὰ νὰ περιοριστοῦμε, ἐνδεικτικὰ, σ' αὐτούς μόνο. Ὅπως δὲν ἦταν οὔτε ἀπλό, οὔτε σύνθητες νὰ ἔχη κανεὶς ἀπὸ τὰ βήματά του, ὅπως τὶς εἶχε ὁ Α. Κ., τὴν ἐκτίμηση καὶ τὴν ἀπερίοριστη ἐμπιστοσύνη ἐνὸς δημοσιογράφου καὶ ἐκδότη οὐδὲ τὸν Δημ. Λαμπράκη.

Ἦταν τόσο καλόπιστος, ὥστε ἐπέσυρε μόνο τὴν ἐκτίμηση καὶ οὐδέποτε τὴν ὀργή ἢ τὴν ἀντίδραση καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀντιπάλων, ποῦ τὸν ἐσέβοντο καὶ τὸν τιμοῦσαν σὰν «καθαρὸ ἄνθρωπο».

Ὁ Α. Κ. ἦταν τὸ χαϊδεμένο παιδί τοῦ ἐθνάρχου Ἐλ. Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος τὸν ἀποκαλοῦσε προφορικὰ καὶ στὶς ἐπιστολές του «φίλιτατε συνονόματε». Τὸν εἶχε ἐκ δεξιῶν του καὶ τοῦ ἐμπιστευόταν τὰ πάντα.

Στὴ δεκαετία 1926—36 τὰ κείμενα τοῦ Κοτσαρίδα καὶ ἡ ὅλη δημοσιογραφικὴ του δραστηριότητα ἐδέσποζαν στὴν ἑλληνικὴ δημοσιογραφία. Τὸ 1936, ὁ Α. Κ. πῆγε στὸ Παρίσι σὰν ἀναποκριτὴς τοῦ «Ἐλ. Βήματος». Ἐκεῖ ἔκανε λαμπρὰς σπουδὰς στὴ Γαλλικὴ Ἄνωτ. Σχολὴ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Ἐπανῆλθε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1940. Τέλη Μαρτίου 1941 εἶχε σταλῆ σὰν πολεμικὸς ἀναποκριτὴς στὸ μέτωπο τῆς Λιβύης. Θέλοντας νὰ συμμερισθῆ τὴ μοῖρα τοῦ τόπου του καὶ τοῦ λαοῦ του, ἔφθασε στὴν Ἀθήνα λίγες μέρες πρὶν μοῦν οἱ Γερμανοὶ, ἔπειτα ἀπὸ περιπετειώδεις ἀεροπορικὰ ταξίδια.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, σὰν πολιτικὸς ἀρθρογράφος τοῦ «Βήματος» λάμπει στὸ δημοσιογραφικὸ στερέωμα. Συμμετέσχε τὸ 1945 στὴ Διάσκεψη τοῦ Ἀγ. Φραγκίσκου ὡς μέλος τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ἐξετέλεσε πάμπολλες δημοσιογραφικὲς ἀποστολές—ποῦ ἀφῆκαν ἐποχὴ—σὲ πολλὰς χώρες καὶ ἐγνώρισε τὶς κυριώτερες προσωπικότητες τοῦ διεθνοῦς πολιτικοῦ στερέωματος. Δημοσιογράφος μὲ διεθνή προβολή, ἦταν ἀπὸ τὸ 1950 ἀναποκριτὴς τῆς Διευθύνσεως Τύπου καὶ Πληροφοριῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς ἐλληνογλωσσῆς ἐφημερίδος «Ἐθν. Κῆρυξ» Ν. Ἰόρκης. Ἦταν ἐπίσης μέλος τοῦ Διεθνοῦς Ἰνστιτούτου Τύπου. Ἐλάβε μέρος στὴ Διάσκεψη Στρογγύλης Τραπεζῆς τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης (1954), τοῦ Παγκοσμίου Συνεδρίου Τύπου στὸ Μπάντεν-Μπάντεν (1956) καὶ σὲ πολλὰς ἄλλες διεθνεῖς δημοσιογραφικὲς διασκέψεις ἢ διεθνεῖς συνέδρια ὅπου διακρίθηκε καὶ ἐτίμησε πάντα τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Α. Κ. ἦταν ὅσο ἐλάχιστοι ἱκανὸς ἀγῶνα τε τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεῦσαι ταῦτα, φιλόπολις τε καὶ χρημάτων κρείσσων...».

(Σ. Σ.)—Στὴ μνήμη τοῦ Ἐλ. Κοτσαρίδα, ὁ ἀδελφός του κ. Σόλων Κοτσαρίδας, ὁτορνολαρυγγολόγος, κατέθεσε στὸ ταμεῖο τοῦ συλλόγου «Σκουφᾶς» δρχ. 10.000.

—Στὸ ἐπόμενο τεῦχος θὰ δημοσιεύσουμε νεκρολογία γιὰ τὸν Δημ. Χέλημη.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΗ

Τὸ διοικητικὸ συμβούλιον τοῦ συλλόγου «Σκουφᾶς», πὸν βγήκε ἀπὸ τῆ Γενικῆ Συνέλευση τῆς 5ης Φεβρουαρίου 1967, εἶχε τὴν πρωτοβουλία νὰ καλέσῃ σὲ σύσκεψη πολλοὺς ἀρτινοὺς—μέλη τοῦ συλλόγου καὶ μὴ μέλη—καὶ νὰ τοὺς ζητήσῃ νὰ ἐπιστρατευθοῦν ἐθελοντικὰ καὶ νὰ τὸ βοηθήσουν στὴ διοργάνωση καὶ ἀνάπτυξη τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ «Σκουφᾶ».

Ἡ ἀνταπόκριση στὴν πρόσκληση ὑπῆρξε καθολικὴ καὶ ἡ προθυμία ὄλων, νὰ προσφέρουν ἐθελοντικὰ τὴν ἐργασία τους, συγκινητικὴ. Ἰδιαιτέρα ἐνθαρρυντικὴ ἦταν ἡ συμμετοχὴ τῶν νέων.

Ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ τοῦ Δ.Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ ὄχι μονάχα ὀρθή, ἀλλὰ πολὺ πρακτικὴ καὶ ἀπαραίτητη. Γιατὶ ἡ συνεχὴς δημιουργία νέων τμημάτων ἀπὸ τὸν σύλλογο, προϋποθέτει ἀνάλογο προσωπικόν, πὸν δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει. Πρέπει λοιπὸν νὰ βοηθήσουν ὅλοι, ὁ καθένας στὸ τμήμα τῆς προτιμῆσεώς του, ὥστε νὰ μπορέσουν τὰ τμήματα νὰ συγκροτηθοῦν καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν. Μερικὰ μάλιστα τμήματα—ὅπως π.χ. τὸ λαογραφικόν—ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ θέρη καὶ πνοή, πὸν νᾶναι ἀποφασισμένοι νὰ διαθέσουν τὸν ἐλεύθερο χρόνον τους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τμήματος.

Ἐδῶμαστε ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ νὰ μὴ μείνῃ μόνον σχέδιο, ἀλλὰ νὰ προχωρήσῃ στὸ δρόμον τῆς πραγματοποιήσεως. Ὅσο γιὰ τοὺς νέους πὸν πλαισιώνουν τὰ διάφορα τμήματα τοῦ «Σκουφᾶ», ἐλπίζομε πὸς ἡ τακτικὴ ἐπαφή τους μὲ τὸν σύλλογο, θὰ τοὺς κἀνῃ νὰ τὸν ἀγαπήσουν καὶ νὰ θελήσουν ἀργότερα νὰ τὸν πᾶρουν στὰ χέρια τους, γιὰ νὰ συνεχίσουν τὴ λαμπρὴ ἱστορία του.

Η ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΟΡΤΟΚΑΛΙΟΥ

Ἀξίζει κάθε ἐπαινο ἡ πρωτοβουλία τοῦ Νομάρχου κ. Δημ. Σιαμανίδη νὰ ὀργανώσῃ καὶ στὴν Ἄρτα γιορτὴ τοῦ πορτοκαλιοῦ. Καὶ μπορούμε νὰ πούμε πὸς ἡ ὄλη προσπάθεια πέτυχε τὸν σκοπὸ τῆς. Παρατηρήθηκε βέβαια μιὰ κάποια ἔλλειψη συντονισμοῦ. Ἄλλ' ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψη ὁ λίγος χρόνος πὸν εἶχαν στὴ διάθεσή τους οἱ ὀργανωτὲς καὶ ἡ ἔλλειψη ἐπαρκῶν μέσων καὶ πείρας, πρέπει νὰ εἰμαστέ εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ ἐφετηνὴ πείρα ὑπῆρξε πολύτιμη.

Ὁ «Σκουφᾶς» συγχαίρει ὄλους ὄσους συνέβαλαν στὴν ἐπιτυχία τῆς γιορτῆς καὶ ἰδιαιτέρα τὴ χορωδία τῆς Ἄρτας γιὰ τὴν ὄραία ἐμφάνισή τῆς στὸ «Ἐσένια», τοὺς κ.κ. Τάκη Κεφάλια καὶ Ἀχιλλέα Ἀμπάτζη γιὰ τὸ θαυμάσιο ἄσμα πὸν

παρουσίασαν καὶ τὸν κ. Μίμη Σταμούλη γιὰ τὸ ὀλιγοσέλιδο ἀλλὰ γεμάτο θέρη τεύχος πὸν ἔγραψε, σὸν καλωσόρισμα καὶ ξεναγὸ στοὺς ξένους μας.

Καὶ μιὰ ὑπόδειξη: χωρὶς νὰ παραμεληθῆ τὸ γιορταστικὸ καὶ θεαματικὸ μέρος τῆς ἐκδηλώσεως, καλὸ θᾶναι νὰ ἐνισχυθῆ τὸ ἐπιστημονικόν, μὲ δμιλίες εἰδικῶν πάνω στὰ προβλήματα τοῦ πορτοκαλιοῦ, ἔτσι ὅστε ἡ γιορτὴ νὰ παίρνῃ καὶ τὴ μορφή συνεδρίου τῶν πορτοκαλοπαραγωγικῶν περιφερειῶν γιὰ τὴν συζήτηση καὶ τὴ λύση ὄλων τῶν σχετικῶν θεμάτων, ἀπὸ τὴ φύτευση τῆς πορτοκαλιάς μέχρι καὶ τὴν ἐξασφάλιση τῆς διαθέσεως τοῦ προϊόντος. Τέτοιου εἶδους συνέδριο, ἀπ' ὄσα ἔχομε ὑπ' ὄψη, δὲν γίνεται σὲ κανένα μέρος τῆς Ἑλλάδας. Ἄς τὸ καθιερώσουμε λοιπὸν ἐμεῖς. Τὸ κέρδος θὰ εἶναι τεράστιο.

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Στην Ελλάδα το φυσικό τοπίο και παλαιότερα, αλλά και μετά την κατοχή, έχει υποστεί άδικαιολόγητη και σοβαρώτατη αλλοίωση. Για όποιαδήποτε χώρα, που δεν έχει τα μεγάλα ιστορικά βιώματα της Ελλάδας, αυτό θα ήταν λυπηρό. Για την Ελλάδα όμως η καταστροφή του τοπίου έχει μεγάλη σημασία και σοβαρές επιπτώσεις στην όλη διαμόρφωση της κοινωνικής συνειδήσεως, γιατί η χώρα μας έχει μια μακραίωνη ιστορία και συνέβαλε πρωταρχικά στον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Δεν υπάρχει σπιθαμή ελληνικού εδάφους που να μη συνδέεται με κοσμοϊστορικά γεγονότα ή με μύθους, που είναι βασικά σύμβολα του ελληνικού πολιτισμού.

Βέβαια το Ν.Δ. 4177/1961 και ο Ν. 1469/1950 προστατεύουν νομοθετικά το τοπίο και τα ειδικής κατηγορίας μνημεία. 'Αλλ' η προστασία αυτή είναι έντελλώς άραχνούφαντη. 'Η τελευταία έγκύκλιος της Προεδρίας της Κυβερνήσεως προς τους 'Εφόρους και 'Επιμελητές 'Αρχαιοτήτων της χώρας, ίσως έχει μεγαλύτερη αξία. Μ' αυτή την έγκύκλιο καλούνται οι 'Εφοροι να υποβάλουν στην Προεδρία κατάλογο των τοπίων και μνημείων της περιφέρειας των που πρέπει να προστατευθούν.

Δεν γνωρίζουμε τί έκαναν σχετικά οι 'Εφοροι αρχαιοτήτων 'Ηπειρου, αν υπέβαλαν ή όχι τον σχετικό κατάλογο και ποια τοπία και μνημεία της 'Αρτας περιέλαβαν. 'Ας μ'ας επιτραπή να κάνουμε κι' έμεις μερικές υποδείξεις: α) Να καταστραφούν οι τσιμέντινοι όγκοι που τοποθετήθηκαν στην βόρεια πλευρά των βάθρων της ιστορικής μας γέφυρας, β) Να εξωραισθή ό γύρω από την γέφυρα χώρος, γ) Να αξιοποιηθή ό χώρος του Προφήτη 'Ηλία στην κορυφή της Περάνθης, δ) Να προστατευθή τό στίτι του Ν. Σκουφά στο Κομπότι, ε) Να εξωραισθή ή πλατεία 'Αγίας Θεοδώρας κλπ.

Θέλουμε να πιστεύουμε πώς οι κ.κ. 'Εφοροι που έδρουν στα Γιάννινα δεν θ' άδιαφορήσουν πάλι για την περιφέρειά μας.

ΘΕΡΙΝΟ ΘΕΑΤΡΟ

Τό Δ. Σ. του «Σκουφά» σέ τελευταία συνεδρίασή του αποφάσισε ν' αρχίση ενέργειες για την εξασφάλιση χώρου και πόρων, ώστε ή 'Αρτα σύντομα ν' άποκτήση τό θερινό της θέατρο.

'Η άπόφαση αυτή είναι τό ξεκίνημα της δεύτερης μεγάλης έξορμήσεως του «Σκουφά» στα τελευταία πέντε χρόνια. Κι' αν κρίνουμε από την επιτυχία της πρώτης—Πνευματική Στέγη—, πρέπει να ελπίζουμε πώς κι' ή δεύτερη θάχει την ίδια επιτυχία.

Πιστεύουμε ότι τόσο ή Νομαρχία 'Αρτης, όσο και ό Δήμος 'Αρταίων, θά βοηθήσουν τον «Σκουφά», τουλάχιστον στην έξεύρεση του κατάλληλου χώρου.

«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΒΗΜΑ» «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΛΟΓΟΣ» «ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ»

'Η βιβλιοθήκη του συλλόγου «Σκουφά» πλουτίστηκε με δώδεκκληρες τίς σειρές των παλιών αρτινών εφημερίδων «'Ηπειρωτικόν Βήμα», «'Ελευθερος Λόγος», «'Φωνή της 'Αρτης». Τίς δύο πρώτες σειρές τίς προσέφερε ό κ. Γιάννης 'Αν. Παπαβασιλείου, διευθυντής των και άλλοτε δήμαρχος 'Αρτης. Τήν τρίτη σειρά την προσέφερε ό κ. Δημήτριος Ζαγκλής, διευθυντής της «Φ.τ.Α.».

'Η προσφορά δεν είναι άπλώς αξιόλογη, αλλά πολύτιμη. Γιατί οι τρείς αυτές εφημερίδες εκάλυψαν ή ζωή της 'Αρτας από τό 1927 μέχρι και τό 1959. 'Ελπίζουμε πώς κι' άλλοι, εκδότες εφημερίδων νεωτέρων, θ' ακολουθήσουν τό παράδειγμα των δυο παραπάνω εκλεκτών αρτινών, ώστε τά παιδιά μας νάχουν πάντα πρόχειρα και στη διάθεσή τους τά στοιχεία της σημερινής ζωής της πόλης και της περιφέρειας μας.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Πολλά και σοβαρά προβλήματα αντιμετώπισε τό 1ο 'Αρχαιολογικό Συνέδριο που συνήλθε στην 'Αθήνα στις 30 Μαρτίου. Οι όμιληται ανέπτυξαν ενδιαφέρουσες άπόψεις και πρότειναν ουσιαστικές λύσεις. 'Εγινε λόγος και για την επάνδρωση των μουσείων μας με τό ανέλλογο προσωπικό και για την τοποθέτηση 'Επιμελητών και 'Εφόρων στις διάφορες πόλεις, ώστε να καλυφθούν τά κενά. Δυστυχώς δεν έγινε λόγος για τό πώς θά έξευρεθούν οι πόροι για τή μισθοδοσία των 'Επιμελητών που υποτίθεται ότι θά διορισθούν.

Γι' αυτό, επειδή ή 'Αρτα έχει πάμπολλες και αξιόλογες βυζαντινές αρχαιότητες, αντί να περιμένουμε την εξασφάλιση κονδυλίων για τον διορισμό αρχαιολόγου επιμελητού, καλό θά ήταν τό 'Υπουργείο Παιδείας να φροντίση να μεταφερθή στην 'Αρτα ή έδρα 'Εφόρου Βυζαντινών 'Αρχαιοτήτων Βορειοδυτικής 'Ελλάδος. Σέ όλη την Β.Δ. 'Ελλάδα ή 'Αρτα είναι ή πλουσιώτερη σέ βυζαντινές αρχαιότητες. 'Αλλά άίμα, είναι, από άποψη θέσεως, στο κέντρο της Β.Δ. 'Ελλάδος. Γιατί λοιπόν ή σχετική 'Εφορία να έχει έδρα της τά Γιάννινα;

Η ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΑΔΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Με μεγάλη χαρά χαιρετίζουμε δύο σημαντικές πρωτοβουλίες, που σκοπό τους έχουν την συγκέντρωση καταγραφή και διάσωση της μουσικής—λαογραφικής ύλης της χώρας μας.

Η πρώτη, προέρχεται από το Λαογραφικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών. Το ξεκίνημα έγινε το 1951 και από το 1956 άρχισε η δραστηριοποίηση και ο έντονότερος ρυθμός εργασίας. Χάρης στον διευθυντή του Λαογραφικού Αρχείου κ. Γ. Σπυριδάκη και τους αξίους συνεργάτες του (κ. Σπ. Περιστέρη κλπ.), ήχογραφήθηκαν χιλιάδες δημοτικά μας τραγούδια ταξινομήθηκαν και καταγράφηκαν κι' είναι έτοιμα για την επιστημονική μελέτη.

Η δεύτερη, προέρχεται από γνωστούς ανθρώπους των Γραμμάτων και της Μουσικής (κ.κ. Μαρ. Βάρβογλη, Γεώργ. Κουτσογέρα, Νικ. Αθανασίου, Παντ. Καβακόπουλο, Χρ. Σολωμονίδη κλπ.), οι οποίοι ίδρυσαν στην Αθήνα την «Έστια Δημοτικής Έλληνικής Μουσικής», με σκοπό την συλλογή, μελέτη και επιλογή των μελωδιών και των στίχων των δημοτικών μας τραγουδιών.

Η περιφέρειά μας είναι από τις πιο πλούσιες σε μουσικό λαογραφικό υλικό και πρέπει τόσο το Λαογραφικό Αρχείο, όσο και η «Έστια Δημοτικής Έλληνικής Μουσικής» να την προσέξουν. Ίσως ανακαλύψουν πραγματικό θησαυρό, αν διαπιστωθή—όπως υποστηρίζεται—ότι πολλοί χοροί μας (π.χ. το Διπλοκάγκελο) έχουν τις ρίζες τους στα προκλασικά χρόνια.

ΤΑ ΕΘΙΜΑ

ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΕΙΣ

Όρθα και σοφά δσα γράφει ο κ. Λουκάτος, καθηγητής της λαογραφίας, για τις αδικαιολόγητες υπερβολές των απαγορεύσεων, σχετικά με τα άποκρηάτικα και τα πασαχαλινά έθιμά μας. Και να το συμπέρασμα: «Όλο φωνάζουμε για τα ήθικα ξεσπάσματα και τις άσφυκτικές εκδηλώσεις της νεολαίας μας, αλλά και όλο περιορίζουμε τις έθιμικές διεξόδους που οι παλιότερες γενιές, έμπειρότερες από μās, τις έδημιούργησαν. Άς σκεφθούμε ότι θα ρήμαζαν λιγότερο τα χωριά μας, αν ζούσαν με το παλιό περιεχόμενό τους τα παραδοσιακά έθιμα. Έτσι εξηγείται και η συγκινητική σήμερα τάση της νεολαίας των χωριών να τα ξαναζωντανέψουν. Και τι θα την κάναμε τη νεολαία μας χωρίς συνήθειες; το ιδανικότερο ίσως θα ήταν να τη βλέπαμε «Σκανδιναβική». Άλλά τότε θ' άνησυχούσαμε περισσότερο...».

Συμφωνούμε κι' έμεις με το συμπέρασμα του κ. Λουκάτου. Γι' αυτό νομίζουμε πώς τα άρμόδια όργανα που ίσυνεχώς απαγορεύουν, καλό θα ήταν να άντιμετωπίζουν το θέμα με περισσότερη σοβαρότητα και ευθύνη.

ΕΚΚΛΗΣΗ

Ό σύλλογος «Σκουφάς» όργανώνει τμήμα φωτογραφιοθήκης και τμήμα λαογραφικό και έθνολογικό. Τα δύο αυτά τμήματα θα έχουν το δικό τους χώρο στην Πνευματική Στέγη του Συλλόγου. Όλοι λοιπόν οι άρτινοι που έχουν στα χέρια τους παλιές φωτογραφίες, άντικείμενα λαϊκής τέχνης ή ιστορικής άξίας, παρακαλούνται να τα παραδώσουν στον σύλλογο (π.χ. κεντήματα, φορέματα, οικιακά σκεύη, παλιές λιθογραφίες, παλιά όπλα, υπέρθυρες έπιγραφές, κεφαλοπήγαδα, παλιά έγγραφα κ.λ.π.). Θα τοποθετηθούν σε βιτρίνες, ώστε να μη τα καταστρέφει ο χρόνος.

Όσοι θέλουν να μη χάσουν από την κατοχή τους τις φωτογραφίες, μπορούν να τις δώσουν μόνο για να βγούν άντιτυπα και να τις ξαναπάρουν.

Έτσι μονάχα θα διασώσουμε τον παλιό μας πολιτισμό και την ιστορία. Γιατί κάθε μέρα καταστρέφονται πολλά άντικείμενα, που οι γέροι το φυλάνε σαν κόρη όφθαλμού κι' οι νέοι τα πετάνε σαν άχρηστα άντικείμενα που πιάνουν άδικαιολόγητα τον τόπο.

«ΝΤΙΣΝΕ·Υ·ΛΑΝΤ»

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Οι άπόγονοι των άγωνιστών του 21 έκαναν στο κράτος μια πολύ ενδιαφέρουσα πρόταση: Να δημιουργηθή μια έλληνική «μίνι—πολιτεία» τύπου «Ντίσνεϊλάντ» με έθνικό και ιστορικό περιεχόμενο: Να αναπαρασταθούν εκεί μάχες, με άνάγλυφους χάρτες ιστορικών τοποθεσιών, με διατάξεις έλληνοτουρκικών στρατευμάτων, με αναπαραστάσεις ιστορικών γεγονότων κλπ.

Η πρωτοβουλία είναι άξίεπαινη. Και πρέπει να ενισχυθή από την Πολιτεία, ώστε η Ελλάδα να αποκτήση το Πάνθεον των άγωνιστών του 1821. Σ' αυτό το Πάνθεον θα φιλοδοξήση και η Άρτα να πάρη τη θέση της: Ό Σκουφάς και ο Καραισκάκης πρώτοι και καλλίτεροι. Και στις αναπαραστάσεις, η μάχη του Πέτα, η μάχη της Άρτας, η μάχη του Κομποτιού, η μάχη της Λαγκαδάς. Άλλωστε οι πιο πολλές έχουν ζωγραφισθή με βάση τις υποδείξεις του ίδιου του στρατηγού Μακρυγιάννη.

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Ὁ σύνδεσμος «Φίλοι τῶν μαθητῶν τοῦ χωρίου» ἐργάζεται γιὰ νὰ βοηθήσῃ καὶ ν' ἀνακουφίσῃ τὴ φτώχεια καὶ τὴ δυστυχία καὶ ν' ἀνυψώσῃ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν μαθητῶν τοῦ χωρίου. Ἔτσι τοῦλάχιστο διατείνεται. Καὶ θὰ ἦταν ἄξιες συγχαρητηρίων οἱ κοσμικὲς κυρίες καὶ δεσποινίδες ποὺ τὸν ἀποτελοῦν, ἂν τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦν ἦταν ἐξ ἴσου σοβαρά, ὅσο κι' ὁ σκοπός.

Πῶς μπορεῖ ὅμως ὁ σκοπὸς αὐτὸς νὰ ἐπιδιώκεται μὲ κοσμικὲς συγκεντρώσεις στὴ «Grande Bretagne», διανθισμένες μὲ διάφορες ἀτραξιὸν καὶ μὲ ἐπιδείξεις μόδας; Τί θέση ἔχει ἡ Ἰταλίδα μωδίστα Νίνα Ρίτσι καὶ τὰ μαννεκέν της, μὲ τοὺς δυστυχεῖς μαθητὰς τῶν «ἀπομεικρωσμένων περιοχῶν»;

Ὁ σκοπὸς τοῦ συνδέσμου «Φίλοι τῶν μαθητῶν τοῦ χωρίου» εἶναι σοβαρός. Γιατὶ τὰ μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ διοίκησή του θέλει νὰ τὸν πραγματοποιήσῃ, νὰ ξεπέφτουν στὸ κωμικόν;

ΤΟ ΝΕΟ Δ.Σ. ΤΟΥ «ΣΚΟΥΦΑ»

Στις 5 Φεβρουαρίου 1967 συνήλθαν σὲ Γενικὴ Συνέλευση τὰ μέλη τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου Ἄρτης «ὁ Σκουφᾶς» γιὰ νὰ ἐκλέξουν νέο διοικητικὸ συμβούλιο. Ἐπὶ 327 μελῶν προσήλθαν στὴ Γεν. Συνέλευση τὰ 289.

Ἐξελέγησαν κατὰ σειράν: 1) Ἰωάννης Τσοῦτσιος, 2) Εὐστάθιος Τατσιόπουλος, 3) Ἀθανάσιος Χουλιάρης, 4) Θεόδωρος Μποτσώλης, 5) Μανόπουλος Γεώργιος, 6) Καραμπέτης Εὐδοξός, 7) Ματσούκας Ἀναστάσιος, 8) Βάγιας Χαρ. Παναγιώτης, 9) Βάσιου—Παπακίτσου Εὐαγγελή, 10) Πετρόπουλος Βασίλειος, 11) Πανοῦτσος Δημήτριος, 12) Χήτας Ἀναστάσιος, 13) Κωνσταντῖνος Τσέττης.

Στις 8 Φεβρουαρίου οἱ ἐξελεγέντες συνήλθαν σὲ σῶμα καὶ ἐξέλεξαν: Πρόεδρο τὸν Ἰωάννη Τσοῦτσινο, Α' Ἀντιπρ. τὸν Βασ. Πετρόπουλο, Β' Ἀντιπρ. τὸν Ἀναστ. Ματσούκα, Γεν. Γραμ. τὸν Παν. Βάγια, Ταμῖα τὸν Ἀθ. Χουλιάρη, Εἰδ. Γραμ. τὸν Εὐδ. Καραπέτση, Ἐφορο Μουσικῆς τὸν Εὐσταθ. Τατσιόπουλο, Ἐφορο Φιλολ. τὸν Ἀναστ. Χήτα καὶ Ἐπιμελ. τὴν Εὐαγγ. Βάσσου—Παπακίτσου.

Η ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ὅλοι ὅσοι ἔζησαν κοντὰ στὸν ἥρωα Γ. Καραϊσκάκη κι' εἶχαν ἀπὸ πρῶτο χέρι—ἀπὸ τὸ στόμα του—πληροφορίες γιὰ τὴ γενιά του καὶ τὸν τόπο τῆς γέννησής του, γράφουν πῶς ὁ στρατηγὸς γεννήθηκε στὴ Σκουληκαριὰ τῆς Ἄρτας. Αὐτὴ ἦταν καὶ ἡ ἐπίσημη ἀπόψη τῆς ἱστορίας καὶ τῶν λεξιμῶν, μέχρι καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας.

Σαφηνὰ ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, σεβαστὸς

ἐρευνητής, ἀλλὰ παρασυρόμενος εὐκόλα, προσπαθεῖ νὰ βγάλῃ ὅλους τοὺς σύγχρονους τοῦ Καραϊσκάκη ψεῦτες, νὰ διαψεύσῃ ἀκόμα καὶ τὴν μαρμαρίνη πλάκα ποὺ τοποθετήθηκε στὸν τάφο τοῦ ἥρωα στὴν Σαλαμίνα ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατό του καὶ ν' ἀποδείξῃ γι' ἀληθινὴ τὴν ἀφήγησιν ἐνὸς γέροντα ἀπόστρατου στρατιωτικοῦ ποὺ τοῦ ἀφηγήθηκε ὅτι στὸ Μαυρομάτι τῆς Καρδίτσας σώζεται στοματικὰ ἡ παράδοση ὅτι ὁ Καραϊσκάκης γεννήθηκε ἐκεῖ. Τὴν ἀπόψη αὐτὴ ἐνίσχυσε καὶ ὁ ἐγγονὸς τοῦ Καραϊσκάκη, ὄχι γιατί ἦταν ἀληθινὴ, ἀλλὰ γιατί τὸν συνέφερε, ἐπειδὴ πολιτεύεταν στὴν Καρδίτσα. Ἔτσι, ἡ ἀπόψη ὅτι ὁ Κ. γεννήθηκε ἀπὸ μάννα Σκουληκαρίτισσα στὸ Μαυρομάτι, ἄρχισε νὰ ἐπικρατεῖ. Κανένας ἀπὸ τοὺς τότε ἀρτινοὺς δὲν ἐνδιαφέρθηκε ν' ἀντικρούσῃ τὴ λαθεμένη αὐτὴ ἀπόψη—ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ διαμαρτυρία τοῦ τότε συλλόγου «Μικροῦ Ὀμίλου»—καὶ νὰ ἐπιστημάνῃ ὅτι, ἂν ὁ ἐγγονὸς ἀπὸ λόγους πολιτικούς θέλῃ πατρίδα του τὴν Καρδίτσα, ὅμως ὁ γιὸς τοῦ Καραϊσκάκη, ποὺ ἤγειτο ἀνταρτικῆς ὀμάδας, θέλει πατρίδα του τὴν Ἠπειρο.

Ἰσχυρὰ ἀπὸ τὸ θόρυβο ποὺ δημιούργησε τὸ γνωστὸ διάταγμα (1966) ποὺ ὀρίζει σὰν γενέτειρα τοῦ Καραϊσκάκη τὸ Μαυρομάτι, δίκαια ἀγανάκτησαν οἱ ἀρτινοὶ κι' ἐφθασαν μέχρι νὰ ὀργανώσουν συλλαλητήριον. Ἐλπίζουμε πῶς ἡ Ἐπιτροπὴ ποὺ συγκροτήθηκε καὶ στὴν ὁποία μετέχουν ὁ Σεβασμιώτατος, ὁ κ. Νομάρχης καὶ ὁ κ. Δήμαρχος Ἄρτης, δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ συγκεντρώσῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ πείσουν τοὺς ἀντικειμενικοὺς κριτὰς ὅτι δὲν ὑπάρχει θέμα γενέτειρας τοῦ Καραϊσκάκη, γιατί ἀναμφισβήτητα αὐτὴ εἶναι ἡ Σκουληκαριὰ τῆς Ἄρτας.

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ

ΙΩΑΝ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ

Ὁ συμπατριώτης μας πολιτικὸς μηχανικὸς κ. Ἀλέκος Δημητριάδης, εἶχε τὴν εὐγενῆ πρωτοβουλία νὰ προσφέρει στὴ βιβλιοθήκη τοῦ συλλόγου «Σκουφᾶς» τὰ βιβλία τοῦ μακαρίτη πατέρα του Ἰωάννη Δημητριάδη, ἐπιθεωρητοῦ τῆς Σοικειώδους Ἐκπαιδεύσεως, παιδαγωγικὰ τὰ πῶς πολλὰ.

Ἡ χειρονομία αὐτὴ εἶναι ἀξία ἐπαίνου, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ γιατί βοηθάει τὸ μοναδικὸ πνευματικὸ μας σωματεῖο στὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη γιατί ἐνθαρρύνει ὄσους ἀσχολοῦνται μὲ τὰ πνευματικὰ ζητήματα νὰ συνεχίσουν τὶς προσπάθειές των γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἐξύψωσίν μας. Φαίνεται πῶς δὲν ἀπέσβετο τὸ λαλὸν ἔθωρον ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ τόπου μας.

Η «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ»

ΤΟΥ κ. ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗ

Σημαντική προσφορά στα ελληνικά γραμμάτια κάνει ο εκλεκτός συμπατριώτης μας λογοτέχνης κ. Μιχάλης Περάνθης με την «Ελληνική Πεζογραφία» του, που εκδίδει σε εβδομαδαία τεύχη από τα μέσα του περασμένου Νοέμβρη. Το έργο του αυτό θα περιλάβει την πνευματική δημιουργία του έθνους μας στα τελευταία πεντακόσια χρόνια, και θα χωριστή σε τρείς τόμους.

Πρόκειται για μια έκδοση όχι μονάχα πολυτελή και πλούσια σε εικονογράφηση (χαλκογραφίες — ξυλογραφίες κ.λ.π.), αλλά και μεγάλης αξίας, γιατί θα χαρίσει στο εθρον κοινό σπάνια κείμενα των χρόνων της σκλαβιάς, απομνημονεύματα των αγωνιστών και τις εκλεκτότερες σελίδες των νεοελλήνων πεζογράφων.

Οι τρείς τόμοι θα περιλάβουν: ο Αος την ελληνική πεζογραφία από το 1453 ως το 1821. Ο Βος, με τον τίτλο «μυθολογία οίδηματων», τα απομνημονεύματα των πολεμιστών. Και ο Γος τη νεοελληνική λογοτεχνία.

Αναμφισβήτητο το τρίτομο αυτό έργο θα είναι αληθινό στολίδι για κάθε ελληνική βιβλιοθήκη. Ιδιαίτερα, όσοι έχουν παιδιά, θα πρέπει να το αποκτήσουν, γιατί είναι μια κιβωτός του έθνους και πνευματικού βίου του γένους μας. Ο «Σκουφάς» χαιρετίζει με ιδιαίτερη θερμότητα τη νέα αυτή συγγραφική και έκδοτική πρωτοβουλία του συνεργάτη του κ. Περάνθη.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΜΑΣ

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο πως γενικά σ' όλη τη χώρα οι φιλαρμονικές χειμάζονται, τόσο από έλλειψη μουσικοδιδασκάλων, όσο και από την έλλειψη αγάπης των νέων για την εκμάθηση ενός μουσικού όργανου. Σήμερα οι νέοι ικανοποιούν το μουσικό τους αίσθημα με μουσική «κονσερβαρισμένη», ως μας επιτραπή να πούμε. Έκατομμύρια ραδιόφωνα, τρανζίστορ, πικ-άπ, τζούκ-μπόξ, μαγνητόφωνα κλπ., προσφέρουν κάθε είδους μουσική «άκοπα». Γιατί λοιπόν οι νέοι μας—έτσι σκέφτονται δυστυχώς—να κοπιήσουν να μαγει-

ρέψουν, όταν υπάρχει άφθονο έτοιμο φαγητό; Ακριβώς αυτή η νοοτροπία έγινε άφορμή να πεθάνη η καντάδα και να ψυχορραγούν οι φιλαρμονικές.

Κι' όμως η νοοτροπία αυτή των νέων μας δεν είναι όρθη. Το «κρύο» φαγητό δεν έχει τη χάρη του ζεστού. Και η εκμάθηση της μουσικής δεν παρέχει στον άνθρωπο μονάχα ένα μέσο ψυχαγωγίας, αλλά και ένα όπλο για τη ζωή. Δεν είναι λίγοι εκείνοι που χάρις στην εκμάθηση της μουσικής υπηρέτησαν τη στρατιωτική τους θητεία στις στρατ. φιλαρμονικές και όχι λιγότεροι εκείνοι που εξασφάλισαν ένα ευχάριστο αλλά και προσοδοφόρο επάγγελμα.

Στην πόλη μας λειτουργεί από πενήντα χρόνια η μουσική σχολή του «Σκουφά», στην οποία οι νέοι μας μπορούν να διδαχθούν τη μουσική δωρεάν. Νομίζουμε πως οι γονείς, οι εργοδότες, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές, πρέπει να εξηγήσουν στα παιδιά και τους μαθητές των τήν αξία της μουσικής και να τους υποδείξουν να έγγραφούν και να παρακολουθήσουν τα μαθήματα της Μουσικής μας Σχολής.

«ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ»

Του ΚΩΣΤΑ ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

Με γόνο της φαναριώτικης γενιής των Ύψηλάντηδων καταπιάστηκε ο συντοπίτης μας πνευματικός εργάτης κ. Κ. Διαμάντης: Τον Δημήτριο Ύψηλάντη, που άνεκτίμητες υπηρεσίες προσέφερε στην πατρίδα μας κατά τα δραματικά χρόνια που πάσχιζε να άπελευθερωθή από τον τουρκικό ζυγό.

Αν και τό νήμα της ζωής του δεν ήταν μακρό (γεννήθηκε το 1793 και πέθανε στα 1832), εν τούτοις ο Δημ. Ύψηλάντης πρόσφερε πολλά, συνέβαλε στο γιγάντωμα του φρονήματος του υπόδουλου λαού, ενίσχυσε οικονομικά τόν άγωνά, κι' έφυγε άπ' τη ζωή με τη χαρά ότι οι άγώνες του εδωδόθησαν. Φεύγοντας άφηκε ελεύθερη τη χώρα μας και ταυτόχρονα πήρε μαζί του την ίκανοποίηση ότι εκδικήθηκε για τόν άδικο φόνο του παππού του.

Η πλατειά μόρφωση του Δ. Υ. (όχι τώ χρόνι στη στρατιωτική σχολή της Γαλλίας) και η αξιόλογη πείρα που άπόκτησε στον τσαρικό στρατό, στον όποιο άνέβηκε πολλά σκαλοπάτια της ιεραρχίας, υπήρξαν έφόδια τα όποια και την κρίση του άξυναν και διαύγεια στο πνεύμα του έδωσαν. Από νωρίς μυήθηκε στη Φιλική Έταιρία, όμως μυήθηκε και ο πρεσβύτερος άδελφός του Άλέξανδρος, ο διαπρέπας ύπουργός των Έξωτερικών της τσαρικής αλλής.

Στην Ύδρα, στο Άστρος, στα χωριά του Πάρωνα, κράτησε σφιβαρά στα χέρια του τη σημαία της λευτεριάς. Πλαισιωμένος με τα πιό

αξιόλογα στελέχη της εποχής, επιβλήθηκε απ' τις πρώτες στιγμές. Και όπου το σαράκι της διαφωνίας χαλάρωνε τη συνοχή των ξεσηκωμένων παλληκαριών, πρώτος αυτός έτρεχε σαν ειρηνοποιός (στά Βέρβαινα π.χ. κι' άλλου).

Ο συγγραφέας, παράλληλα με τη δράση του Ύψηλάντη, μάς παρουσιάζει με ενάργεια πολλά απ' τα γεγονότα της εποχής. "Αν και το θέμα είναι ιστορικό, βιογραφικής μορφής, όμως είναι γραμμένο με τόση σαφήνεια και γλαφυρότητα ώστε ο αναγνώστης δεν το αποχωρίζεται παρά όταν φτάσει στην τελευταία από τις διακόσιες σελίδες του βιβλίου.

Στη δίκαιη επιβράβευση της Φιλοσοφικής Σχολής του Καποδιστριακού μας Πανεπιστημίου, ως μάς επιτρέψει ο εξαιρετικός αλλά ταπεινόφρων επιστήμονας και τακτικός συνεργάτης του περιοδικού μας, που τιμάει τον τόπο μας στο χώρο των γραμμάτων, να του σφίξουμε θερμά το χέρι και να του ευχηθούμε να γίνη αντάξιος συνεχιστής του έργου του Γιάννη Βλαχογιάννη, στον κύκλο της δράσης του όποιου έχει ταχτή.

ΒΑΣΙΛΗΣ Δ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

«ΑΙ ΕΚΤΡΟΠΑΙ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ»

Του ΜΙΧΑΗΛ ΣΥΜΠΕΘΕΡΟΥ

Η νεότητα στάθηκε πάντα και παντού περιοχή που προκαλεί το ενδιαφέρον και ταυτόχρονα το άγχος. Είναι επίκεντρον ελπίδων και ανησυχιών. Η θέση του συγγραφέα της μελέτης. «Αι εκτροπαι των ανηλικών και η Κοινωνία» είναι πώς δεν μπορούν να εδσταθήσουν οι ελπίδες, αν δεν παραμεριστούν, αν δεν εκτοπιστούν οι ανησυχίες. Για τοδτο, και πολύ σωστά, ο συγγραφέας ασχολείται με τις ανησυχίες που προκαλούν οι εκτροπές των ανηλικών κι' αυτές τις εκτροπές επιχειρεί πρώτα να επιστημάνη και ύστερα να πολεμήση. Και το έγκλημα το πραγματοποιεί με σύστημα, με γνώση, και με κάτι περισσότερο: Με πάθος. Κωρίς τοδτο το εκ των ένδον ιερό πυρ, τίποτα δεν δλοποιείται. Έκτός από τοδτες τις άρετές, που είναι προϋπόθεση κάθε πνευματικού έργου, πρόσθετη άρετή είναι ή επιγραμματικότητα στην έκφραση: Α.Χ. γράφει:

«Κατά την Άγιαν Γραφήν
η Ιστορία του ανθρώπινου
υγένους ήρχισε με μίαν ά-
μαρτίαν και ένα έγκλημα.
»Την άμαρτίαν διέπραξαν οι
»πρωτόπλαστοι, το δε έγκ-

»κλημα ο εις εκ των υιών
»αυτών: ο Κάϊν».

Ξεκινά από την πηγή. Από το πρώτο κακό που δόθηκε για να ακολουθήσουμε μύρια άλλα.

Δεν είναι μονόπλευρος ο συγγραφέας στον καθορισμό των αιτίων κάθε έκτροπής. Δίνει τη νόμιμη μούρα και στα όργανικά αίτια, όπως είναι ή ιδιοσυγκρασία του ανθρώπου και στους εξωτερικούς παράγοντες που συνθέτουν το περιβάλλον. Έσωτερική και έξωτερική νομοτέλεια διαπιστώνει ο έρευνητής. Αποφαστική βρίσκει, προκειμένου για τη νεαρή ήλικία τη δύναμη του έξωτερικού παράγοντα, όπως είναι το φυσικό περιβάλλον, το οικογενειακό, το κοινωνικό. "Αν είναι δυσμενείς οι συνθήκες τούτου του περιβάλλοντος, δυσμενείς θάναι και οι επιρροές. Η έκτροπή γίνεται φυσική και μοιραία. Αδτοποθεντούνται στο περιθώριο του νόμου όπου άφθονούν οι σκοτεινοί δρόμοι της διαφθοράς και του έγκλήματος. Τι μπορεί να γίνη, κατά κανόνα, το παιδί που μεγαλώνει χωρίς στοργή, χωρίς φροντίδα, χωρίς επίβλεψη, χωρίς βοήθεια; Μεγάλη εδθύνη βαρύνει τους γονείς και την κοινωνία.

Σωστά ο συγγραφέας υπογραμμίζει τη ρήση του Παύλου:

«Μή όργίζετε τα τέκνα υ-
μών, άλλ' εκτρέφετε τοδτα
έν παιδεία και νουθεσία Κυ-
ρίου».

Παρουσιάζει τις διαπιστώσεις της επιστημονικής έρευνας. Έπιρροή της Κοινωνίας 1%, του σχολείου 20% και της οικογένειας 97%. Και πρέπει τοδτο να σημειωθή: Η έξώθηση προς την έκτροπή δεν έχει μοναδική κι αποκλειστική πηγή την έγκατάλειψη, την άστοργία, την άνώμαλη ζωή, αλλά και την νοσηρή αδυναμία, την άρρωστημένη στοργή, την ασυλλόγιστη επιείκεια.

Ευρύτατα άπασχολεί το συγγραφέα ή επίδραση του κινηματογράφου, και την επίδραση αδτή την τεκμηριώνει πάνω σε πολύτιμα στατιστικά στοιχεία. Και παραθέτει τα άφορώντα τη λésχη του Σέξ, και διάφορα περιστατικά παιδικού και νεανικού σαδισμού άπόλυτα έγκληματικά.

Τις διαπιστώσεις ακολουθούν σειρά ύποδειξεων για τρόπους άντιμετώπισης, θεμελιωμένους στα πορίσματα της παιδαγωγικής, της παιδιατρικής, της φιλοσοφίας.

«ΑΛΦΑ»

Ποιητικές Εκδόσεις

Από την 1η Νοεμβρίου '66 μέχρι 30 'Απριλίου '67 άξιζει νά σημειωθούν οι έξης πολιτιστικές εκδηλώσεις :

—Στις 13 Νοεμβρίου έγινε παναρτινή συγκέντρωση στον «Όρφέα» με όμιλητές τον κ. Δήμαρχο και άλλους, σχετικά με την εξέυρεση των μέσων αντίδρασης στο Διάταγμα με τό όποιο καθιερώνεται σάν γενέτειρα του Καραϊσκάκη τό χωριό Μαυρομάτι Καρδίτσας. Συγκροτήθηκε επιτροπή για τόν περαιτέρω χειρισμό του θέματος.

—Στις 21 Δεκεμβρίου ώργανώθηκε από την «Ίατρική Έταιρία» τής Άρτας συγκέντρωση. Έκανε ανακοινώσεις ή δις Άνδρον. Βαλάρη και προβλήθηκαν ταινίες τής έτ. φαρμακευτικών ειδών Sandoz.

—Στις 23 Δεκεμβρίου τό 9ο Δημοτικό Σχολείο ώργάνωσε μαθητική γιορτή με σκέτς, χορωδιακά τραγούδια και όμιλίες.

—Στις 24 Δεκεμβρίου τά μεσάνυχτα ή «Χορωδία Άρτης» έψαλε σέ διάφορα σημεία τής πόλης χριστουγεννιάτικους όμνους.

—Στις 26 Δεκεμβρίου δόθηκε στο «Ξενία» ό χριστουγεννιάτικος χορός του «Σκουφά».

—Στις 26 Δεκεμβρίου άνοιξε στην παλιά αίθουσα του «Σκουφά» ζωγραφική έκθεση, που κράτησε μέχρι τις 6—1—67. Μετείχαν οι καλλιτέχνες Τάκης Βαφιάς, Γιάννης Βαγενάς, Γιώργος Κατσώνης, Στάθης Κούρτης, Άποστόλης Τσιρογιάννης. Στο άνοιγμα τής έκθεσης μίλησε ό Στάθης Κούρτης για τή μοντέρνα ζωγραφική.

—Τήν πρωτοχρονιά δόθηκε στο «Ξενία» ό χορός του Συλλόγου Φοιτητών.

—Στις 26 Φεβρουαρίου δόθηκε στο «Ξενία» ό χορός του 625 Τάγμ. Πεζικού.

—Στις 4 Μαρτίου δόθηκε στο «Ξενία» ό χορός του Σάματος Έλληνίδων Όδηγών.

—Στις 11 Μαρτίου γιορτάστηκε με επιβλητικότητα ή γιορτή τής πολιούχου τής Άρτας Άγίας Θεοδώρας.

—Στις 11 Μαρτίου δόθηκε στο κέντρον «Άμβρακικών» ό άποκρηάτικος χορός του ποδοσφαιρικού συλλόγου «Άναγέννησις».

—Στις 12 Μαρτίου δόθηκε στο «Ξενία» ό άποκρηάτικος χορός του Συλλόγου «Σκουφάς». Χαρακτηρίστηκε σάν ό πιο πετυχημένος χορός των τελευταίων ετών.

—Στις 8 και 9 Άπριλίου ώργανώθηκε με πρωτοβουλία του Νομάρχη τής Άρτας κ. Σισμανίδη «Γιορτή του Πορτοκαλιού».

Διαλέξεις

—Στις 3 Νοεμβρίου μίλησε στον «Όρφέα» ό Πρόεδρος τής Έν. Γεωργ. Συν/σμών Άρτης—

Φιλιπιάδος κ. Στεφ. Μπακογιάννης, με θέμα : «Ένιαία και καθολική Συν/κή διαχ/σις έσπεριδοειδών».

—Στις 18 Δεκεμβρίου μίλησε στον «Όρφέα» ό καθηγητής κ. Κ. Τσίρκας με θέμα : «Ή έν γενεί δράσις του Ε.Ο.Χ.Α. κατά τους χρόνους τής κατοχής».

—Στις 19 Φεβρουαρίου μίλησε στο «Παλλάς» ό καθηγητής τής Ίστορίας Μέσων Χρόνων τής Φιλολ. Σχ. Ίωαννίνων κ. Γεώργιος Θεοχαρίδης, με θέμα «Βυζαντινή διπλωματία». Τή διάλεξη ώργάνωσε ό «Σκουφάς».

—Στις 26 Φεβρουαρίου μίλησε στο «Παλλάς» ό άναπλ. Γεν. Επιθ. Μέσης Έκπ/σεως κ. Γεώργιος Ζευγώλης, με θέμα : «Γρυπάρης, ό μορφολάτρης ποιητής». Τή διάλεξη ώργάνωσε ό «Σκουφάς».

—Στις 12 Μαρτίου μίλησε στο «Παλλάς» ό Εισαγγελεός Άρτης κ. Άθαν. Τρίπας, με θέμα : «Ή έγκληματικότητα των άνηλικών διεθνώς και ή άντιμετώπισις τής». Τή διάλεξη ώργάνωσε ό «Σκουφάς».

—Στις 2 Άπριλίου μίλησε στο «Ξενία» ό σκηνοθέτης κ. Πέλος Κατσέλης με θέμα : «Τό ήθικό πρόβλημα στον Ζαΐξηρη». Άπήγγειλε ή πρωταγωνίστρια κ. Άλέκα Κατσέλη. Τή διάλεξη ώργάνωσε ό «Σκουφάς».

—Στις 8 Άπριλίου, στα πλαίσια τής γιορτής έδόθη ρεσιτάλ από την Χορωδία τής Άρτης, στο «Ξενία».

—Στις 9 Άπριλίου μίλησε στο «Παλλάς» ό Δντής δενδροκτηπευτικής παραγωγής Ύπ. Γεωργίας κ. Δρακάκης. Τό άπόγευμα τής 9ης Άπριλίου έγινε παρέλαση του άρματος του πορτοκαλιού και χορεύτηκαν στην πλατεία Ζέρβα έλληνικοί χοροί από τό Λύκειο Έλληνίδων Ίωαννίνων.

—Στις 16 Άπριλίου μίλησε στο «Παλλάς» ό καθ. Πανεπιστημίου Θεσ/κης κ. Σταμ. Καρατζάς με θέμα : «Δημοτικισμός—Κίνημα Έθνικό». Τή διάλεξη ώργάνωσε ό «Σκουφάς».

Εκδόσεις

BIBΛΙΑ

—«Δημήτριος Ύψηλάντης», Κώστα Άθ. Διαμάντη, Άθήνα 1966

—«Περιοδεία Βασ. Γεωργίου Α' στα Τζουμέρκα» Κώστα Άθ. Διαμάντη, Άθήνα 1966.

—«Έάν τό άλας....» Φάνη Ματσόπουλου Άθήνα 1666.

—«Τό μήνυμα του Κ. Άμαντον», Μεσεμβρινοδ, Άθήνα 1966.

—«'Ενιαία και καθολική Συνετική διαχ/σις έσπεριδοειδών», Στεφ. Μπακογιάννη.

—«Σύγχρονος Διδακτική Φυσικής Πειραματικής και Χημείας» Χρ. Γκόγκα—Ι. Κιτσολάμπρου.

—«Μελέτες πάνω στην ποίηση του Σεφέρη» Πάνου Γραικού

—«'Επετηρίς άποφοίτων Ε.Ε. 'Αναβρύτων 1955—'66».

—«'Επετηρίς Παν/κού έτους '65—'66 Φιλολ. Σχολής 'Ιωαννίνων».

—«Οί Τρείς 'Ιεράρχαι ώς λογοτέχναι», Νικηφόρου 'Ελεοπούλου, 'Αθήνα 1967.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

—«'Νέα 'Εστία» τχ. 946—952

—«'Ηπειρ. 'Εστία» τχ. 165—171.

—«'Ελλην. Θέματα» τχ. 12/66, 1 και 2/67.

—«Κυπριακά Χρονικά» τχ. 55,56.

—«Μετέωρα» Τρικάλων τχ. 139—144.

—«Τραπεζιτική» τχ. 80, 81, 82.

—«Πειραϊκή—Πατραϊκή» τχ. 132, 133, 134, 136.

—«Δελτίον 'Αγρ. Τραπεζής» τχ. 153, 154.

—«'Ευήμερία» τχ. 16(76), 17(77)

—«'Οίκον. 'Εξελίξεις» άρ. 2 (νέα σειρά).

—«'Οίκον. 'Εξελίξεις» άρ. 12, 13, 14, 15, 16.

—«Κράτος Δικαίου» τχ. 8.

—«'Ο Διανοούμενος» φ. 26, 27, 28, 29.

—«'Ελεύθερο Πνεύμα» φ. 12.

—«Δελτίον 'Ελλην' Βιβλιογραφίας» (Προεδρίας Κυβερνήσεως) τχ. 14.

—«'Νέα τής 'Υπηρεσίας Περιφ. 'Αναπτ. 'Η πείρου» τχ. 10, 11, 12/66.

—«Δελτίον Δημοτικής Βιβλιοθ. Καβάλλας» φ. 11, 12/66.

—«Τεχνική 'Εκλογή» τχ. 6, 7, 8.

—«Bulletin de l' Unesco à l' intention des bibliothèques» Vol. XXI, n. 1,2/1967.

—«Δελτίον Στατιστικής 'Εξωτερ. 'Εμπορίου», 9, 10/66.

—«Μηνιαίον Στατιστ. Δελτίον», άρ. 11,12/66 και 1, 2/67.

—«Γεωργική Στατιστική τής 'Ελλάδος 1963»

—«Στατιστική τής 'Εκπ/σεως 63—64».

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

—«'Ηπειρος» φ. 88, 89, 90.

—«'Η Τυπογραφία» φ. 174—186.

—«'Αλήθεια», «'Αμερόληπτος», «'Αμβρακία», «'Εμπρός», «'Ηχώ τής 'Αρτης», «'Νέα 'Εποχή», «Σχολιαστής», «Φώς».

—«Συνεταιρ. 'Αγών» φ. 3, 4.

—«Ραμπαγός» φ. 42.

—«'Ηπειρος» φ. 90.

"ΣΚΟΥΦΑΣ,,

ΙΣΤΟΡΙΑ — ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ — ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ "ΣΚΟΥΦΑΣ,, ΑΡΤΗΣ

'Υπεύθυνος Περιοδικού: ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΣ

Συντακτική 'Επιτροπή: ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΟΝΤΟΧΡΗΣΤΟΣ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΡ. ΒΑΓΙΑΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΣ

'Υλη - 'Επιστολές - 'Εμβάσματα: Περιοδ. «Σκουφάς», 'Αρταν

Γιά τὰ μέλη του Συλλόγου: Δωρεάν

Τιμή τεύχους: Δραχ. 10

Συνδρομαί: 'Ετήσια 40 Δραχ.

Κοινοτήτων—Νομ. Προσ. 100.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ

ΚΥΡΙΑ ΑΡΘΡΑ

Νέα εποχή αρχίζει για τὸν σύλλογο «Σκουφά»	σ. 99
Τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας (Μάριου Πλωρίτη)	σ. 259
70 χρόνια	σ. 308
Τὸ περιοδικὸ «Σκουφᾶς» (Ἀντώνη Μυστακίδη)	σ. 377

ΙΣΤΟΡΙΑ—ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ—ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἀμβρακίας Σωκρ. Παντούλα	σ. 3,56,133
Il ponte di Arta e i sacrifici di costruzione G. Cocchiara	σ. 17
Ἡ Ἄρτα εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας (Κ. Δ. Μέρτζιου)	σ. 25,79,141,201,250,295,340, 413.
Μιά ἐκθεση τοῦ ρωσικοῦ ὑποπροξενίου Ἄρτης στὰ τελευταία χρόνια τῆς τουρκοκρατίας	σ. 29
Ἡ κατήχηση τοῦ Μακρυγιάντη στὴ Φιλική	σ. 55
Τὰ «Ἄρτινὰ Μελετήματα» τοῦ Θ. Τσοῦτσιου (ἐπιμ. Ν. Διαμαντῆ):	
Ἑλληνοαιγυπτιακὴ ἢ ἑλληνιστικὴ ἐπιγραφή ἐν Ἄρτῃ	σ. 67
Ἡ Ἀμβρακία, ἡ θέσις καὶ τὸ τεῖχος αὐτῆς	σ. 120
Ἀμβρακικῶτικα λείψανα ἢ εὑρήματα σύγχρονα	σ. 122
Συμπλήρωσις τῆς ἐπιγραφῆς τῶν συμπερὶ τῶν ἀντιπάλων	σ. 172
Ὁ Λιμὴν τῆς Ἀμβρακίας	σ. 173
Ἱστορικὴ ἐτυμολογία Ἄρτης ἐξ Ἀμβρακίας	σ. 177
Φρούριον Ἄρτης (Ριζόκαστρο) καὶ ἀνάκτορα Κομνηνῶν	σ. 239
Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἄρτης	σ. 274
Τὸ Γεφύρι τῆς Ἄρτας	σ. 333
Τοπωνυμῖαι τῆς Ἠπείρου	σ. 336
Ταξίδι τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' εἰς τὰ χωριά τῶν Τζουμέρκων (Κων. Διαμάντη)	σ. 69,127
Ἡ μάχη τῆς Ἄρτας (ἀπομν. Θαν. Λιδωρικῆ)	σ. 73
Διαθήκας ἀρτινῶν τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνα (Χριστοφ. Κοντοχρήστου)	σ. 74
Ἦταν προδότες οἱ Μποτσαραῖοι; (Ναπολ. Οἰκονόμου)	σ. 101
Στοιχεῖα καὶ Φαντάσματα (Παναγ. Κώστη)	σ. 104
Ἡ Κοφερίτα (Νικ. Χρ. Παπακώστα)	σ. 110
Ἐπιστολὴς Κ. Γεροστάθη πρὸς Ἰ. Καποδίστριαν (Σπυρ. Κοντογιάννη)	σ. 112,195,247,286
Οἱ ἀρτινοὶ τοῦ 1881	σ. 162,229
Ὁ Πύργος ὡς Θεραπευτῆς—Ἰατρὸς (Γιώργου Καρατσιώλη)	σ. 270
Ἡ Πανώλης τοῦ 1816—17 στὴν Ἄρτα (Νικ. Β. Ἀλιβέρτη)	σ. 310
Παλαιολιθικὰ εὑρήματα στὸν Ἅγ. Γεώργιο Φιλῆδας (Ἀθ. Καλογεροπούλου)	σ. 316
Ὁ Ν. Σκουφᾶς ὀργανώνει τὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία (Τ. Βουρνᾶ)	σ. 318
Ἡ 70χρονη Ἱστορία τοῦ «Σκουφᾶ» (Γιάννη Τσοῦτσιου)	σ. 344
Φῶς στὴν Ἱστορία τῆς Ἠπειρ. Δημοκρατίας Σ. Δ. Φυντανίδη	σ. 380
Σκέψεις καὶ κρίσεις γιὰ τὸν Ν. Σκουφᾶ (Γ. Κ. Οἰκονομίδη)	σ. 383
Ὅργανα καὶ μισαλλοδοξία στὴν τουρκοκρατούμενη Ἄρτα (Κώστα Χαρ. Βάγια)	σ. 388
Πωλῆσεις ἀκινήτων πρὸς τὰ μοναστήρια τὸν 18ο αἰῶνα (Χρ. Κοντοχρήστου)	σ. 395

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τοῦ Γεωργάκη	σ. 36
Ἑπειρωτικὰ τραγούδια	σ. 68
Τοῦ Γιάννη Κουτελίδα	σ. 103
Τοῦ Γώγου Μπακόλα	σ. 109
Τοῦ Γιάννη Κουτελίδα	σ. 126
Ὁ θάνατος τοῦ Κίτσου Μπότσαρη	σ. 171
Τῆς Λένης Μπότσαρη	σ. 200
Σουλιώτισσες	σ. 217
Τοῦ λαβωμένου πρωτοκλέφτη	σ. 220
Ἡ Ἀγραφιωτοπούλα	σ. 245
Ὁ Περιβολάρης	σ. 245
Τὸ Διπλοκάγκελο	σ. 331, 332
Οἱ κλέφτες, Ἦ ἀργαλειοῦ, Τῶν μελλισσῶν	σ. 382
Σὲ νέο ποῦ θὰ ἔλθει σὲ γάμο	σ. 394
Σὲ λόγιό τοῦ χωριοῦ	σ. 399
Τοῦ Λαζάρου	σ. 402
Τὸ ἄρπαγμα τῶν ρούχων	σ. 409

ΠΟΙΗΣΗ

Στὸ Γιῶργο Κοτζιούλα	Διαλ. Ζεργῶλη Γλέζου	σ. 1
Πόρρος ὁ Βασιλιάς τῆς Ἑπείρου	Νίκου Παπᾶ	σ. 9
Ἄνοιξι στὴν πατρίδα	Μαρίας Ἀρκαδίου	σ. 24
Τῶν ἰδεῶν ὁ μέγας κρατῆρ	Κώστα Δ. Τσέτη	σ. 37
Γυναίκες τῆς Πίνδου	Νικηφ. Βρεττάκου	σ. 49
Καλαῖζει μιὰ θύελλα	Κώστα Τσέτη	σ. 84
Μυχτερινὴ ἐντύπωση	Λένας Παπᾶ	σ. 84
Χινοπωριάτικο	Μαρίας Ἀρκαδίου	σ. 87
Ἄτυχο αἰσθημα	Ἄποστ. Καραπάνου	σ. 88
Στὴ μνήμη τοῦ Μῆτσου Παπαϊωάννου	Νίκου Καραβασίλη	σ. 88
Ἐπιθυμία	Ἄποστ. Καραπάνου	σ. 138
Σοῦ φέρνω τὸ μῆνυμα	Κώστα Δ. Τσέτη	σ. 146
Θυμᾶσαι	Ἀριστείδη Τσιλιγιάννη	σ. 146
Βουερά φωλιάζει ὁ ἄνεμος	Μαρίας Ἀρκαδίου	σ. 147
Μικρὰ Χάϊ—Καί	Λένας Παπᾶ	σ. 147
Ταξίδι	Φωτεινῆς Γερογιάννη	σ. 193
Σκιές ποῦ σβόνουν	»	σ. 193
Θεόδωρος Ἄγγελος	Γιάννη Δάλλα	σ. 194
Γνώρισα Δημιουργία—Ἦχος	Φωτεινῆς Γερογιάννη	σ. 246
Ἀκούω	»	σ. 269
Ἑπειρος	Μαρίας Ἀρκαδίου	σ. 281
Μακρυγιάννης	Γιάννη Δάλλα	σ. 282
Προσέξατε	Ἄποστ. Καραπάνου	σ. 301
Θάνατος νέου στὰ 100 π.Χ.	Χαρ. Μαυρομάτη	σ. 339
Γιατί;	Φωτεινῆς Γερογιάννη	σ. 339
Κλεόμβροτος Ἀμβρακιώτης—Καλλίμαχου (μετ. Γ. Δάλλα)		σ. 412
Ἀρηιμένης Θεοπόμπου—Δαμαγήτου (μετ. Σ. Κουρήτη)		σ. 417

ΔΙΗΓΗΜΑ

Χριστουγεννιάτικη Ιστορία (Δανάης Παντοῦ)	σ.	89
Ἡ γέννηση ἑνὸς ἥρωα (Χρ. Χρηστοβασίλη)	σ.	283
Ἑλληνικὸ Πάσχα (Κώστα Κρυστάλλη)	σ.	400

ΘΕΑΤΡΟ

Ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς (ἀπόσπασμα) Κύρου Νάρβα (Γ. Κ. Οικονομίδη)	σ.	181
Τῆς Ἄρτας τὸ Γιοφύρι (δράμα) (Νικηφόρου Βρετιάνου)	σ.	221,263,322,403

ΔΙΑΦΟΡΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ὁ «Σκουφᾶς» πρὸς τὸν κ. Ἴβο Ἄντριτς	σ.	38
Ὁ κ. Κ. Διαμάντης γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ἄποστ. Καραπάνου	σ.	39
Ὁ «Σκουφᾶς» πρὸς τὸν κ. Γιώργο Σεφέρη	σ.	99
Ἵστερα ἀπὸ 20 χρόνια (Γν. Ἄμφρ.)	σ.	139
Ὁ Γ. Σεφέρης πρὸς τὸν «Σκουφᾶν»	σ.	205

ΔΙΑΦΟΡΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Πρὸς τὰ σύνορα (Διον. Κόκκινου)	σ.	50
Στ' ἀκρότοπα τοῦ θρόλου Νικ. Παπανικολάου	σ.	85
Κρυστάλλης καὶ Σολωμὸς (Δῆμη Μπεζαντέ)	σ.	157
Ἀπόσσωπα ρήματα στὸ ἰδίωμα Ἄρτας—Τζουμέρκων (Στ. Σουγλῆ)	σ.	189
Οἱ Φιλικοὶ (Ἥλια Βενέζη)	σ.	215
Νικόλαος Σκουφᾶς Κώστα (Δ. Τσέτη)	σ.	218
Ὁ Μπουροβίλης (Ἰ. Πιέρος) (Γεωργ. Σπ. Βασταρούχα)	σ.	261
Στάθης Δωρόθεος (ἦ Γιαννῆς)	σ.	328
Τὸ πρῶτο χοροδιδασκαλεῖο	σ.	391

ΚΡΙΤΙΚΗ

Κύρου Νάρβα: «Ἀντίκρον στὸ δαίμονα	Β.Δ.Π.	σ.	43
Μαρίας Ἀρκαδίου: «Μακρυνὴ δχθη»	Ι.Α.Π.	σ.	43
Βασίλης Κραψίτης	Β.Δ.Π.	σ.	44
Σερ. Ξενόπουλου (συμπλ. Γιάννη Τσοῦτσιου): «Δοκίμιον περὶ Ἄρτης» Κ. Δ. Τσέτη		σ.	94
Μιχάλη Περάνθη: «Ἀπόψεις» Ἰ. Ἄν. Παπαβασιλείου		σ.	150
Θέμ. Χατζηγεωργίου «Τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἠλείου» Γιάννη Τσοῦτσιου		σ.	151
Νίκου Καραβασιλή: «Ἀνθοὶ καὶ Χίμαιρες» Β. Δ. Πετρόπουλου		σ.	151
Μιχάλη Περάνθη: «Τὸ χεῶμα τῆς θάλασσας» Ἰ. Α. Παπαβασιλείου		σ.	151
Τὸ «Νηοὶ τῆς Ἀφροδίτης» τοῦ Πάρνη, στὴ σκηνὴ τοῦ «Σκουφᾶ»		σ.	209
Ἀνάγλυφη ζωγραφικὴ Ἄγγ. Στεργίου	Β.Π.Π.	σ.	303
Βασ. Κραψίτη: «Ἀνεβαίνοντας στὸ Σούλι» Ν. Παπανικολάου		σ.	371
Ναπ. Οἰκονόμου: «Ὁ χαλασμός τῶν Μποτσαραίων στὸ Σέλτσο» Β. Πετρόπουλου		σ.	372
Κων. Διαμάντη: «Δημήτριος Ὑψηλάντης» Βασ. Πετρόπουλου		σ.	423
Μιχ. Συμπέθερον: «Αἱ ἐκτροπαὶ τῶν ἀνηλίκων καὶ ἡ κοινωνία» Ἄλφα		σ.	424

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ

Χρήστος Καλέλλης	σ. 93
Ἑλληνική Καζαντζή	σ. 150
Γεώργιος Ι. Παπαγεωργίου—Ράγκος, Β. Πετρόπουλου	σ. 299
Ἀποστόλης Καραπάνος	σ. 300
Ἐλευθέριος Κοτσαφίδας	σ. 418

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ (ἔργα ἐκτὸς καιμένου)

Νικόλα	Ἀνθοῦλα (μάρμαρο)	τχ. 21—22
Ἄγγ. Στεργίου	Λαχαναγορά στὴν Ἄρτα	σ. 48
Τάκη Βαφιᾶ	Παλιὸ ἀρινὸ σπῆτι (λάδι)	σ. 98
Νικόλα	Κορμὸς (μάρμαρο)	σ. 156
Ἄγγ. Στεργίου	Νικόλαος Σκουφᾶς (ἐλαιογραφία)	σ. 214
»	Ἁγία Θεοδώρα Ἄρτης (Ἀνάγλ. Ζωγραφικὴ)	σ. 258
Προτομή Γ. Καραϊσκάκη	στὴ Σκουληκαριὰ Ἄρτης	σ. 308
Γιάννη Μόραλη	Πήγασος (σχέδιο γιὰ μάρμαρο ἢ μπρούτζο)	σ. 376

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ

Ἀλιβέρτης Β. Νικόλαος, Ἄμβρ. Γν. Ἀρκαδίου Μαρία.
 Βάγιας Χαρ. Κώστας, Βασταρούχας Σπ. Γεώργιος, Βαφιάς Τάκης, Βενέζης Ἡλίας,
 Βουρνᾶς Τάσος, Βρετῆκος Νικηφόρος.
 Γερογιάννη Φωτεινή.
 Δάλλας Γιάννης, Διαμάντης Ἀθ. Κωνσταντῖνος, Διαμαντῆς Θεοδ. Νίκος.
 Ζευγώλη—Γλέζου Διαλεχτή.
 Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ, Καραβασίλης Νίκος, Καραπάνος Ἀποστόλης, Καρατ-
 σιώλης Γεώργιος, Cocchiara Giuseppe, Κόκκος Διονύσιος, Κοντογιάννης Σπυ-
 ρίδων, Κοντοχρίστος Χριστόφορος, Κουρήτης Συμεών, Κρυστάλλης Κώστας,
 Κώσης Παναγιώτης, Καλλιγᾶς Κ.
 Λακιώτης Παναγιώτης.
 Μαυρομάτης Χαρίλαος, Μέρτζιος Κωνσταντῖνος, Μόραλης Γιάννης, Μπεξαντέ
 Δήμη, Μυστακίδης Ἀντώνιος.
 Νάφθας Κῦρος (Γ. Κ. Οἰκονομίδης), Νικόλας.
 Οἰκονομίδης Κ. Γεώργιος, Οἰκονόμου Ναπολέων.
 Παντοῦ Δανάη, Παντούλας Σωκράτης, Παπαβασιλείου Ἄν. Ἰωάννης, Παπακώ-
 στας Χρ. Νικόλαος, Παπανικολάου Νίκος, Παπᾶ Λένα, Παπᾶς Νίκος, Παρη-
 γορίτσας Χρήστος, Πετρόπουλος Βασίλειος, Πλωρίτης Μάριος.
 Σουγλᾶς Στέλιος, Στεργίου Ἄγγελος.
 Τσέτης Κώστας, Τσιλιγιάννης Ἀριστείδης, Τσούτσινος Θεοχάρης, Τσούτσινος
 Γιάννης.
 Φυντανίδης Σ.
 Χριστοβασίλης Χρήστος.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ

Χρήστος Καλέλλης	σι 93
Ἑλληνική Καζαντζή	σ. 150
Γεώργιος Ι. Παπαγεωργίου—Ράγκος, Β. Πετρόπουλου	σ. 299
Ἀποστόλης Καραπάνος	σ. 300
Ἐλευθέριος Κοτσαρίδας	σ. 418

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ (ἔργα ἐκτὸς κειμένου)

Νικόλα	Ἀνθοῦλα (μάρμαρο)	τχ. 21—22
Ἄγγ. Στεργίου	Λαχαναγορὰ στὴν Ἄρτα	σ. 48
Τάκη Βαφιᾶ	Παλὴ ἀριτὸ σπῆτι (λάδι)	σ. 98
Νικόλα	Κορμὸς (μάρμαρο)	σ. 156
Ἄγγ. Στεργίου	Νικόλαος Σκουφᾶς (ἐλαιογραφία)	σ. 214
”	Ἁγία Θεοδώρα Ἄρτης (Ἀνάγλ. Ζωγραφικὴ)	σ. 258
Προτομή Γ. Καραϊσκάκη στὴ Σκουληκαριὰ Ἄρτης		σ. 308
Γιάννη Μόραλη	Πήγασος (σχέδιο γιὰ μάρμαρο ἢ μπρούτζο)	σ. 376

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ

Ἀμβέρτης Β. Νικόλαος, Ἀμβρ. Γν. Ἀρκαδίου Μαρία.
 Βάγιας Χαρ. Κώστας, Βασταρούχας Σπ. Γεώργιος, Βαφιᾶς Τάκης, Βενέξης Ἡλίας,
 Βουρνᾶς Τάσος, Βρεττάκος Νικηφόρος.
 Γερογιάννη Φωτεινή.
 Δάλλας Γιάννης, Διαμάντης Ἀθ. Κωνσταντῖνος, Διαμαντῆς Θεοδ. Νίκος.
 Ζευγώλη—Γλέζου Διαλεχτή.
 Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ, Καραβασίλης Νίκος, Καραπάνος Ἀποστόλης, Καρατ-
 σιώλης Γεώργιος, Cocchiara Giuseppe, Κόκκινος Διονύσιος, Κοντογιάννης Σπυ-
 ρίδων, Κοντοχρίστος Χριστόφορος, Κουρήτης Συμεών, Κρυστάλλης Κώστας,
 Κώτσης Παναγιώτης, Καλλιγᾶς Κ.
 Λακιώτης Παναγιώτης.
 Μαυρομάτης Χαρίλαος, Μέρτζιος Κωνσταντῖνος, Μόραλης Γιάννης, Μπεξαντὲ
 Δήμη, Μυστακίδης Ἀντώνιος.
 Νάρβας Κύρος (Γ. Κ. Οικονομίδης), Νικόλας.
 Οικονομίδης Κ. Γεώργιος, Οικονόμου Ναπολέων.
 Παντοῦ Δανάη, Παντούλας Σωκράτης, Παπαβασιλείου Ἀν. Ἰωάννης, Παπακώ-
 στας Χρ. Νικόλαος, Παπανικολάου Νίκος, Παπᾶ Λένα, Παπᾶς Νίκος, Παρη-
 γορίτσας Χρήστος, Πετρόπουλος Βασίλειος, Πλωρίτης Μάριος.
 Σουγλῆς Στέλιος, Στεργίου Ἄγγελος.
 Τσέτης Κώστας, Τσιλιγιάννης Ἀριστείδης, Τσοῦτσινος Θεοχάρης, Τσοῦτσινος
 Γιάννης.
 Φυντανίδης Σ.
 Χριστοβασίλης Χρήστος.